

8013

Bibl. Jag.

N

8013

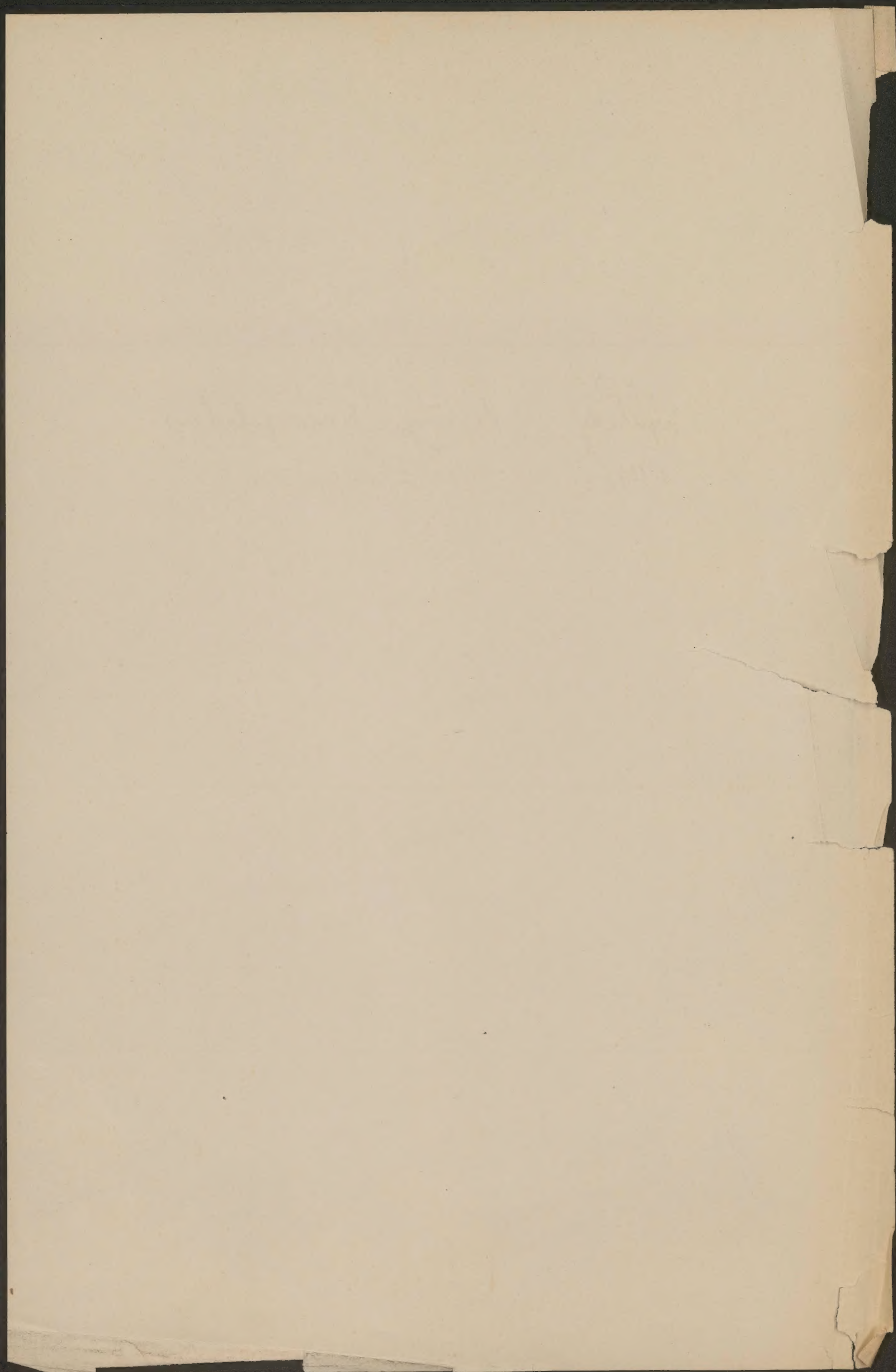
I

Wysulady
o. 1895.

Występy piana polskiego
(z piosenki)

1-18

Historja prawa polskiego.
Wystąpienie.
 1895/96.

pp. Górczowski	Namsta	—	1
" Braudowski	Alfred	1	1
" Rozanski	Maciej	—	1
" Kuczyński	Jan	—	1
" Krupski	Władysław	—	1
" Burek	Jan	—	1
" Wawer	Łęka	—	1

[z tej dynastji]

Podział historyi prawa polskiego na epoki, jest nader trudny, rzecz możliwa prawie niemożliwa; a to z tej przyczyny, iż każdy z działów prawa polskiego ma swoje osobne epoki, które się z epokami innych działów nie schodzą. Tak jeśli rozważymy prawo publiczne, a w nim najważniejszą część, władzę królewską, to epoki w tym dziale będą się odpowiadać epokom historycznym, a nam i temu działowi będzie można ustalić epoki według dynastji, to jest epokę piastowską, epokę jagiellońską oraz epokę królów wolno wybieralnych; w każdej bowiem z tych epok władza królewska na innej zasadzie się podstawia, i tak w epoce piastowskiej na dziedziczości tronu, w epoce jagiellońskiej częściej na dziedziczości tronu, gdyż dzieło po rodzicach tronu dziedziczy, częściej na wyborze, gdyż każdy król mimo dziedziczości ulega wyborowi; wreszcie w epoce królów wolno wybieralnych na wolnym wyborze powołanym z konwankiem kawalerskim między królem a narodem w formie pactów konwencyjnych.

Jeśli rozważymy dział reprezentacyjny czyli udział narodu w prawie, powstanie, to się przede wszystkim wyzna, trzy daty, mianowicie rok 1404, jako ujawnienie się po raz pierwszy sejmików ziemskich, rok 1496 jako ujawnienie się po raz pierwszy sejmów, wreszcie r. 1791 jako rok powstania ustawy z d. 3 maja, która cały ustroj państwa a z nim i sejm na nowych oparła podstawach.

W dziedzinie ustawodawstwa wysuwają się na pierwszy plan rok

1346; 1347 jako daly pierwszego
ustawodawstwa mielnicko-piotrkowskiego,
którego król Racimirski wielki,
roku 1420; 1423 jako daly ustawo-
dawstwa krakowsko-warszawskiego, któ-
re jest uzupełnieniem ustawodaw-
stwa mielnicko-piotrkowskiego, rok
145... jako daly ustawodawstwa
miejskiego, wreszcie r. 149...
jako daly ustawodawstwa wojewódzkiego
i rok 1506, jako daly pierwszej
modyfikacji praw obowiązujących.

Też przebiegiem do dzieła wyzna-
nia sprawiedliwości były sądowi-
stwa, to w tym dziele fakt usta-
nowienia trybunałów państwa fle-
pana Batorskiego gorąco ponad wszyst-
kie inne wewnętrzne i zewnętrzne
reformami sądownictwa.

W dziedzinie podatkowej, reforma
podatków dokonana przez króla
Andrzeja przywilejem krakowskim
r. 1374, według której podatkow-
nicy wcielili staniny i posługi pu-
biczne z epoki praskowskiej w ka-
pitał państwa, generalny podatek w ry-
nkach i w gr. z tamtym kłuciem, sta-
nowi epokę, w dziedzinie wojennej
reformowanie polityki obrony
z roku r. 16... może uchodzić
za jedną epokę i rok Dalej, słowem
każdy dział prawa polskiego ma
swoje odrębne epoki. Nad wszystkie-
mi temi epokami góruje swoją do-
wodziąca, uścisławiająca reformator-
skie, które w ustawie z d. 3 maja
1791 wyraz swój znalazły; i fakt
ten mógłby służyć za bardzo wa-
żną epokę w dziejach prawa polskiego,
choć, gdyby nie to, że wyobrażał się pra-
wo w chwili, kiedy Rzeczpospolita
polska utracić miała swój byt
polityczny, a z nim i historję pra-

wa polskiego prawa swiętej domice.
Wobec tego nie porostaje nam w na-
znaczeniu epoki dla historii prawa pol-
skiego nic innego, jak przejąć podział
z historii polskiej czyli epoki piastowskiej,
jagiellońskiej oraz królów wolno obier-
alnych, bo chociaż ten podział nie bę-
dzie odpowiadał ściśle pojedynczym
instytucyj prawa polskiego, to będzie
przynajmniej odpowiadał ściśle naj-
ważniejszej instytucji tego prawa,
to jest władzy królewskiej.

Podzielimy więc historię prawa pol-
skiego na trzy epoki, na epokę pra-
stowską, epokę jagiellońską oraz e-
pokę królów wolno obieralnych, do-
dając wstęp, który obejmie epokę
przedpiastowską.

Co do tego wstępu z epoki przedpiastow-
skiej musimy tu stoisć dłużej na uspra-
wiedliwienie przytoczyć.

Najstarszym źródłem historycznym,
które nam jakiś taki obraz stwarza,
choć prawny w epoce piastowskiej
przedobawia, jest skromna Galla,
pisana po powrocie III wieku. Obej-
muje ona głównie reguły pierwszych
piastów, królów Poltara, Chro-
brego i jego następców aż do Poltara
Krywonoskiego. Obok skromnej Galla nie
poriadamy żadnych innych współre-
cznych źródeł, któreby nam pomogły
wiedzieć tego, co Gall podaje docelowo,
i tylko styl skromnej Galla jest tego
rodzaju, że wpaja w nas przekonanie,
nie o prawdziwości materiału, które-
mu lei przedstawicie pierwszymy jako
nowocześnie się odwołujemy, które
opowiada.

przeważnie

Ala Gall to dopiero epoka piastow-
ska; tymczasem Polska istniała już
o wiele wcześniej przed epoką pra-
stowską, mianowicie w epoce po-

pielidow i wstec ai do chrzci pierwsze-
go przytoczenia się przedkois naszym
w krajach między Odry, Weisłą i War-
tą.

Do tej epoki, która zwyczajnie na-
wieny doba rzymską (nawet też
później myślnie) czyli pogańską,
nie mamy już zgola żadnych pra-
wie dobitniejszych historycznych
źródeł, prócz słabych wzmianek
w historych i kronikarzy wieś-
nych, ale co to mamy albowiem
źródło rzymskie, to jest kraj nasz opisy-
wany, na którym rzymsi stali na-
prawy roslali drzewa pierwotnego
osadnictwa i pójmujące rynnę;
drzewa te trzeba mieć czytać a
utworzyć sobie historyczną nazwę z
doby pogańskiej, co do której żadnych
innych źródeł historycznych nie
posiadamy. Rozumiem tu nazwę
wsi naszych, których opisywa nazwa
liczy kilkadziesiąt tysięcy.

Pracownicy nasi przybywszy prawnie
podobnie w VI wieku po Chrystusie
do krajów położonych pomiędzy
Weisłą, Odry a ^{Wielką} Wartą i postanowi-
wszy tutaj przetrwać na stałe, prze-
dali się tu. Rozłoży więc rodni czy
rodziny wybrał sobie wśród nieprze-
bitych lasów miejsce dla siebie do-
godne, gdzie się wcielił wraz z
swoim dobytkiem; miejsce to, to
pierwszy namiotek pójmowanej wsi,
czyli tego pierwotnego osadnika,
którego opisywaniem planować he-
stamy, tego opisywa katem, naszym
woli miejsce, gdzie się ten opisy-
wa osadził, wedle pójmienia, nazwiska
czyli przetrwania tego opisywa; ten
nazwa jest naszą wsi i docho-
wa się z mowami tylko wyjątkami;
niezmieniona ai po dziś dzień.

W nazwach wsi więc, przechowywały się nam po dziś dzień nieścisłe, niepełne i nieładne historyka ani kronikarska fakta pierwotnego osadnictwa przodków naszych w prawie. Ale nietylko fakta pierwotnego osiedlenia się pra-
ojców naszych w tej naszej ojczyźnie zapisali się w nazwach wsi; wszystkie ważniejsze fakty dotyczące nietylko kultury ziem ale nawet porządku publicznego odzwierciedliły się w nazwach wsi.

Próbującemu przede wszystkim poddać nazwy wsi dokładnej analizie, a znajdującemu w nich fakta albo zupełnie nowe, albo ~~dotychczas~~ takie, które nam pozwolią poszerzyć fakta, co do których już tylko szczu-
płe fragmenta dochowały nam się w późniejszych przedmiotach prę-
dziej historycznych pisanym.

Sprawdźmy to na przykładach, bio-
rąc pod uwagę pojedyncze grupy nazw wsi, biorąc sobie przy porwa-

Wspomnieliśmy powyżej o kaniach tych metoda, retrospektywną ten ma-
teryał historyczny do pomocy, jaki nam późniejsze pomniki historyczne podają. Ta retrospektywa jest konieczną aby się ustrzedz grubych nieporozu-
mów i pomyłek.

Tak: wspomnieliśmy powyżej, iż nazwy wsi naszych biorąc w prze-
ważnej części swój początek od na-
zwisk czy też przerwisk pierwotnych osadników czyli ojców. Według tej zasady biorąc n.p. pod uwagę nazwę wsi "Radwanowice", byłoby-
my skory do przypuszczenia, że wieś ta którąś rozkłada przer-
ożycza Radwana, który przy-
 pierwotnem osiedleniu się pra-
ojców naszych w tej naszej ojczyźnie, w ten-
miejscu, gdzie dziś leży wieś.

Radwanowice, którzy pierwszemu
sięśliło: słan, dziedzinę lub siadło,
a tak argumentując na ~~raz~~ pod
słowie zupełnie prawdziwej i traf-
nej zasady, popelnilibyśmy niemiło-
grubę błąd.

Prawda jest, że Radwana należą
inwaryjnie do katolicyzmu wsi Radwa-
nowice, choć i to niekompletnie, bo
mógł on także należeć tylko do
nowej wsi już istniejącej wedle
swego nazwiska, ale nieprawda
jest, aby Radwan mógł istnieć już
w 6 wieku i należeć do ~~pierwszej~~ re-
gii pierwszych praojców narodu
naszego.

Do wybrnięcia tego błędnie postawionego
badania retrospektywne. Otóż z
dokumentów historycznych naszych
widać się, ponad wszelką wątpliwość,
że w wiekach średnich w nas rozniły
się sławno nazwiska wieśniaków
i nazwisk szlachty, że wieśniak ni-
gdy nie przybierał sobie nazwiska,
jakiego wywodził szlachta i odro-
dnie, wręcz przeciwnie, że imię Radwa, na-
leży do kategorii imion szlache-
cińskich. że zaś szlachta jest sla-
sa w społeczeństwie naszym już
później, która nie istniała jeszcze
w tem pierwotnem społeczeństwie,
jakie się w 6^{ty} wieku w okolicy
naszej osiedliło, przede: Radwan
katolicyzmem Radwanowice nie mógł
istnieć już w wieku 6^{ty} bez dopie-
ro powstania, kiedy się w społeczeń-
stwie naszym wytworzyła klasa
szlachty, a więc i Radwanowice
nie należą do prastarych, pierw-
otnych osad, lecz są dużo później-
sze i należą do tej epoki, kiedy
szlachta zaczęła nowe wieś
zakładać.

Tak więc jest faktem niewątpliwym,
że narwiska słachły nascej w wiekach
średnich, różniły się słowem od na-
zwisk wieśniaków, pieśniarzy, że ku-
postnie odmienny od tych słachliwych
mają charakter, tedy musimy sobie na-
rządzić najłatwiejszych formików
naszych historycznych przebieg słachli-
wie narwiska polonizacji i słow-
checkie, gdyż one będą nam służyć
przy analizie narwisk wsi do wna-
czenia, które wsi już wai należy
jako pierwotne prady, sięgające
wstecz do ~~prad~~ epoki prastarego
państwa prapców naszych w tra-
gach tych w wieku VI^{ym}, a które
są dopiero wytycznym formikach
ustawianiu kulturowych.

Oto co do narwisk słachty mate-
ryał jest niezmieranie bogaty; nie tak
wobec się ma z narwiskami wieśniac-
kami. Ten materiał jest bezporównania
ściślejszy, i tylko to jest ~~najłatwiejszy~~
najłatwiejszą tego materiału stroną,
że on znajduje się przeważnie w naj-
łatwiejszych naszych formikach
dyplomatycznych.

Tak już najłatwiej nasz formik
dyplomatyczny, w którym przeważnie
Kartynka Łacińska z r. 1104, do której
cyfrowanej słachliwej Lynceskiego,
chłobobnie przez ułożonych naszych
i obcych co do swej autentyczności
w wątpliwości przesłany za mało
autentyczny, podaje nam około 20
narwisk ówczesnych polonizacji osia-
dłych we wsiach słachliwych; była
papiera Innocentego II z r. 1136 po-
daje ich około 300, przeważnie
Henryka Brodatego dla słachliwej
Łębnickiego z r. 1204 powni
składają się a więc też do słachliwej
słachliwej lub węgelskiej słachliwej
narwisk polonizacji podają.

23/10 1895.

Łębnickiego

Blai te narwiska prastare ptościan
 polskich mają swój zupełnie odrębny
 charakter; cechy ~~ich~~ ^{ich} ~~je~~ ^{je} ~~nie~~ ^{nie} ~~ma~~ ^{ma} ~~ją~~ ^{ją}
 je przede wszystkim wielka prostota
 Podany tu kilka ^{przykładów} ~~przykładów~~ tych narwisk
 dla przykładowi, i tak:

Barcha, Białosca, Białowaj, Biel:
 na, Błiniła, Bolech, Brada, Buxia,
 Byczek, Chajanta, Chrap, Czarona,
 Czesloch, Dal, Dzienizglic, Dobrowa,
 Domaj, Długota, Gęba, Godkiciz,
 Golecz, Gornota, Grochol, Kłobu:
 czek, Kolysta, Kociuszek, Kroska,
 awiec, Krolosza, Krambore, Kwasek,
 Łowigta, Miżkosa, Iżunia, Miley,
 Miłoch, Mordeta, Myłan, Nadej,
 Nicglos, Nicnach, Nierola i t. p.

Zupełnie odmienny charakter przed-
 stawiają narwiska słabszy. Bardzo
 odznaczają się pomiędzy niemi narwiska,
 których forma swą przypominają na-
 rwiska ptościaniskie, natomiast
 regularną narwiska ptościan z dwóch
 przedrostków, z których cały szereg
 powstaje się często przy liczeniu
 narwiskach.

Do tych powstających często zio-
 stostawów należą zióstostawy: Bąd,
 Bąg, Bór, Chwoit, Dan, Dar, Gniw,
 Gost, Kraj, kit, kit, kyst, Kelti,
 Rad, Sąd, Staw, Wit, Wój, i t. p.
 Bąd: Miłobąd, Ostrobąd, Radobąd,
 Wreobąd i t. p.

Bąg: Saibóg, Mordlibóg, Strzybóg.
 Bór: Czeibór, Miżkibór, Myśl-
 bór, przedbór, Racibór, Samibór,
 Wrebor i t. p.

Chwoit: Boguchwać;

Dan: Bogdan;

Dar: Bogodar;

Gniw: Dobiegniew, Tarogniew,
 Miżcigniew, Mordygniew, Siogniew,
 Sprygniew, i t. p.

Ciech: Wojciech, Sieciech,
 Trzebiech;

Ciech

Góśl: Bydgosz, Dobrogosł, Thato-
gosł, Radgosł;

Kraj: Dzierżykraj;

hit: Bogumit, Dobromit;

his: Chwałimir, Drogomir, Gniewo-
mir, Kacimir, Ludozimir, Septemir,
Skarbimir, Stawomir, Spiczimir,
Włodzimir;

Myst: Trzemyst;

pełk: Trzeoppełk, Świętoppełk;

Rad: Romarad, Moxerad;

Staw: Polostaw, Bronistaw, Czesław,
Dobiestaw, Drogostaw, Grzymistaw,
Jarostaw, Kresław, Kiecsław, Me-
gostaw, Jasostaw, Trzeclaw, Ra-
claw, Rosicław, Sobiestaw, Staw-
staw, Świętostaw, Temistaw, Wistaw,
Włodzostaw, Wozistaw, Rokistaw, Ry-
rostaw;

(Niem-wój),

Wój: Budziejów, Miciów, Nawój,
Przedwój, Sobotów, Sienów (cap.);

Wit: Kiemwit, Megowit.

Oprócz powyższych spotykamy
jeszcze następujące węgierskie grupy
nazwisk i szlachty, mianowicie

Bodzanta, Chelida, Czymena,
Dziadusza, Kromota, Krescocha,
Lacota, Lidora, Mrochota, Mę-
cina, Niemsta, Jranwota, Sepota,
Unizta, Wiczebieta, Ladlieta, La-
mika, Legota, Licnizta Lućkier

Berdron, Druvigor, Legno, Grol,
Gowor i Gowored, Torolan, Imbran,
Kietex, Miron, Naran, Nanajko,
Niepotom, Wololan, Jomnan, Po-
nan, Radwan, Stawit, Sasin,
Sicunon, Sinył, Wawox, Wiron,
Thylut i t.p.

Obiecan,
(Niemcan),

Ważni rozstrzygając się w nazwiskach
wsi po starożytnościach dochowanych, forte-
a które niewątpliwie mające do
ka, Włobawickowa, Trzeclaw, forte-
dziej do następujących rezultatów:

(co najmniej)

Polsha nadmienając, iż za podobne
badani przyjąłmy wieś położoną w
granicach dawnej polski praskowskiej,
w skład której wchodziły następujące
prowince:

Małopolska w ścisłym znaczeniu,
czyli województwa krakowskie, san-
domierskie i lubelskie, z zupełnem
wyłączeniem ziem ruskich;

Wielkopolska w ścisłym znacze-
niu, czyli województwa poznań-
skie, kaliskie i gnieźnieńskie, z
zupełnem wyłączeniem Jura i Po-
moża;

Kujawy czyli województwa cie-
chanowskie, tczewskie, brzesko-kujaw-
skie i inowrocławskie, wreszcie
charakter prae-slaw.

Ościł zaś granicami prae-slaw
Polsha praskowska obejmuje mniej-
więcej około 23000 wsi, które się
na następujące trzy wielkie grupy
i kilka małych podzielić można,
tak:

- 1) największą grupę, bo więcej niż
 $\frac{1}{3}$ części ~~wszystkich~~ całości obejmującą
wieś t. j. jednoosobowe, to jest te,
których nazwiska noszą końcówkę
dziećkowicką ow, owa, owo, in lub
yn; nazywam te wieś symbolem
jednoosobowe z tego powodu, że w
tych wsiach pierwotnie, kiedy przybie-
wały swoje narwy, istniała narwa,
czyli jedna tylko osada, jeden stan,
czyli jeden dwór, w którym mieszkał
ojciec pierwotny prae-slaw czyli ojciec
z swą rodziną.

Narwy tych wsi są n. p. Borków,
Borkowa, Borkowo, Borów, Bo-
rowa, Borowa, Brzozów, Brzo-
zowa, Brzozowo, Białów, Biało-
wa, Białowo, Chrostów, Chrost-
owa, Chrostowo, Bąków, Bąko-

wa, Bąkowo, Baranów, Baranowa,
 Baranowo, Białków, Białkowa,
 Białkowsko, Błędów, Błędowa, Błę-
 dowo, Bodzanów, Bodzanowa, Bo-
 dzanowo, Gózdów, Gózdowa, Gózd-
 wo, Grabów, Grabowa, Grabowo,
 Komorów, Komorowa, Komorowo,
 Kraków, Jarnów, Krzesów, Lwów,
 Łaniszów i t.p. dalej
 2. Bodzkiń lub Borzeń, Włocin,
 Jorobcin, Wsivzin, Bępcin,
 Będzin, i t.p.

Sufiks deizawczy ów, owa, owo
 oraz in, yn powstaje, i owe wsi
 które powstały przez tych opiekunów,
 których przerwiska stanowił temat
 nazwy wsi, a potem przez Borka,
 Bora, Borowa, Borka, Chrosta,
 Bąka, Barana, Białka, Błęd-
 zana, Gózd, Graba, Komora,
 Kraksa, Jarna, Krzes, Lwa,
 Bodkę, Włok, Jorobk, Wsivk,
 Bępk, Będz i t.p.

W tej grupie wsi najłatwiej się po-
 znać dwie oddzielne grupy, które
 szczególne swój mają charakter,
 mianowicie:

1) grupa, która powstawała ~~między~~
 nazwy wsi biorące swój temat od
 imion swójkich kawałtów i sta-
 leńców przynależnych, jak m.p.
 Borków i Borków Borków,
 Jów, Janów

Do tej grupy należy dotychczas jeszcze
 kilka grup wsi, mianowicie gru-
 py wsi mające nazwy patronimi-
 czne z sufiksem na ice, Gózd-
 m.p. Borkowice, Borowice, Bo-
 dziecice, Białkowice, Borkowice,
 Chrośkowice, Błędowice, Bolecho-
 wice, Janowice, Maciejowice,
 Rastawice, Imbramowice i t.p.
 Teżli porównamy nazwy wsi tej

grupy z nazwaniami grupy o końcówce
dwiernowej *iw, uwa, owo, iw, yn*,
to przyjdziemy do przekonania, że
obie te grupy wsi z jednego i tego sa-
mego lewiału powstały swój bierz, to
jest że obu grupom słów, za lewiał
Tych katolicyści *t.j.* nazwiska, *fućrotnych* *osadników*
czyli *ojczyw*; bo są wzmianki n.p.
nazw wsi Chroglów czy Chroglowice
to z nazw tych zgodzić wypływa, że
obu tych wsi katolicyściem czyli *oj-*
czyw był Chrogl.

A teraz przechodzić będziemy do rozwi-
zania, dla czego, jeśli nazwisko ka-
tołyckiego czyli *ojczywa* w składowych
było jednolite, *t.j.* jak w naszym
wypadku n.p. Chrogl, dla czego
kiedyś z tych wsi nazw są mia-
rej sformułowała, mianowicie
jedną Chroglów, drugą Chroglowa,
trzecią Chroglowo, czwartą wreszcie
Chroglowice. Oba badając nazwy
tey fućrotne: Chroglów, Chroglowa
i Chroglowo pod względem gramat-
ycznym, przechodząc do predo-
namu, w nazwy te nie są, rzecz-
nikami lecz tylko przymiotnika-
mi, przy których rzeczownik *ofu-*
crone powstał, a trójka rodzajowo-
tego przymiotnika, *iw, uwa, owo*,
myśka, kęśka i nijkka, wskazu-
je, że mamy tu do czynienia z *ofu-*
crone trzech rzeczowników,
z których jeden również jeden jest
rodzajni męskiego, drugi kęśkiego
a trzeci nijakiego.

Takie to mogą być te *ofu-*
crone rzeczowniki.

Imyż nazwie Chroglów *ofu-*
crone rzeczownik rodzaju męskiego
będzie kątowe wyraz *stan* *t.j.*
Chroglów stan czyli stan Chrogl-
sta.

[owe,]

Narwińska wsi z końcówką *stwieras*,
czy, rodzaj *ciężkiego* na *owa*, *ina*,
następująca się domyśleć *opuszczanego*
reczerwownika z *dziobkoma*, n.p. *Bor-*
kowa = *Borkowa dziobkoma*, *Chro-*
stowa = *Chrostowa dziobkoma*,
Bygorzyna = *dziobkoma Byzla* i t.p.

Narwińska wreszcie z końcówką *dzier*,
czy, rodzaj *ujadiego* na *owo*, *ino*,
następująca się domyśleć *opuszczanego*
reczerwownika „*siódło*”, n.p. *Chrogró-*
wo = *Chrogrów siódło*, i t.p. *Borkowo* =
Borkowo siódło i t.p. że istotnie ten
a nie inny *reczerwownik* rodzaju *ujadiego*
rodził tu *opuszczony*, dowodzi
fakt, że *próścisł* *siódło* znajduje się
i w innych wyrazach podobnych
się do *próścisłania*, jak n.p. w wy-
razach „*próścislenie*”, „*siódło*”, „*siódłak*”,
„*siódle*” *czyli* „*siódle*” i t.p.

A teraz musimy jeszcze wyjaśnić
narwińska z końcówką na *ice*. „*Ko-*
ciwka” *ice*” ma charakter *fabrony*,
miejscu i wskazuje pochodzenie *fo-*
rony, i tak mówimy: *województwo*,
skarżenie, *skarżenie*, *skarżenie*
i synie *województwo*, *skarżenie*, *skar-*
żenie lub *skarżenie*. Wreszcie ma-
jące narwińska *próścisłane* *suffiksem*
„*ice*” oznaczają *dzieci* *próścisłanego*
wsi *próścisłanego* *czyli* *ujadiego*, którego
narwińska z narwińska wsi się docho-
wato. Tak *Borkowice* wskazuje
dzieci *ujadiego* *Borka*, *Chrogrów*
dzieci *ujadiego* *Chrogrówa* i t.p. Wresz-
cie więc narwińska wsi *fabronymi*,
cenne wskazuje tak samo *próścisł*
czyli *ujadiego*, *próścisłanego* wsi *pró-*
ścisłanego, jak i *narwy* *stwierawce*,
a więc pod względem *faktu* *histor-*
ycznego, który *ustanawiać* mają,
obie te grupy wsi *jednokrotnie* *prze-*
stawią *narwy*, a więc *jednok-*

przy badaniach w jedną wspólną grupę
podgrone być winny.

Dochodziłaby tylko potrzeba wyjaśnienia
stała ~~prawa~~ jaka potrzeba wyrosta.
Ta również narw, stałego skoro obie
wsie tak Chęstów jak Chęstowice
wskazują na legowiskowego ojczyca ca.
Twierdzą Chęstów, mimo to jedną
wsie zwano Chęstowem a drugą
Chęstowicami.

Najbliższą logiczną odpowiedź na
to pytanie byłoby, że dopóki był
stały ojczyca Chęstów, przędzi kwali
jego ~~st~~ siedzi „Chęstowem”; a gdy
umarł i jego ~~nie~~ miejsce zajęły jego
dzieci i wnuki czyli Chęstowice,
wówczas ich siedzisko zwano wstąd
miejscem Chęstowem lub Chęstów-
nicami.

Atak jak napisał logicznym się ten
wywód wysłaje, skazuje on się jednak
mimo to z gruntu fałszywym. Gdyby
bowiem przypuszczenie powyższe fran-
drinem było, wsie z końcówką „owice”
całkowicie niepowinnyby stać się „owca”
le istnieć, gdyż wszyscy ojczyca ca.
Twierdzą tych wsi już od stłku wie-
ków pomarli, a dzieci i wnuki ich
ich miejsce zajęły, wszystkie więc te
wsie noszące końcówkę „owice”
powinny nosić końcówkę „patroni”
mierne, ~~nie~~ wstąd ~~stłku~~ wy-
jątków, gdzie ojczyca zmarł bezpo-
słownie i stał jego najbliższy pzo-
stał nieprzechodząc na dzieci i
wnuki.

Wymiarom stałyby wsie pokazują,
że procent wsi o nazwachach „owice”
wstych w stosunku do nazwisk
wsie patronimicznych jest olbrzymi,
bowiem gdy wsie o nazwach „owice”
całkowicie dochodzi liczby 8200,
wsie o nazwach patronimicznych

Tęto już 7

hierog. calendar 2700.

Słowo więc powyższe przypuszczenie
okazuje się być błędem, to trzeba się
o inny sposób wytłumaczenia owej ro-
żnicy postarać.

Najbardziej prawdopodobnem jest, że gdzieś
wjeżdżając pod koniec wojny sam się prze-
mienił, kam sąsiadki plan jego według
jego naradzenia w formie przeciawczej
nazwali, w całym od jeziora Chocza,
sta Choczslowem.

Tęli jednak już w chwili osiedlenia
starzy Chocześni nie żyli, a rod jego pod
względem najstarszego z rodów u brzoły so-
bie gdzieś swój stan, to sąsiadki więc
stan nawali, nie Choczslowem, bo to by
było nielogicznem, skoro Chocześni już
nie żyli, lecz Choczslowicami, jako
zgodnie z istniejącym faktem. W ten
sposób tłumaczyłby się ten doboru ma-
ty słowami procent wsi patronimii,
czyli w obec wsi z nazwaniami dzieci
całowcami.

Stoli i tej tak potocznej grupy wsi
patronimii, czyli przeciawczych, ~~nie~~
~~stoli~~ jest ^{ich mało} ~~jeżeli~~ materiały do fakty
historycznego pierwotnego osiedlenia
spadają namych w tej sprawie
nie chcemy, wyskazać musimy
pośrednio dwie małe grupy, mian-
owicie:

popierane grupy wsi, których na-
zwiska pochodzą od imion świętych,
zawartych w kalendarzu przynajmniej
jak n.p. Basilomiejowice, Otac-
jowice, Florjancin, Gantow; Gant-
wice, Gregorzowice, Tacentow, Taci-
bowice, Tancowice, Maciejowice, Ma-
cinowice, Piotrowice, Pawłowice,
Symonowice, Walentowice i t.p.
Prócz owych nazw bowiem byli w chwi-
li osiedlenia się w tym kraju, to jest

[Lj. dzieci i powiatki
czyli Choczslowice]

[Kielce]

[Lisowice]

[Karolinów]

[chrześcijańskich]
1° nazwane nazwy

prawdopodobnie w VI wieku po Chr.,
skucie jeszcze poganami, a więc i
mion świętych imi używali, oraz
wzięte także imion urobione, mogą
pochodzić dopiero z epoki po przyję-
ciu chrześcijaństwa przez państwo
ci w naszych, czyli co najpóźniej
z wieku XI lub XII.

Drugą grupę stanowi nazwy wsi
utworzone na tematach imion sła-
chackich, jak:

Chwałoborice, Cieszkowice, Kocmy-
rzów (= Chocimierz), Czesłoborowice-
Bogumilowice, Bogusławice,
Bolatowice, Imbramowice, Pa-
cioborowice, Sciborowice, Kamsta-
wice i t.p. Takie bowiem imiona
właściwe są tylko szlachcie polskiej
i przez klasę szlachecką prawie
nigdy w wioskach przednich używa-
ne nie były. Te zaś klasa szlachty
jest w społeczeństwie naszym ściślej
są formacją, a ludnością prabytą
do przyjęcia naszej nie przysła, lecz
się dopiero później w kraju wyro-
dziła, przede całą grupą wsi
u ich imion pochodzą swój biorąc,
nie pochodzą z epoki pierwotnego
osiedlenia, lecz z czasów o kilka
wieków późniejszych, prawdopo-
dobnie dopiero z wieku XII i na-
stępnych.

Drugą charakterystyczną grupę
wsi polskich stanowi wsi, których
nazwy wskazują, że ludność, która
je zamieszkuje, oddaje się pewnego
rodzaju pastwieniu o nawet
wzmianki. Do tej grupy należą ta-
kie wsi jak:

Koniary, Kobylniki, Skotniki,
Łduny, Swiniary, Owerary, Karm-
niki i Radniki, które są oczywiście
zajmowali pastwieniem i pielęgnowa-
nie bydła rorinego gatunku;

[i jastrebki]

[Kobierniki i Lw.
równi, i Szwale
i Wozniki,]

Toskolniki, Tostogbniki, Szary: Szel-
ce, a których pięćdziesiąt zajmowali się,
przytępieniem i fto podobno do Towarów,
innych pięćdziesiąt nad prami Towarów,
inni, ostatni pięćdziesiąt pełni służby
podczas Towarów;

Prickary, Kuchary, Szermierzy i in-
ni, Rybitwy i Rybaki mieli wido-
wać na kadanie sprawować pewne
funkcje przy stole lub deklamować
pewnego rodzaju piosenki;

Trybuniki, szermierzy, groblniki i Ta-
giewniki, zajmowali się wyrobami
niektórych narzędzi z drewna,
mianowicie broni to jest woszczyn,
łazek i grobli do kryli szorstko-
ści, zaś Tagiewniki wyroben
Tagiew to jest nacynia białego,
jak konewki, szafliki, szpice, becz-
ki i t.p.

Byłoby to dla nas ciekawą i cenną
materialem do badania oświecenia
było wsi podobnych, boi prawie brzo-
dno przypisać, iżby całe wieś odda-
wały się tylko jednemu przemysłowi
tzw. karobki, jak n.p. by cała wieś
wyrobiła tylko białe nacynia. Sta-
łyby, gdyż stan pierwotnych brzo-
czyli domniemamy, iżniemowiliwiał
został porównanie podobnych wyrobów
do dalszych okolic, jeżeli wieś przy-
chodzić nie miała nad rzeką,
jako podobno najwygodniejszą
przeprawą, gdyby nie topograficzne
rozwinięcie wsi tych a szczegól-
nie późniejsze dokumenta z prze-
widywaną potęgą III wieku,
przewidując nas o losach osady,
bowiem takich wsi oraz narzucając
ich karwość narodziłomni, nie
przechodziły nam w pomoc w ad-
gadnięciu tej sagadki.

[znajdujących]

Włók rozpostoleń geograficzne
wskazuje, iż wieś ta, która odległa
narodowemu prawie będącemu, lecz
prawa wyłączenie w pobliżu i na-
stoto dawnych grodów, jak Gwerno,
Tornan, Kalin, Ruskawica, Le-
czyca, Wolborz, Płock, Czerwinski,
Wieliczka, Sandomierz, Lubiąż, Ty-
niec i Kraków, a przypuszczenie na-
leży, że i przy innych jeszcze gro-
dach istniały takie wieś naro-
dowe, których prawnicy, gdy wieś
te straciły swoje pierwotne prze-
znaczenie, przeszli z nadania
książęcego na własność klasz-
torów i szlacheckich.

Tak istnieją w pobliżu Gwerno:
Szczylniki, Piskary, Rydomniki,
Męciny, Sokolniki i t. d.

Sto Tornania: Sokolniki, Ro-
morki, Rydomniki, Szczylniki,
Kobylniki i Łagiewniki;

Sto Wielicz: Szczylniki, Gro-
niki, Kobylniki, Sokolniki, Ła-
giewniki, Rydomniki, Sokolniki,
Ponary, Wierary, Łubawniki
i wreszcie

z narodów należących niegdyś do
grodów Tynca i Krakowa u-
trzymaty się jeszcze po dziś dzień
wieś: Rybaki, naprost kamień na
Wistę, Piskary, naprost Tynca
nad Wistę, Łagiewniki, parę na
Podgórze, wreszcie nieco dalej
skąd Sławimie wieś Sokolniki; re-
sola narodów przeszli na własność
klasztorów tynieckiego a głównie-
stanieckiego.

[tego]

Włók to geograficzne rozpo-
stoleń tych, wsi narodowych w pobli-
żu grodów, nasuwa przypuszczenie
że prawnicy wsi tych z grodami
w pierwszej fazie rozwoju kształtowali.

W niniejszej prasie nam się udało
z Kroniki Galla, który opowiada, że
nie ołowymie katoli były po sprzedażach
za czasów Chrobrego; przykłada on ja-
ko przykład, że w Poznaniu stali
katolę 5300 rycerstwa, w Gnieźnie
6500 rycerstwa, w Ułtowistawiu
2800 rycerstwa a w całym
2300 rycerstwa i to ^{zapo} w innych sprzedażach.

Także obierzmy katalogi wymagających
odpowiedniego obsłużenia i wyizywie-
nia. Wiemy również o Galla, że Chro-
by uiradzić grody na pübierach re-
cyfropolitej, on też musiät obmyśleć,
aby katalogi grodowe miały odpowiedniä
obsługę i cyfrowosc.

W tym celu potrzebny jest trochę gro-
dów wieńców, których władni-
cy winni byli świadczyć dla katolickiej
grodowej pewne postęgi; i tak dla
Lwów, Ładziw, Kolywów, Koniary,
Buczary i Lwiniary winni byli mieć
pięć nad koniami katolickimi, oraz
nad bytłami, ubraniami do grodu
i bytłami stajni, dopóki te bytła
nie zostały; Pięć razy było
długo się przykryciem chleba dla
katolickiej grodowej; Kuchary dostarcza-
ły do grodu kuchary dla grodu,
miał podziemnego stajni, Tajemni-
ści dostarczał do grodu Tajemni-
cy, nacynia białego, zaś rzydliny,
szkła, szklanki i grodzkie szklanki;
mianowicie wzięli, Ławę i
stok, i b. d. Ci pracownicy, którzy
mnieśli w grodzie samym pięt-
ni, jak n. p. kuchary i pięt-
ni, przychodzili do grodu tylko na
pewien czas i byli tam o pew-
nym chlebie, a po upływie terminu
marnotrawnego żywienia byli pro-
czym lepiej wsi władników do-
lego.

[przebieg czasu]

rozróżnieniu (talwa)
 A teraz postanowimy się, dając
 owych uradników swano narodził się,
 mi. Dostojny rok "przebiegający"
 w deiejszym języku / terminu dni 365,
 miał w staropolskim języku zna-
 czenie daleko szersze i oznaczał
 termin w ogóle. że tak było do
 wodem, iż terminu sądownie zna-
 no, posłowie pa dawnych cza-
 sów roztani "sądowni" i "słowni",
 mę terminu powiemy po dźwięku
 odroczeniu.

Narodził się więc był słownik,
 który na pewny termin przychodził
 słuby sprawować, i to jest najsta-
 rsiwe wy tłumaczenie wyrazu
 narodził; sama zaś miłył się
 takich uradników swata się w
 ródach dyplomatycznych na-
 rodził.

Leżąc do obywateli całego gro-
 dowe roztaty rozpiszono i uposa-
 żone ziemie, w których tego naro-
 dzenia stracił racy bytu, a który
 ród nadawali ich słowem i
 dźwiękiem na uposażenie. ~~Obie~~

Obie więc narodził się należą
 do pierwotnego uradnictwa ojczy-
 ny naszej i należą ich powsta-
 nie widać co najwcześniej do
 czasów Bolesława Chrobrego. |

Na wzór narodził się i wieki byli
 przedowego pokaż się z czasem w
 swarac także narodził duchowy był
 i kościelny. I dźwięk bowiem potrze-
 bował narodził dla siebie, potrzebował
 w dwóch kierunkach, mianowicie po-
 trebował słuby do utrzymania po-
 rządku w kościele, czyli tak zwanych
 trybunów lub kościelników, a
 potrzebował także uradników,
 którzyby się zajmowali wyrażaniem
 uposaż, mian, bez którego obywateli

24/10 1895.

choćbyś miał, obijać się nie może. Wście-
kacie pamięćdalej przez osadników,
uprawiających wino dla kościołów,
zwatę się karłowatą Winiarami.

Prośbę oświecenia pisze w publicznym nie-
dziedzielnym biskupich spolykamy
się z piśmami, nęcącami parwy Ws-
miarów i świętymów lub Kościół,
młodość, walczyących na istnienie
sąmreć niegdy, narodził Kościółnego,
i tak do Opiernia istnieją winia,
ry i świętymów, doświadczenia ro-
wicie. Na potuśnię od Krakowa
pora podgorcem istnieją wieś święt-
mów, która wieś była niegdy doświ-
scata świętymów do katedry Krakow-
skiej, ale dostarcza ich tradycyjnie
nawet po oświeceniu; oświecenie
parę kręć wieś Winiały. La szogół
niegdy kręć wieś Kościółni, która
na widocznie świadczy, że planują
klaustr magistrali publicznej niegdy
swój, służbę Kościółni.

Na pisze inne parę narodził Kości-
ółnego, które jednak już nie bi-
na parwy od ~~para~~ parowania
swych osadników jak Winiały i
świętymów, ale od porównania,
to jest od tej godności Kościółnej, dla
której jako uposażenie porównane
były. Chamy więc wście narodził dłu-
chowego z parwami: Podupie-
krowice, Kościółnowice (dla
archidyałona) i Kościółnowice, i
wreszcie Kościółnowice (dla scholar-
tyka).

Wszystkie te parę narodził
gradowego jak i tak perególnie
interesującym jest w przedmiocie
formacji narodził Kościółnego przy-
wilej Kościółni Kościółni Kościółnego
c. 1. 1204 w przedmiocie uposaże-
nia klaustru Kościółnego, c. 1.

Koźmierz,
1 Probowce,
7

(rocenie)

conego przez siebie. W przywileju synu
 starożytności polskiej, mianem, któ-
 rego radnicy jakie powinności pełnić
 mają, aby starostów był jak należy
 obłożony i nie cierpiał w żadnym
 kierunku niedostatku. Wówczas najprzód
 mianem byli radnicy, którzy mie-
 li oddawać do starostów pewną ilość
 zboża oraz srebro w gotowiznie; co
 do zboża winni byli oddawać po 2
 ćwierćnie pszenicy, 2 ćwierćnie żyta,
 2 ćwierćnie owsa i razętek miódni;
 mybacy zaś byli obowiązani oddawać
 po mieście ryb co łosz, świątek i co
 sobotę; inni byli obowiązani płacić
 rocznie tytułem czynosu po 20 gr.
 miedzy (zapłacone denarów) a inni
~~miedzy~~ niektórzy nawet po 60 gr.
 Tagiernicy obowiązani byli dostarczać
 starostom nowych rzeczy drewnia-
 nych w miarę potrzeby oraz napra-
 wiać stare, katusznicze obowiązani by-
 li dostarczać rocznie po 80 kół słomy,
 a to w terminach w październiku, na św.
 Tam i św. Chary, zaś łobosze winni
 byli dostarczać na Boże Narodzenie
 po 15 ciał drewnianych na wino
 słomy, a na wielkanoc po 100 kół
 miedzy (drewnianych); osadnicy
~~winni~~ byli także obowiązani do ro-
 boty, mianowicie do karczni 5
 kół płoci słomy i do karczni 3
 worów siana, przesy zaś naroceni-
 cy w ogóle obowiązani byli do do-
 starczania po 2 kłosa, 2 sery i
 10 jaj słomy. Oprócz tego otrzymać
 starostów narocników do innych
 rzeczy czynności i postępu i tak jeden
 miał się zajmować wygrabianiem
 wapna, inny uprawą ogrodu, nie-
 którzy przemianem byli do ~~pracy~~ kraj-
 mowania się barczami, inni polowa-
 niem, inni wyprawianiem słaby,
 inni sewstwem inni wreszcie po-

śluzgami przy stole (subdospifer) a inni
przerzasceni byli do przytek lub cieceń
secrególnych (damerarii).

Wszystkie te jednak, wiec tak wiecie,
go czyli grodowego jask i duchownego
narodku, jako wytwory czasów przeszłych,
czyli, nie co najinaczej, st. wieku,
nie partycypowały przy pierwotnem
osiedleniu opisywanych naszej, więc sta
historycznego faktów pierwotnego sta.,
stricłwa są bez znaczenia.

Przecież prawni doświadczenia, grupy
wsi, planowiz, wiec tak zwane, wło.,
stycie, których charakterystycznem
znaczeniem jest to, że nazwy jaski,
kawce, w wiecie mnogiej, i se, nazwy
te, chociaż są mniej składne od
nazw przywanych przez seclabę, są
przecież daleko seclabniejse od nazw
wrywanych przez wieśniaków, kaj.
mijąc niejako miejsce pośrednie między
tymi dwoma kategorieami
nazw.

Przytaczamy tu kilka przykładów
tych nazw, i tak:

Andrzejki, Bięki, Biernaty, Bogu.,
sze, Borzymy, Cibory, Dabki, Da.,
miany, Kierki, Kalibory, Grynki,
Tadusce, Tarmuły, Klimuły, Kuto.,
bory, Maciolski, Kieci, Kieciabory,
Albrachty, Jętki, Rymuły, Sędziwój,
Solki, Borzymuły, Włoty, Wyżgi,
Bolecięża, Ciesięża, Tanowiza,
Kusięża, Łanięża, Maciejowiza,
Kiniocięża, Kieiniocięża, Pawłowiza,
Łotwięża, Waleckięża, Muchnięża, Wy.,
ceęża, Łanięża;

Przytaczamy, Bierniechy, Piordole, Chle.,
borki, Cielebni, Cwiki, Czaple,
Cecroby, Dordy, Kieindziwły, Fochi,
Gawrony, Tagnięki, Kieindzy, Ku.,
naki, Łęgi, Dordy, Kieindzy,
Włoty, Piekarzy, Rorki, Ryki,

Tedlnice, Tadtowy, Kaling, Kępy, Ko-
stere, Krasnodol, Lipie, Lipy i Lipiny,
Maling, Olchaw, Olkawa, Osiny, Pię-
si, Puściska, Sosny, Sosnowy, Topole,
Treciany, Uwierby, Łahorowie, Ładze,
Łomice, Łagaje, Łahorew, Łalerie, Ła-
łipie, ~~Łomice~~

c) porządek ad gór, dolin i w ogóle
ad topograficznego swego położenia,
jak np. Błonie, Rógaje, Stągole, Si-
dliny, Doty, Gory, Tereski, Łęce,
Łęki, Łęgi, Łany, Łaguny, Łaciska,
Łajdany, Międzyłecie, Madgoire, Mad-
żerze, Madoty, Miłki, Miłostka,
Mikiny, Obory, Opole, Orzki, Orzo-
ry, Podgaje, Podgoire, Podgradze,
Podłecie, Podłecze, Podewie, Podram-
ce, Pręcznie, Pręcowy, Prętyki,
Prętyki, Prętyki, Rudy, Rany,
Roki, Ruderanki, Suche i Suchedo,
Tyryli, Sudoty, Mjardoty, Wielopole,
Wierchowiska, Wyręby i Wyrębski;

d) iakoż porządek ad swego przemace-
nia, jak np. Budy, Będzinie, Cha-
łupki, Gacie, Gable, Guty, Gucis,
Kor, Trzebki, Kućnice, Młyn, Mo-
gi, Morki, Obory, Orady, Pity,
Pustki, Słone, Stobody, Stawy,
Tarlaki, Wiole, Wolk, Wolicie,
Wygody i t.p.

[Gumiska, 7]

Wobec tego tej grupy przedmiotów
Pawia, że w nich nie możemy się
wcale nazwać ich palcami lub
ojczyzn, nie braty one, więc są
to w pierwszym ojczyzny naszej
osiedlenia, lecz są daleko później
się wytworzyły. Należy Chrobacy
nazwać więc tej kategorii przysię-
mami to jest folwarkami. Powstały
one zalem przy wsiach już gotowych,
przeważnie na miejscach, które
przy pierwszym osiedleniu było
z ~~powstały~~ jako mniej wygodne, mniej

dostępne, a prawdopodobnie także wy-
 magające większego nadzoru pracy
 do tego zwiększania, przy pierws-
 twnym wybuchu: wcale nieobawiamy
 się, że pod wpływem podzigniętej nie-
 rozważałości, a dopiero myślowym, wana-
 gającym się w skutkach skrajnego roz-
 plemienia się ludności, groźby i pod-
 nieżenia się kultury ponad stan, nie-
 rodu.

Podsumując to, cośmy pragmatycznie
 nam przedynastyjnych grup wsi znaleźli, przy-
 chodzący do rezultatów, że było wiele
 grup pierwszorzędnej i znaczącej wyjątko-
 wości pochodzącej z epoki pierwszorzędnej
 odczynu naszej skolonizowania, że było
 do one przy tym pierwszym fakcie bi-
 stycznym dziejów nasyciwości. Ta-
 kiej, że takim było one postępującie mo-
 ga jako materiał do bliższego legwi-
 faktu badania; wszystkie zaś inne
 datujące wsi naszej odczynu są już
 wyprzedzone późniejszą kulturą i pro-
 cieższych naszych stosunków społecz-
 nych.

O tych pracach naszych i o tem
 pierwotnym oświeceniu się będzie na-
 szych praojów w tej odczyni, która
 historyczne milczą, zupełnie; a jeżeli
 my mogli sobie zrobić jakieś obrazy
 i nich wyobrażenia, o ich życiu i spra-
 tanii. bo to uczynić już teraz powinni-
 my, gdyż nowych źródeł historycznych
 do tej epoki spodziewać się nie możemy,
 musimy sobie poszukać przedobawiać,
 w jakich stopniach przedobawiać nasi obcy,
 wali podobni z Arzy do Europy, ca-
 min się w dziejowej odczyni naszej
 oświecili i co z sobą mogli do tej o-
 cychy z dawnej swej kolebki Arzy,
 lękiej przyniesi.

Oboj wiemy, że dwojakiem są ~~to~~ po-
 żywniejsze źródła żywności masowej,

To ich przewracanie i obcy
 czajach

nie ~~nie~~ abo nie i' m'ro. Teda z tych
 i'rodkow r'p'roci m'isli miec przed
 showie nasi koniecznie z soba, wybie
 rapac sie z ~~z~~ z swoich p'ierwotnych sie,
 dzie w drzy w celu p'osiedzenia sobie
 tu nowej ucyzany w Europie. Nadmie
 nie przytem m'isze, ze abo nie p'ierw
 more wybrzymac i' majd'wicy trans
 port, ale m'iego bylo w slawie r'p'roci
 to jest jako bylo, more wybrzymac
 d'wicy transport; jako towar maslowy
 nie jest zdolne do p'adnego transportu,
 gady podlega scybleniemu sepsu.

Wypradalo by sobie p'rzypuscic, ze przed
 showie nasi wybierajac sie z podrozi do
 Europy zaprowiantowali sie na drogę
 w p'isno, abo jest daleko Tatwiczyn
 przedmiotem transportu, jako bylo, More,
 tako g'rintowniejsze rozpatwienie rzeczy
 abo nie, ze p'owyzsze p'rzypuszczenie jest
 z g'rintu f'aktyczne, albo z nastepujacych
 powodow.

Wyberajac sie na wzdrozke daleka,
 ktorej skoni kwanu ani konia nie mo
 zia bylo z gory p'zewiobiec, m'isieliby
 p'rozkowic nasi wazac z soba w drogę
 bardzo znaczny kapas abo nie, aby z
 podras wzdrozki na glod nie byc na
 varionym. Oboi taka p'reprawa zna
 cnych transportow abo nie natrafia
 ta podowras na nieprerwyzione
 trudnosci. Drog jako tako ustraz
 nych z drzy do Europy p'odowras nie
 bylo j'ezce wcale, w ogole g'ipre sie
 dalo, w'ymano p'odowras p'zewanie
 drog wodnych, jako p'owinno byc naj
 Tatwiczynych p'rodkow konumiskacy
 nych; ale z drzy nie p'tyma c'adna
 reba do Europy, o w'ieciu kalen ze
 soba p'otrzebnej ilosci kapasow w
 drogę, nie moglo byc mowy.

Mogli p'rozkowic nasi in'ne w'p'ra
 wie wyniszczy w drogę z in'niejsze
 mi kapasami, w tej nadziei, ze

drodze była mogli się oddawać uprawie
rol i tym sposobem zdobywać sobie
potrzebne zboże. Ale i to było niemo-
żliwem. Do uprawy zboża, potrzebna jest
rola, rola zaś jest już wypływem pracy
ludzkiej i nie znajdzie się nigdy w pierw-
sotnej przyrodzie. W pierwotnej przyro-
dzie bowiem jeśli jest ziemia z podłożem,
tęm przepuszczalnym, to się na niej ka-
nar sieje las, to jest puszczają się drzewa;
drzewa niekierowane, z biegiem czasu
w miejscu wyrastają drzewa i formują
las; jeśli zaś podłożem jest skalisty, tak
że drzewa korzeniami wsiąknąć nie mogą,
a takim nasie tworzy się step, którego
uprawa do uprawy roli jest nieco
łatwiejsza, jak las, wymaga jednak ci-
ęższej i żwilszej pracy w celu zwalczania
wzrastających się bujnych chwastów. Kiedy
gdyby nawet przodkowie nasi w drodze
swej z Azji do Europy natrafili na ro-
lę, miarowicie gdyby natrafili na okoli-
ce już zaludnione i w gruncie uprawne
bogate i płaskowych ich wypędzili, to
uprawa roli wymaga długiego ba-
żen czasu, gdyż nietylko potrzeba rolę
uprawić i obsiać ale potrzeba na
miejscu czekać, aż zboże dojrzeje, aby
je zbierać; dopiero można się w sta-
łą pójść drogę; także zaś uprawa
roli powoduje wielomiesięczną ciętę
w podróż.

Wzięci więc przodkowie nasi w podróż
swej z Azji do Europy chwycić się innego
sposobu, to jest wziąć z sobą bydło. To
bydło potrzebne jest uprawie pastwisk, ale
to też pastwiska nie było trudno; stępnymi
obrócili przodkowie nasi drogę swą z Azji
do Europy, wędrując napotykali albo stepy
zobryte bujną trawą, albo stare lasy
w których również trawy nie brak.
Którąś zaś stronę było dostarczało
tak mięso jak i mleko, a śledy

[a more' namer' dikhawichowej]

idat' best' zepera 1-1-
 Toraf' Weimer 1-1-

Pracownicy nasi po długoletniej podróży
 dostarli wreszcie szczęśliwie do deńskiej
 naszej wsi i tu się osiedlili, owo by-
 dło, które ze sobą przyprawiali, sta-
 ło się narazem kawiąrdziem i tak pierw-
 szego gospodarstwa; stare bowiem lasy
 dostarczały dla bydła tego wybornej po-
 ksy, a kurników i polędzi pały dobrej
 dla krowy.

Po osiedleniu się więc swemu w tym kra-
 ju prowadzili pracownicy nasi przez dłu-
 gą czasę kurnol pasterski, ograniczając
 się, narazem wyścenić prawie do cho-
 wania tylko bydła, tuż potem się owe
 stare lasy bardzo nadawały. Nie ule-
 gało wątpliwości, że przodkowie nasi i tak
 li z sobą w drogę z swojej starej wsi
 z takimi ładnie wszelkie gadanki krowy,
 jaskie tam uprawiali, wprowadzić nie
 w celni i przymienia się miem podkasz podro-
 ży, ale aby mieć na karnie w nowej
 wsi, gdyby się w niej z temi ga-
 dankami krowy nie spotkali. Także
 tak było w rzeczywistości; przodkowie
 nasi w nowej wsi nie znaleźli
 krowy i musieli do siebie przyjąć przy-
 wiozłego z sobą krowy. Wprawdzie
 w nowej wsi nie mogło być sta-
 zą mowy o uprawie roli na szerokie
 rozmiary, gdyż w tym kraju odjęty
 w posiadanie, przedstawiał jeden
 wielki i bezgraniczny las, poprzez-
 rżnany rzekami; przodkowie nasi
 nasi nie znali jeszcze narzędzi metal-
 lowych, któreby owe drzewa ści-
 nąć i las na rolę starczyć mogli.
 Cała więc uprawa krowy ograniczona
 była prawie tylko do tych niewielu
 i niewielkich pól w lesie, które się
 wytwarzały wskutek spróchnienia
 starych drzew lub obalenia onych
 przez burzę i wicher. Także pól
 si przodkowie nasi, którzy pług

[proso i gnoch]

[ararū]

scripictnieloni czyli

[in lecie]

[Ludzi się]

podawano ogółą języczką, znany mi
był, byli drewnianem radtem, kasiewali
i flon niewielki zbierali. Kłosem lew
był poremica, rybo, owies, i znane też by-
ły przeddom naszym i konopie. Potrzeba
ziarna na chleb, co raz bardziej uciążli-
wie dawała, kuciwalażąc przedkaiw na-
szych do obmyślenia środków, jakby
owe drzewa stare starczowały; działo
się to przez obdzieranie z drzewa
kory i kuciwienia go do ~~uszu~~ uschnię-
cia i z czasem spróchnienia, a potem
wypalenia tak spróchniałego drzewa.
Tym sposobem powiększały się wolna
owe polanki, pod uprawę ziarna prze-
znaczono, dopóki przedkowie nasi
nie rozformowali się z metalami i na-
wędzianii metalowemi, które im
ogromnie starczowanie lasów ułatwiły.
Uprość chcieli bytła, rybotostwa w
niezradkich w krajach leśnym wiodach
i polowania na ptaki i zwierzęta, od-
dawali się przedkowie nasi robotarstwa
rozróżnieniom czyli rozróżnieniom. W lasach naszych pra-
starych przetrwały mi były wcale rzad-
kiem zjawiskiem; pracownicy nasi
mili o nich pamiętać, kłobili im dzie-
nia, czynili nad nimi a potem
z czasem uferowalnego podbierali
miod, z którego ~~z~~ wstarciny napój
wyrabiać umieli. ~~Pracownicy~~ też przed-
kowie nasi na wyrabianiu piwa,
wyciżenie słodzonego, bez chmichu.
§. Tak wygłupiała pierwsza chata na-
szych pracowników? Takholwień tak sta-
rodawnione lasy przedstawiały, mnogo-
wybornego do budowy domów mate-
ryali, to jednak brak zupełny mace-
kai, metalowych nie dostawała kory,
stanów z karkowego, przedkowie nasi
nie mieli czym drzewa ściąć i do
budowy obrócić. Musieli więc pierws-
twe swoje schroniska budować sobie

a galexi młodych i chłopców, którzy
 ułamać byli w staniu. Jólś stano,
 wit ściany schroniska, które piero-
 łnie miało sprawdopodobnie stracił
 namiotki czyli scoty, a skrzyż w gory,
 któredy dym z ogniska wychodził.
 Obłepienie płotki łaski go glina, kabec,
 piecrało schronisko od konna z se,
 wnastr, a parzący się bezprzerwy ogień
 na środku schroniska utrzymywał ją.
 Nie łaskie ciepło podcrało dmi kinnych,
 słotnych i mroźnych. Ten ciągły ogień
 był powodem, iż w języku naszym słow
 wstany nazywamy ogniodziem słono-
 wem. Także spirażni dla przechowania
 piwa i napojów kofano porę w
 ziem, bydlę zaś na noc spędzano
 w pobliskim staniu w miejscu sprawdopo-
 dobnie ogrodzone, aby je ustrzedz
 przed okradkami pwiągłkami. Chętnie
 to zwano się uborą.

Ze łaski pierożny scatare nie był
 obceony i sprawdopodobnie całdwor-
 z biędą wysławiał na formierce,
 nie rodciny, że w skutek tego wy-
 twarzało się w nim powietrze duszne
 do czego i dym z ogniska w pnaernej
 przyczyniał się piero, przeważny
 oraj, że cała rodzina doznakił pęga-
 i ciepłe powietrze przewalato, nie
 przesiadłszy w scatareni, lecz przed
 scatarem na świeżem powietrzu,
 a do scatareni skryła się tylko przed
 deszczem i kima. To życie na polu
 porożowało ślad w naszym języku
 po okradkach: przez wyraz dwo-
 wiem rozumiejący nie tylko budynach
 mieszkanych ale i świeżem powietrzu,
 np. mówimy wyszedł na dwo-
 tyle knaczy, jak wyszedł na po-
 wiecie; na dwo- tyle co na po-
 wiecie; Oprocz tego owo miejsce
 przed scatarem, gdzie się w chle

niepłać i pogodnie gromadzić całą ro-
dziną, kwato się okiećdzić; a czego
wymaga, i łaskie prady, stany czyli
osiedlenia kwano pięćroćnie łaskie
dziećcinami.

Co do kultury tych prajców naszych,
to poczetna znajomość konopi i ich u-
życia, powołuje przypuszczać, że
pradkowie nasi mieli już z konopi
wyrabiać przędzy, a z przędzy tkan-
iny, mianowicie płótno, z którego wy-
rabiali sobie lekkie odzież, kwano
po okiećdziu już włościan płótnianka-
mi czyli płóciankami. Chudoła
awieć pozwala przypuszczać, że
pradkowie nasi używali także wetny
do przędzy, i że z tej przędzy wyrabia-
li sukno samodział, używane na
cieplejsze odzież podczas zimy, je-
steno i kiny. Nie ulega wątpliwości,
że i skóry z kalibych zwierząt słow-
nych a zwłaszcza drinich używane
były na okiećchy na kiny. Użytkowa-
li także i kiny, a z konopi
nasi karkowali brat narępt, me-
talowych i metalu w ogóle. Koczni-
cyli okiećdzi okiećczne stajęły mniej,
aże stajęły jako okiećdy do bełtów lub
grosy do okiećców, wzięte okiećdzi
karkowały miejsce nożów; miejsce
okiećdy a okiećdy i okiećdy do okiećdy
karkowały okiećdy okiećdy płasie
wystrzone na okiećdy. Koki się
i okiećdy nasi, wybornie na
okiećdy; mnożono i okiećdy
okiećdy na okiećdy okiećdy
okiećdy z okiećdy okiećdy
na okiećdy okiećdy naszej, me-
tal bardzo okiećdy a nawet okiećdy
okiećdy i okiećdy, okiećdy

28/10 1895.

w tej mierze zupełnego słowem.

Wieloletnich przednich reformatorów
mających w tej sprawie podanych do
organizacji społecznej pracojów na-
szych, to fakt stwierdzony przez histo-
ryę wciennych kultarska biżantynów,
że w Stawianach starożytnych władca
kriżacja i krolewska nie była krowa,
a raczej były gminowładne, sprawo-
wane przez starców kłapanów, nadaw-
ję przypuszczać, że i w naszych praco-
jach kłapanów w chwili zjawienia się
ich i osiedlenia w Europie ustrój spo-
łeczny był taki, jaki bywa u wycpa-
mów w narodach stojących jeszcze na
najniższym stopniu kulturowego
rozwoju, to jest ustrój oparty na ro-
dzinie i wstępie wycowskiej. Szczep-
katy dzielił się na rodziny i rody;
kariola rodzina posiadała pod władzą
wycowską, karioly ród pod władzą naj-
starszego z rodów czyli starosty ro-
dowego. Władzę narodziła nad całym
szczepem wydobrywa nie stról lub krow-
kę, mianowany starzym Stawianom, lecz
rodem kłapanów z dawnych starostów
rodowych czyli starców kłapanów,
jaki ich pracoze biżantynocy nazy-
wają.

Taki zorganizowany był szczep pra-
cojów naszych prawdopodobnie jeszcze
w starzych siedzibach swoich w Azji;
gdzie to jest pierwotna organizacja
społeczności na najniższym stopniu
kultury posiadających, taki organi-
zowany odbywał on swój pochod
z Azji do Europy, taki organizo-
wany ~~ona~~ powstanie osiedlił się
tu w tej naszej ojczyźnie. Ród
karioly wpadał się na pojedyncze
rodziny, karioly ród objął w tej
naszej ojczyźnie prawa pracoze-
krowy, na której w powiem ad.

dalej do siebie, warunkowaniem po-
trebami gospodarskimi siedliły się
osobno pojedyncze rodziny frontowe,
dobrze ciekawe rodzinami. Gdzie się o-
siedlił ojciec rodziny wraz z rodziną,
to jest, gdzie sobie któryś stan, dzie-
dziejczyzna, tam z dziećmi cza-
stą praca rozróżniać się postoleń po-
wstawała wieś. Pierwotni mieszkań-
cy karłowatych form ciała postoleń
składają się z samych drewniaków,
głaz, wyciętych, prostej kłosa, brzo-
winy, rodzin, od wspólnego pro-
wodu pochodzą. Takie obszar ziem-
ności form jeden rod, zwat się pro-
wodził w polu; miejsce, gdzie
się siedlił starosta rodów, sławo-
to się przedstawiać czyli czołemu opola,
on zaś kam postawiał wkał sławo-
macielnikiem opola czyli starostą o-
polu. On wydobycie wkał wkał wkał
ciekaw opolem, sławiejszym swoim
rodem, kutaszka wkał sądowa;
i kłoty opolem pojedynczych rodzin
wydobycie wkał wkał w swo-
jej rodzinie i rozróżniały spory, to
rozróżnianie sporych pomiędzy dwi-
ma rodzinami powstałych, należało
już do starosty opolnego.

Spory te nosiły prawdopodobnie pier-
wotnie charakter ciekaw gospodars-
czy, jak np. przejście bytła jednej
rodziny w granice lasu rodziny są-
rodziny, kutaszenie procyt czy-
li lasu dechich w lesie sąziada
i t.p. Takie mogły być pierwotne
spory między rodzinami jedno opole
zamieszkałymi. Przypuszczać mo-
żna, że już w tym momencie
istniała solidarna odpowiedzial-
ność opolna, powstała z solidar-
nej odpowiedzialności rodowej.

Ta haridoga celonka podu bawem
raty ród uferiada; popelnit sklo
ry celonka podu kabjstwa na celon
du innego ród, raty ród kabjstwy
był w obec ród, skloreni nalezat
kolity solidarnie uferiadałny.
Ta solidarna uferiadałność ród
ma, fwereta następie na opole
fweremienita się w uferiadałność
opolna. Popelnione zostalo w gran
cach opola kabjstwa fwer niewia
domego sprawy, to pate opole soli
darnie ca to kabjstwa było ufer
wiadzialne.

Do starosty opolnego, do jego siedzi
by byli cota opolnego schodkali się
wscypcy ojowic pojedynczych ród
na naradz, z tego wyniklo, że istota
na naradz kabjstwa se poloz, co mieli
do zbycia w nadziej, że tam fabryk
towar swój porzucy potrafiz, gdzie
wsist ~~egorodan~~ regromadzonych ojow
radzin przedrej skos potrzebny się
znajdzic. To dalo poczetek kargom
odbywanym w cote opola w pewnych
urnaczonych dniach i w skutek czego
z tych crot opolnych wytworzyły się
z czasem ~~miast~~ wie obcierniejsze,
bardziej kalidniane, a gdy w lokich
scotach opolnych z czasem i nie
miesluniz skos fabrycznego rbyli
oradzac się poczt, wytworzyły się
miasteczka i miasta.

Historjcznych pisanych pomnikow
tej epoki ma mamy kadnych; wscyptho
to pom du skanowym granom przed
stawit, sa rezultaty badan retrospek
tywnych, skozych podstawa, czyli funk
tem wyjscia sa fakla i nistylucye
znane i historycznie uderowane z
czasow prinijskich. Ojcem metody
retrospektywnej u nas jest autor
opra pod tytulem "Chrobacya", pro
fesor uniwersytetu lwowskiego dr.

Pracownicy nasi w tej dobie byli tuz
ni ^{swobodnym} uferiadałnym, uzywali się
pelnej osobistej wolności, nie byli
ter do kadnych danis ani postug
publiornych obowiazani, skoro wta
dra skozica znana nie byla; nie
frowadzili kadnych wojen, gdzie
nie bylo do tego kadnej potrzeby;
w objeta fwer siebie kieniz po
siadali jako swojz wytgczona
nieograniczona wolnosc na ty
tule pierwotnego swobodnego
zawtaszczenia.

Antologia literacka.

Legno pisał: pisan Al-Bekr; cy-
żary X wiek po Chryście, pisał
w dziele swem jedyn iście opiewał
jako Al-Bekr (opiewanie naszego
chrześcija I), a którego choć słabo
jakoś łacie można więc pojąć o na-
szym pierwszym społeczeństwie. Nie-
być mi być on pisał w naszym
jako, a to, co pisał, dowodził się z opowia-
daniami innych podróżników; o słowach
pisał prawnych naszego społeczeństwa
nie mógł nie wspomnieć. Chybaż
kiedyś się bardzo wspomnieli Al-
Bekr; przylacząc je do naszego
Toci.

+

+

W. osobne trzy arkusze.

Najbliższym po Al-Bekr a kara-
zem najdawniejszym i najbogatszym
również historycznym wiosków i świą-
żół dopiero kronika Gall; pochodzi
ona dopiero z początków wieku XII (r.
1112), a to wainiejsza należy już do
drugiej epoki. Gdy bowiem pisał, który
kronikarzem Panom pisał skrócił ten,
albo się do epoki pierwszej historycznej
go naszego byli, do epoki pierwszej po-
ganińskiej czyli rzymskiej, która zwy-
czajnie powiastani bieżącymi rękami
mają historycy, to kronika Gall
należy w zupełności już do epoki
z której drugiej, do epoki, która roz-
pocyna fakt przyjęcia Chrześcijaństwa
czyli z której słownie wół składowe
zachodniej przez prądy naszych.

Galla kronika jest dla nas równie
niezrozumiałą, bo wainiejszym, gdy
skądś pisał, gdzie ona nam z
epoki pierwszej i drugiej dynastji
chrześcijańskiej skrócił, że tak zupełnie
nie, tak zupełnie podmiął w
tych słowach i słowach, jakie to
było w epoce rzymskiej i rzymskiej
w prądach naszych wyobrażamy.

+

W. na osobnym potarbiu.

(Abu Obeid Abolallah al-Be-
kri pochodził z enamińskiego ródz.
arabskiego, osiadłego w Hiszpanii
albo północnej Afryce. Bratankowi
jego literacka przypada pod ko-
mici XII wieku. Głównie dzieło
jego musi być: "Księga podró-
ży i krajów".

Al-Bekri częściej z Tbrahima,
który był prawdopodobnie przydru-
żony do dworu króla hiszpańskiego
Abd al-Rahmana III. do-
stojnika (występującego podobnie
w Merseburgu) oraz z hasmidskiego
króla, pisarza arabskiego i
podróżnika, który obaj żyli
w wieku X).

Tawianie pochodzą z południowej Arabii,
syna Jafelowego, a siedziby ich roz-
ciągają się od północy, gdzie nie dosięgną
zachodu. Mówi ~~Abraham~~ Tbrahim syn
Tahiba, Tzraelita: Kraj Tawian ciągnie
się od syryjskiego morza aż do morza odra-
żającego na północy. A plemiona półno-
cy (Normanowie) zawładnęły niektórymi
z nich i do tych północnych między
nimi (Tawianami).

Tawianie (t.j. Tawianie) składają się z mnó-
żystych i różnorodnych plemion. Głównego
z nich zjednoczył je niektóry król o imieniu
jego był Chacha, a ten był z jednego z ich
plemion, które się nazywało Winiaba.
Plemię to czyniło u nich królestwo. Po-
temniej jedynakże rozdzielili się i perwał się
ich porządek, a plemiona stały osobno i
w każdym z plemion wyznali się osobny
król.

Teraz mają oni czterech królów: jeden
jest król al-Btgarin, drugi Bwisław
król Fragi, Bwinij i Broduwa, trzeci
Mecha, król północy i nareście Ma-
nus na granicznym zachodzie. (Bulga-
rya, Czechy, Polska, Mecklenburg)

A z krajem Narkura granicy na za-
chodzie Tkuin (= Saksonia) i przez Har-
man (= German?). A jego (Narkura)
kraj jest to kraj z łanem chleba i bogac-
twem domi, które się stały wyrozą do in-
nych krajów. Mieszkańcy tego kraju ma-
ją pełne uzbrojenie z pałkami, szpadami
i mieczami.

Od Harboga do Hailicha (Hilber-
berg, Mecklenburg) jest 10 mil. Kład
do mostu 50 mil. A jest to most dre-
wniany na wielu słupach. Od mostu do
twierdzy Narkura około 40 mil. Ma-

7
zyna się ona Arzan, co w tłumaczeniu
znaczy „wielki gród” (Megalopolis, Me-
slenburg). Naprzeciwko Arzanu leży
gród, zbudowany na stołkowadnem je-
ziwie.

A takim to sposobem budują Sławia-
nie większą część swych grodów. Skiero-
wawszy się ku takom, objętym wodami i
brzecz, omiatają tam miejsce obrępe
albo przewrożone, wedle kształtu, jaki
chcą, nadać grodomi, i wedle rozmiarów
jego. Niektóre wyłożają rów w piemię
wykopana, sygnę na wał, i dwierdziny
go deskami i kotami na podobie bielejcie-
ni, friski sciana nie dojdzie do piemi-
rownej wysokości. Odmierza się razem i
brama z dogodnej strony a do niej pod-
chodzi się po drewnianym mostie.

Od Arzana do obciążającego morza jest
jedenastć mil, a w strony Kakuwa nie
inaczej dostają się wojaka, jeno z wielkim
trudem, albowiem cały kraj jego to łaski,
brzecziska i błota. (935-967)

Co się tyczy ziemi Bwistawa, to długość
jej od fragi (Fraki) aż do grodu Krak-
wa (Krowowa), jest na trzy niedkie
drogi. Kraj ten słyha się na wędlin z
krajami Turow (hadziarów)

Gród fraga zbudowany z kamienia i
wapna, a jest on między grodami naj-
bogatszym z powodu handlu. Przychodzą
tam z grodu Krakwa Ruzy i Sławianie
z towarami i przychodzą (do mieszkan-
ców fragi) z krajów Turow (hadzi-
arów) i Kurlandii, Łydzi i Turohi z
towarami i mieszkańcami białymi i
czarnymi, a wyprowadzają od nich masło, cyng i
inne frutra. Kraj ten jest najlepszy
między krajami północnymi, obfity
w płody ziemi. Przenosi się

sie w nich za Anscar tyle, ile dla jednego
człowieka starczy na miesiąc. Tęszą się
się jęczmieniem za Anscar, ile dla jednego
go konia na 40 dób postrecha. Tęszą
daje się w nich 10 ków za jeden Anscar.

W grodzie Bradce (Bradce) wyrabiają
się sie szewcy, wędzy i szczepcy, w tych kra-
jach niyprane. Wyrabiają się też w kra-
jach Bwinni (Bohenni) lekkie chusty
bardzo cienkiej tkaniny na podobę
siatek, które na nie się nie przedadzą.
Cena ich w nich słaba, Anscar za dwie
się chust. Temi oni kupują i sprzedają
wśród się jeden z drugim. Mają ich pełne
skrzynie, w poczynku je za bogactwo i
cenną rzecz. Za nie kupują się jelenie,
myśli, konie i ptaki i przebrze i wszystkie
rzeczy.

Specjalna rzecz, że mieszkańcy Bwi-
ny są bruncni i czarnowłosi a rudosi
w nich rzadko.

Droga z Marchorga w kraju Bwistana.
Złaz do grodu Tliwi (może Lipsk?) 10
mil i złaz do Tobarab (może Mysno
albo Drenio?) dwie mile. To jest gród
zbudowany z kamienia i wapna i ładne
leży nad rzeką Tawą (albo Totawą
albo Łubą!). A do tej rzeki Tawy
wpada rzeka Nivka (Nivka?). A od
grodu Nivbrada do „słonecz Rofy Ky-
stiw”, która jest ładne nad rzeką, mil
30. Złaz do grodu Nivnichij, który
nad rzeką, Nivdwoj leży i złaz do kon-
ca lasu 25 mil. Z poczasku jego do kon-
ca mil 40 po górach i bezdrożach. I
przychodzi się do grodu Pragi.

Co się bierze krajem ich (960-992)
jest on wielkim pomogdym krajami
stwierniającymi, bogatym w chleb, mięso,
miód i pastwiska. Podobli wybierane

przez niego (herdz) ofiarują się w białost-
skich miastach. Te zaś podatków składają,
jako się ma utrzymanie jego ludzi. Wzrostego
mieszkańców białostki a nich dostaje pewną
liczbę miast. Ma on 3000 drzew
(drzewina?), a to są jego, których sta-
nowia równa się dziesięciu żołnierzom
drugich. On tym ludziom daje odzie-
cie i konie i wóz i wszystko, co im po-
trebne. A kiedy się rodzi dziecko u bogo-
wici z nich, to on (herdz) natych-
miast po urodzeniu dziecka narnacra-
mni utrzymanie, czy dziecko jest męskie,
czy żeńskiego rodzaju. A gdy ono
dośćgnie pełnoletności, to je reu, jeśli
jest męskiego rodzaju i płaci za niego
swadriebny podarek opiu narnacroncy. Jeśli
zaś jest żeńskiego rodzaju, to ją wydaje
za męża i płaci jej opiu swadriebny poda-
rek.

Ten swadriebny podarek jest u Tawian
bardzo ceniony a obyczają ich w tej mie-
rze podobny do obyczajów berberskich.
Też u bogo-ów urodzą dwie albo trzy
córek, to one stają się powodem jego
zbogacenia, jeśli zaś zdarza się dwie sy-
nowe, to przyczyniają się do ich uboże-
nia.

Z herdz graniczą na wschodzie Ruś
a na północy Brusy (Brusowie).

Ludzie Brusów są nad obciążającym
morem. Ci mają swój język a nie
znają języków sąsiadujących z nimi na-
rodów. Odznaczają się męstwem. Gdy do
nich przyjdzie (nieprzyjacielskie) wojsko,
to niekiedy chcą, żeby się do niego
przyłączył towarzysz, lecz nie troszcząc
się o niczego, wysłupuje i zabije mścieniem,
piętki nie padnie. Na nich robią na-
pady Ruśowie na statkach z Zach-
odu. —

du.

Na zachód (!) od Rúsów jest gród
Kobiet (Amaronet). Ono wstępuje się
miami i niewolnikami; a gdy która
porodzi syna, zabija go. Terotia, mierz-
chem i urobicie występują na wojnę
a odznaczają się śmiałością i męstwem.
Mówi Tbrahim, syn Taktuba, Teraclita:
wiadomość o tym grodzie jest wierna.
Powiedziat mi to Głuta, car Rúsów.
(Otto, cesarz rymski).

A na zachód od tego grodu siedzi
plemię Stawian, które się nazywa
narodem Awbaba. Żyje ono w bło-
tistym kraju iherdi ku północnemu
zachodowi. U nich jest wielki gród nad
odrąjącym morzem, który ma 12
bram i fryskań (Gdanisk, Cholobreg
lub Tulin). Mają oni tam wyborne
porbowe urządzenia. Wojują i iherdici
a siła ich wielka. Króla u nich nie
ma i nie poddają się jednej osobie a
urządami u nich jest starszyzna.

Co się tyczy króla Al-Btsharina
(Btsharina perastawka) mówi Tbra-
him syn Taktuba: ja nie wchodziłem
w jego kraj, ale widziałem jego postać w
grodzie Marsbogie, kiedy przyszedł do kró-
la Głuty (Otkona). Nosili wyście odzie-
nię i opasywali się stągicami pasami;
na których przyswieszone spłyły ze płota i
sebra. Ten car jest wielkiego dostojństwa,
na głowie ma okra koronę, ma sekreta-
ry, rozprawców i czynowników, nadaruje
i karakuje porządku i ceremonie, jak to
wyphli robić carowie i wielmożowie.

Mają tam różne języki i przedstawają
zwanieli na język stawiański.

Wi są chrześcianami. Mówi Tbra-
him syn Taktuba. Btshadin przyszedł

Chrześcijaństwo . . . . . krąży zrywan,
kiedy oblegał gród Konstantynopol, pisał
cesarzowi legom nie udało się go ułagad,
Oskarżował go obfitości sławami. W ten
czas, czemu go postarad się radowolnić, by
to i to, że mu za rękę dał swoją córkę.
Ona zatem zobowiązała go do przyjęcia
chrześcijaństwa.

Autos (al-Bekri) mówi: Dowodem sto-
wa Tbrahima, że on chrześcijaństwo
przyjął po roku 300 Hidry, a inni
mówią, że przyjął chrześcijaństwo si,
który je przyjął, w czasie cara Bstusa
(Bstusa) i pozostał chrześcijanami po
wszystkie czasy.

Tbrahim mówi: Konstantynopol leży
na południe od Btadina a z nim
ludzie granicy na wschodzie i północy,
al-Badianakia. Na zachód od niego
go (Konstantynopola) jezioro Bnadria
(Bnadria = weneckie). Ten to zatoka,
która wychodzi z morza syryjskiego
między „wielką ziemią”: Konstanty-
nopolu. Ona to zatoka wielkiej cie-
ni, to jest brzegi Rumy i brzegi
Lukobrodij i domy się w Adwilaży.
Takiem sposobem wszystkie te miejsce-
wości tworzą jeden ostrów, który z
południa wchodzi morze syryjskie,
ze wschodu i północy zatoka Bna-
drii (weneccy) a na zachodzie u te-
go półostrowa zostaje wyjście.

Stawianie całego oba brzegi tej
zatoki od samego wyjścia jego na
zachodzie w syryjskim morzu. Na
wschód od nich jest al-Btcharin a
na zachód inni Stawianie. Ci którzy
są na zachód od niej (zatoki) są
chobrejji a mieszkający tego kraju
proszą ich o obronę, a boją się ich si.

ty. W ich krajach są wysokie góry i niefore-
bytemi drogami.

W ogólności Tawianie są bardzo mizni
i karefni, a gdyby nie było między nimi
rozróżnienia w sztucei leśnego rosożer-
nia secepiów i plemion, nie zmierzylby
się w siłę z nim iaden naród na swie-
cie. Komieszkują kraje bogate w po-
mieszkania i przywne kapasy. Są gor-
liwi w rolnictwie i w pracy włoś swe-
go ubrymania, w czem przechodzą
wszystkie narody północy. Tawiany
ich morzem i lądem dochodzą do Ru-
rów i do Konstantynopola.

Główne plemiona północy mówią po
Tawiańsku, albowiem kuziaty się ze
Tawianami, jak n.p. plemiona Al-
fredów i Anklj i Radionacki i
Rury i Charony.

W wsczech krajach północy nie bywa
głodu i powodu braku deszczu i słoń-
ciej posuchy, ale (zdawra się to) od obfi-
kości deszczu i słońciej wilgoci. U nich
posucha nie bywa zgubna, a dołanieci
nie obawiają się niczego z powodu
wilgoci w piecu i wielkiego chłodu.

Nieją dwa razy do roku, latem i wio-
sną, a sforszają dwa razy. Wiosną
część ich posiewów sławo proso.

Chłód (Tawianom) stury, choćby był
bardzo silny, a sława dla nich
zgubna.

Nie mogą oni podróżować w kraje
Lindbrodii z powodu kamtejszych skwa-
rów, bo u nich (Longobardów) kias jest
bardzo wielki, od którego (Tawianie)
gina. Zdrowie u nich moribne tylko
w takiej temperaturze, przy której
płynne ciała przechodzą w stan sta-
lności. Tam gdzie one rosożają i w

w słow lipienia przechodzą, cięto im
schwie a naostatkim następuje śmierć.
Wszystkim wspólnie są dwie choroby i
ledwo dobolewisk od nich jest wol-
nym. Są to dwójakiego rodzaju fuchli-
ny: róża i hemoroidy. Wstrzymują
się też od jstania śmierci, bo le-
jąk wstrzymują, schodzą im i jstają
mają różę. Jednakże mają krowi i
gęsi, które odpowiada ich potrzebom.
Ubićają się w szerokie polanie, tylko
wolna część rozbawia jest waga.

Wolawie ich śienę swe trzymają
w kamienicy i jsteno są karczowin.
U jednego mężczyzny bywa po 20
żon i więcej.

Wizhera część drzew w ich kraju są ja-
błonie, grusze i brzośliwinie. Jest też u
nich jeden rodzaj płask, po wierchu
ciemnowielony. Ten podrozema wszyst-
kie głosy mowy ludzkiej i zwierząt,
które słyszy. Niekiedy nola im się
stwierić go; bawią się nim i nazywa-
ją go po słowiańsku sba (rośka).
Jest też u nich owidła śliza, która
po słowiańsku nazywa się tra (cie-
brow). Ma ona mięso smaczne a
skorupę jej a ciębda słow słychać na
odległość jednego parcia i dalej.
Dwa są tego płaski gatunki: jest
czarny i miedziasty, Tętniejszy od
parcia.

Kraj też różne instrumenta ze
strumami i dęte. Kraj instrument
dęty, którego śluzę przechodzi
imwa tobie i drugi ze strumami,
na którym on strum. Wewnątrz
strona jego płaska a nie wypukła.
Napój ich i chmielne napoje ro-
bia się z miodu.

Masudi mówi: Stawianie rozpada się na mnogie plemiona. Do plemion ich należą Ibraba i Dūtaba i Namudin (Nabdrin). To jest najchrobrojsze plemię między niemi i krył wojnowe. Jest też u nich plemię, które się nazywa Ibrin (Ibrin); tego się wszyscy boją; drugie plemię nazywane Iwarra i Chajrawas (Chowatin) i Iasin i Chsrabin.

Niektóre z tych plemion wyznawają chrześcijańskią wiarę, mianowicie sekty jaskobiczkiej, drugie nie znają świąt objawienia, nie należą do żadnego religijnego zakonni i są poganami. Do ostatnich należą plemię krolowskie.

Plemię, o którym powiedziałem, że się nazywa Ibrin, pali się w ogniu, ście, dy głowa plemienia umrze. Pała także swoje domy. Obyczaj ich podobien do obyczajów Tudor. Granicą z wschodem i dalecy są od zachodu. Radują się i wesela przy paleniu nieboszczyka i twierdzą, że ich radość i wesele pochodzi z tego, że bóg zmiłował się nad nim. Żony nieboszczyka wzię i liczą sobie kałeczą, noziami. A jeśli która z nich, że go dochodzi, karcenia smut, wchodzi na szkieł, obwiązując sobie mocno szyję, z czym umierają, przed jej nogi szkieł, a ona zostaje zawieszona i mówi się, jeśli nie umrze. Wtedy ją palą i ona się jednowy z mężem.

Robiły (Stawian) kiedy wyjdą z mazi, nie uśpiotwa. Dziwica kiedy tego probocha, idzie się do niego i tamże sadowalnia swoje sadze. A kiedy mężczyzna się żeni i żonę swą ona, które w dziwiczoci, on mówi do

niej: gdyby było u ciebie co dobrego, byli,
by się niecierpieli pokochali i byłeś sobie
była dogodną wybratą, któryby był cię
bie porbawił niewinności, razem wyprze-
draż i odrzeka się jej.

Kraje Tawiani są bardzo zimne; mają
silniejszą zimno u nich, kiedy noc są
śniegowe i dni jasne. Wtedy chłód się
powiększa i mroź coraz silniejszy. Ziemia
wtedy jest jak kamień i wszelkie ptyny
marzną; jakby gipsu pokrywają się
koryta (rzeki) i sławy, tak że podobne są
do kamienia. A gdy ludziami kapie wo-
da z nosa, brzozy pokrywają się słojami
ludu jakby szkłem, tak że można je ta-
mac, pnie się nie rozprężają i nie wejdą
do mieszkania. A gdy noc bywa ciem-
na, dni są mgliste, wtedy mroź zimniej-
sza się i chłód usteępuje a wtedy kiedy ro-
tują się korabie i gina ci, którzy się
w nich znajdują, albo kiedy nachodzą
na te korabie z ludźmi rzek tych krajów
długo, podobne do starych gór. Czasami
ludzie się śmiałem i silnem młotem
nie, uchwycić się łabiej dory i ura-
wać się na niej.

Nie knają kapieli, lecz budują sobie
dom z drewna i kalykają seceliny jego
pewną materią, która tworzy się na
drewnach, podobna do zielonego wo-
dnego mchu, co oni nazywają mdr
(cipica). Stwierdza im łabie miasto
smoty do korabiorów.

Każdemu budują ognisko z kamienia
w jednym łacie i na samym wierzchu
naprzeciwko ogniska robią otwór dla
wypuszczenia dymu. A skoro (ogni-
sko) się rozpalą, kamykają wokoło i ra-
picają drzewo domni, a są tam nacz-
nia do wody, i polewają wodą ognisko

a wtedy tworzy się para. Pary z nich
ma wąską suchych pici, które w
nich wprowadzają powietrze i przyspieszają
do siebie. Wtedy słowierają się ich pory i
co jest skutecznego wychodzi z ich cia-
ła, a cięgi z nich wędrują. Na żadnym
z nich nie pozostał śladu krost albo wro-
stów. Takie dom nazywają at abbba
(Tarcinia).

Królowie ich jeżdżą na wielkich ko-
łach z myszami telegach o czterech
kółkach. W rogach są cztery mocne pod-
pory, na których zawieszony mocnymi
Tarciniami krosz, który obrywa się
jedwabiem, siedzący w kroszu nie bieżą,
się się biał jak z kroszu telegach. Takie
wory mają też dla chorych i rannych.

Stawianie wojów z Rinnami, Tfreu-
kami (Frankami), Kurlbodomami (don-
gobardami) i innymi narodami, a wo-
jów z różnym powodzeniem.

Wprawdzie po dobrei kufarskiej, nie
następuje bezpośrednio epoka piastów.
ale; wcale nie panują Liemawit piastów.
wice objął tron książęcy w krajach pols-
kowi, panowała już poprzednio inna dy-
nastia książęca, mianowicie dynastia
Popielidów, która prawdopodobnie ber-
pożebis po dobrei kufarskiej następuje.
Tad stługo dynastia Popielidów w polsce
panowała, nie jest wiadomo, w jakich
nacie panować musiata co najmniej
przez kilka pokoleń, skoro ja w chwili
jej upadku na czołwie ostatniego jej re-
prezentanta, króla Popiela, tak bardzo
rozróżona widziemy.

Co do instytucyj prawnych Wielkopo-
mnie znamy nawet imion panujących
niegdy w polsce z dynastji Popielidów
książęcy, a choć w najwzrostach pra-
starych grodów Sandomierz, Wrocław,
Toruń, Włocławek, Bydgoszcz i
Poznań dochowały się niewątpliwie
imiona prastarych dynastji, to je-
nak nie możemy ich stanowczo do
dynastji Popielidów zaliczyć, gdyż
mogą także z równem prawdopodob-
nictwem do dynastji piastowskiej
być zaliczeni.

Co do instytucyj prawnych z doby
Popielidów nie mamy najmniej-
szych śladów; tylko istnienie
władzy książęcej wskazuje, że doba
kufarska już minęła, że najard
miał już miejsce, może nawet pod
chozą Popielidów, niemniej, że
ustroj społeczny już był stary wybarwił,
mianowicie podbitych autochtonów, jako
najniższą klasę społeczną, jako ludność
włocławską, najniższą jako klasę
wyższą, włościanów - wojów, wreszcie jako
klasę najniższą, porzynającą się do pi-
lności klasę włościanów dynastji,
zawziętą późniejszej szlachty.

1
Gdy zwrócić co do innych instytucyj pra-
wnych z doby Rurikowców nie mamy ego.
Ta żadnej wiadomości, przeto nie mo-
żemy w historii prawa stworzyć dla epo-
dy Rurikowców osobnego rozdziału, lecz
ze względu, że dynastia Rurikowców swym
najardem rozprzeczyna w dziejach Polski
średniowiecznej nową epokę, której naj-
charakterystyczniejszą cechą jest epoka
piastowska, gdy dalej dynastia pia-
stowska nie jest, wedle wszelkiego
prawdopodobieństwa celem samego, jak
młodszej gałęzi dynastji Rurikowców,
przeto epokę Rurikowców przystawamy do
epoki piastowskiej, w której ona powstaje,
tę stanowić będzie. ~~W ten sposób~~
są epoka piastowska będzie już na-
stępować bezpośrednio po dobie rui-
niczkiej czyli pogańskiej.

[Tak uzupełniona]

że nas prowadzi do przyspieszenia, i
pomiędzy epoką rzymską a piastowską
~~nie~~ czyli u schyłku doby rzymskiej
naszedł jakiś fakt historyczny i nie-
niej dominujący, który cały ówczesny
ustój społeczny z gruntu zmienił i ra-
czej obalił, wobec rzymskiej domicy po-
tęgi i zupełnie nowy, zupełnie od-
mienny porządek rzeczy i społeczeństwa
namierza wprowadzić.

Otoż tak: to był ów fakt history-
czny, ogół nie wiemy, tylko skutki
jego widoczne w późniejszych wiekach,
rozwalają, czynią niejakie przyspiesze-
nia czyli hipotety, o czym Stanisław
Pawłowski szerzej na innym miejscu o-
powiada.

Otoż z kroniki Palla dowiadujemy się:
1) że w narodzie naszym jest już znana
wtedy księżca, która tej epoce należa-
ła charakterystyczne pranie i poro-
wnaniu z dobą rzymską, że nado-
miał wtedy rzymska ~~nieistniała~~
jakką nie istniała wcale; że wtedy
księcia, który dynastya piastów
która była wtedy jeszcze w wieku IX
objęła; że przed dynastya piastow-
ska istniała już w Polsce i na dy-
nastya księżca, zwana dynastya
Poficiłców, która tej wtedy drogą
przemianę na dynastya
piastów przeobraziła, została; że
co wszystko dozwala nam przyspe-
szyć, że ów fakt historyczny,
który potęgi domicy wobec rzyms-
kiej, a z którego wytykała wta-
oka księżca dynastya Pofre-
liłców, mógł się stać co najpóźniej
na początku wieku IX lub nawet
już na schyłku wieku VIII naszej
ery;

2) że organizacja społeczna
jest już zupełnie przemianowa, a

(dux, procer, magni,
les, nobiles) /

Грѣхъ и 7

b) klasa żołnierscy szeregowych czyli
wojów, stosunkowo bardzo liczna.
Ta klasa nie posiada jeszcze sa-
mej własności ziemskiej, lecz żyje
po miastach i obywatelstwach podgraj-
skich, utrzymywana z płac ludności
większej, kamieniczkowej wsi for-
mowane w obszarze powiatowych
kaszubian; powiatowych tej klasy
społecznej, tych wojów zwanych w
miastach [XV wieku] także w to-
dyżani, są tak zwani domownicy
miasteczka czyli pierwsi kaszubian;

c) wreszcie klasa wieśniacza; ta
jedyna klasa tylko znajduje się
w posiadaniu ziemi, natomiast
~~ona~~ ciężar na niej ponosi; postę-
py publiczne, w których pierw
reformowane stwie wyciące klasy
społeczne są zupełnie wolne; ~~po-~~
najmniej ona w społeczeństwie w.
cięższym najniższym stanowisko, a
fakt, że ona jedna tylko posiada

IV: 7

[pokombor] 7
F walnych 7

ziemię nakazyje przywrócić, że
ona jedna tylko reprezentuje w społec-
zeństwie doby piastowskiej pierwo-
stnych świątyniów wziętych naczaj-
e doby krzyżackiej.

Więcej poniżej jest naczajnym są-
dzić, do niego należy najwyższa wła-
dza sądowna, która formalnie oso-
biście wykonawała; władza książęca
ograniczona wolności osobistej i wła-
stności nieruchomości ziemian-
skiej.

Pomocni i strój społeczny określi-
my w domnie Galla przekształcił i par-
tykularne niemal przedmioty, prze-
szło do scharakteryzowania praw
i obowiązków publicznych i po-
dynnych klas społecznych, postu-
py i norm mogą obfitować materiały
historyczne, które w dyplomatach
i innych źródłach piastowskich XII,
XIII, XIV a nawet i XV wieków,

choć na zasadzie których możemy
łatwiej dalszy rozwój klas społecznych
szukać i doświadczać.

Odnosząc się do źródeł piastowskich
przechodzimy się, że władza książ-
ęca jest w dynastji piastowskiej
decydująca.

Chcimy sobie z konieczności zadać
i porównać pytanie, jakim spo-
sobem powstała w społeczeństwie
krzyżackim władza książęca i ja-
kie przyczyny spowodowały pow-
stanie tej władzy.

Odnosząc się przyczynę, która spowo-
dowała powstanie władzy książ-
ęcej było niewątpliwie zaskoczenie się
z sąsiadami i konieczność prawa
określenia wojny, kraini prawdy i po-
dobnie było obywateli a przede wszyst-
kim i państwa.

cygnus cygni seniore do *Polstis caribato*.

Jeżeli było w rzeczywistości świadectwo
dokładnie tak zwany testament Pole,
stawa Rzymowskiego, według którego
leżąc skrzyż. Kraj swój między swoich
ciężkich synów na wypadek śmierci
podzielił, poróżniając przeciwko nim
mimo władzę ~~na~~ seniorów najstarsze-
mu synowi Władysławowi II jako
seniorowi i pólana wiając Kraków
jako siedzibę książęcego seniora.

Wspaniałe historycy nasz. uważają
two reorganizowanie kształtowanie i
utworzenie senioratu jako wymysł
osobisty Korybutowskiego, czyniąc tem
dzielnictwem Kijów ostre wyznaczenie, że
tem przetrwał kraj refleksyjny kraj
niemal w próżności, skazując go pra-
wie na niewiarygodną niemość.

Ale te poruchy języcznych naszych hi-
 storyków, powstające już prawie za
 pania matki, są zupełnie bezkara-
 ne; historycy nasi nie powracali wca-
 le uwagi, że o wiele wcześniej od Kry-
 woskiego seniorat znany już jest do-
 bre, a nie tylko znany ale ciągle
 wytkony w Stanian nad Tabian-
 skich, że potem on nie jest dopiero
 wynysiem Krywoskiego lecz prasta-
 rzą instylującą Stanian zachodnich
 czyli lechickich. Kreszq gdzieś do-
 wód na to, że seniorat i w Polsce
 przed Krywoskim nie był znany,
 czy fałt, że po ~~starej~~ ^{Polsce} I Zuzi-
 czy stolec diegiczy był sam Kręmo-
 wit, że po Liemowicie ~~starej~~ ^{leżek}, po
~~starej~~ ^{leżek} Liemowicie, a po tym
 znosi sam jeden leżek I, nie
 nasuwa przypuszczenia, że tu ma-
 my już se seniorani samymi do-
 czynieniami? czy można przypu-
 ści, że ~~starej~~ ^{Polsce} I miał być

proci i księcia
frankijskiego

jednego syna Liemowila, Liemowil
miał tylko jednego syna Lasccha,
Lasccho znów tylko jednego Liemowila
stał a Liemowil tylko jednego
Lasccha? Przyjęcie Lasccha
nie jest prawdziwe, dynastia
słów jest jeszcze młodsza i
podobnie liczenie się młodsza, a jeśli
o reszcie dzieci księcia, nie
stwierdzamy, pochodzą to z tego, że tylko
senior przedzielił stolec księstwa i
wysłał powiat na widowni dziejowej,
młodzi zaś bracia siedzieli sobie na
swoich łóżkach; również nie
mówi o reszcie dzieci, że Gall
miał Chrobrego seniorem, powiada,
co wreszcie z istnieniem
senioratu w najcięższym
kwestii.

Władca księcia jest formalnie
niezależny; z powagi jednak, że w ciągu
XII i XIII wieku księstwo frankijskie
nie dokonywało żadnego aktu, nie
wysłało żadnego dokumentu bez
pośredniej porady ze swymi baronami
i powiatami bez zasięgnięcia od nich
wyrażonego pozwolenia, powiaty
mając, że powiat taki dzielny
i silny monarcha jak Chrobry,
zasiadał przy stole swych
jakich Gall wie przeżył, kiedy na-
leży przystąpić, że władca księstwa
co za czasów dynastii piastów
stwierdziła ograniczona była rada swych
księstw, magnatów, przebywających
często stale na dworze monarchym,
do której rady księstwo przeważnie
stawać się musiało.

Kochając pytanie, kto to byli
księstwa - magnaci, żyjący na
dworze księcia - seniora, których
rady księstwo len stać się musiało.

Władca księcia
niezależny od monarchy
w kwestii politycznej

Byli to niewątpliwie najbliżsi krewni
krewni, jego stryjeczni.

Wspomniany wyżej, że władca księ-
stwa był w Tawiiach lechickich u ogółu
a wgi i w Polach był skiełkierem
z cześczeniem senioratu, to jest, że
był to najstarszy syn szlache księstwa
skiełkierem, młodszy synowie zaś młodzi
tamci byli wyprawieniem skiełkierem
się musieli. Oboj ci młodzi bracia, któ-
ry jako wojewodzie, jako synowie księ-
stwa - wojewody, już z urodzenia swego
przewnaczeni byli do powołekwa woj-
skowego w nacie wojny, to jest do pro-
wadzenia pułków na wyprawę wo-
jenną, już nawraceni powołekwem
księcia wojewody byli swego seniora,
przebywali w czasie pułków na dworze
księcia, gdzie księstwo, jeśli im nie
stał osobnego wyprawienia, musieli
ich wraz z ich rodziną utrzymywać
własnym kosztem, prosz dostarczać
domu i rodziny. Niektórzy z nich mia-
nowat księstwo - senior namiestnikami
byli domcami prowincyj, których
było oświe: Słaski, Mazowie, in-
nych zaś wadzał po posiadanych
grodach w charakterze domców
grodzkich byli późniejszych mark-
landów, reszta przebywała stale na
dworze księstwu, gdzie niektórzy
z nich godności dworskie sprawo-
wali.

byli również

Na dworze zaś Chrobrego spodykany
władca domik Galia następujące imię,
był ^{ście} bęgi stworzkie bęgi ogólnie - panstwo,
we, mianowicie: comes palatinus,
który był najwyższym urzędnikiem łask
dworskim jak karacz panstwowy,
princeps militie nawracny wódek w
kastelnie księcia a prawodpowodnie
prócz, o csem później, dalej szlache
(slapifer) wraz z całym szeregiem
podobnych (slapiferi) i krewni (pru-
-

Thielmas ofowiadat:

In huius pontis regno sunt multae con-
suetudines variae, et quamvis diuinae, tamen
sunt interdum laudabiles. Populus enim pri-
us more bonis est parcendus et tardus ad
asini castigandum et sine pena graui non
potest cum salute principis tractari. Si quis
in hoc plenis abusi uxoris vel sic for-
nicari presumpsit, hanc vindictae subsequens
penam prostratus sentit. In pontem mercati
is ductus, per follem testiculi clavo affi-
gitur et nouacula prope porta, hic morien-
di sine de his absoluerendi diuina electio si-
bi datur. Et quicumque post septuagesimam
carum manducare inuenitur, abscisis
dentibus grauius fruitur. Lex namque anti-
qua in his regionibus nouiter exorta, potesta-
te tunc melius quam prius ab episcopis in-
stituta corroboratur. Sunt etiam illi mores
alii his multis inferiores, qui nec deo pla-
cent nec indigenis nisi per terrorem pro-
sunt. In . . . . . In tempore patris sui, cum
is iam gentilis esset, inuicemque mulier
post viri exequias sui igne cremati decolla-
ta subsequitur. Et si qua meretrix inuenie-
batur, in genitali suo, cuspi et pena misera-
bili circumcidebatur, idque, si sic dici
licet, praepucium in foribus suspenditur, ut
intrantis oculus in hoc offendens, in futuris
rebus eo magis sollicitus esset et prius.
rex dominica huiusmodi precepit lapidari,
et parentum mortuorum carnalium iusti-
tiam tales oratur decollari. Apud pro-
cerbos autem, quia libertas peccandi plus
iusto atque solito ubique dominatur,
plus quam compressa ancillarum multi-
tudo, quaedam pars matronarum, cuspi
donec ueneria priuati noxio subscalpente
marito uicere nunc machatur. Et in
hoc ei non sufficit, sed hunc per adul-
terium morti publica inspiratione tradit
et post haec, malum ceteris excusum,
eodem post publice sumpto, proli do-
lor potestatis abutitur.

[consilii]

W Galla Honice rex' p'ajdużeny o -
prawach seplonych ca. ^{ca. 1000} Chrobry i jego następcy:

Dux vero suosque comites ac principes
acsi fratres vel filios diligebat, eosque salu-
va reverentia sicut sapient dominus hono-
rabat. Conquerentibus enim super illis, in-
consulte non credebatur, contra legem condem-
natos iudicium misericordia temporabat;
sepe namque pater eius regina, prudens
mulier et discreta, plures pro culpa morti
condematos de manibus licitorum eripuit,
et ab imminenti morbis periculo libera-
vit, eosque in carcere, quamvis rege
nesciente, quamvisque vero dissimulante,
sub custodia vite misericorditer reser-
vit. Habebat primum rex amicos divites,
cum consiliarios, cum quibus eorumque
uxoribus, cum civis et consiliis expedi-
tum convivium multociens et cenare de-
lectabatur, et cum eis regni familiaris
et consilii mysteria tractabat. Quibus
exultantibus pariter et exultantibus et in-
ter alias locutiones in memoriam, ex occa-
sione forte generis illorum dampnatorum
incidentibus, rex Boleslaus illorum mor-
ti bonitate parentum condolebat, sequi
precipere eos pariter penitebat. Tunc regina
venerabilis primum factus regis blanda ma-
nu demulcens, sciscitabatur ab eo, si ea-
rum ei fieret, si quis eos sanctus a morte
resuscitaret? Cui rex respondebat, se nichil
tam preciosum possidere, quam non daret,
si quis eos posset ad vitam de funere reser-
care, eorumque progeniem ab infamie ma-
cula liberare. Nec audiens regina sa-
piens et fidelis, si fuit se ream et con-
sciam accusabat et cum amicis XII
et uxoribus eorum in pedes regis pro sui
dampnatorumque venia se prosternebat,
quam rex benigne complexans, cum oscu-
lo de terra manibus sublevarat, eorumque
fidele factum, immo pietatis opera
collaudabat. Eodem ergo hora pro capi-
tibus illis per mulieris prudentiam vite
reservatis cum equis plurimis mittebatur.

et euntibus redeundi terminus poneba-
 tur. Tunc vero leticia multiplex illis
 residentibus accrescebat, cum regina
 regis honorem ac regis utilitatem sic
 sapienter observabat et rex eam cum
 amicorum consilio de suis petitionibus
 audiebat. Illi autem, pro quibus prius
 sum fuerat, venientes, non statim
 regi sed regine presentabantur, qui ab
 ea verbis asperis et lenibus castigati
 ad regis balneum ducebantur. Quos
 rex Boleslaus sicut pater filios secum
 balnantes corrigebat, eorumque proge-
 nem memorando collaudabat. "Vos,
 inquit, tanta vos tali prosapia ex-
 ortos, talia committere non decebat.
 Male quidem provecione verbis tantum
 tam per se, quam per alios castiga-
 bat, in minoribus vero verbera cum
 verbis adhibebat, sicque paterne com-
 monitos ac involuementis regalibus ad-
 ornatos, platis muneribus, collatis,
 que muneribus honoribus, in domum
 cum gaudio per mittebat. Talem igitur
 sese rex Boleslaus erga populum et
 principes exhibebat, sic sapienter et
 leniter et amari se a cunctis suis sub-
 ditis faciebat.

§. Geografia:

1. Małopolska:

a) woj. krakowskie - ziemia spiska,
ziemia sądecka - księstwa oświę-
cimskie i katońskie - kr. siewiers-
kie -

b) woj. sandomierskie.

c) woj. lubelskie dopiero w XV w.

2. Wielkopolska:

d) poznańskie - ziemia wechowskie.

e) kaliskie - kraina -

f) gnieźnieńskie dopiero w XVIII w.

3. Kujawy:

g) sieradzkie - ziemia wielkopo-
lska

h) turyńskie -

i) brzesko - kujawskie ("Brzesko")

k) inowrocławskie - kr. dobrzyńska

4. Mazowsze:

l) rawskie

m) płockie

n) mazowieckie

5. Ziemia (Kujawskie):

o) chełmińskie - kr. mińskowska

p) malborskie

q) pomorskie

Władysław: *1104 = 35

Kraków, Sieradz, Łęczyca,
Szląsk i Pomorze.

Bolesław Hedzierrawy *1127

Mazowsze

= 12

Dobryń

Kujawy

chełmińskie

Miejsko Kary:

Gniezno,

Poznań

Kalisz,

Henryk:

Sandomierz

Łublin.

1145, bitwa pod Płaninami

Próbs wileński -

Wrocław -

po Henryku: na 3 części.

Sandomierz Bolesławowi.

Kazimierz *1139.

asna) również z całego szeregu pod-
 czasach (później). Nadmieniam przy-
 tem również, iż te urzędy dworskie nie
 były wówczas, jak później, szlacheckimi
 tylko, ale rycerskimi, to jest obywatel-
 waty pewien rodzaj szlachty szlacheckiej
 urzędu wstąpiły, jak n.p. stolnik wraz
 z podstolnikiem miał rycerskie pióro nad
 stołem książęcym, to jest nad jego urzę-
 downiczym, kasława i obśluga, co nie-
 było rzeczą szlachecką, gdy mówimy, jakie
 ogromne bardzo licznym był dwór książ-
 czy i jak ogromna liczba osób do sto-
 la książęcego przynależała. Głównie wspomina-
 cę na Chrobrego kasławianin powoła-
 do urzędu stolnika szlacheckiego. Tak samo
 i rycerz wraz z podryczym musieli
 się starać o potrzebną ilość napojów
 na stoł książęcy, których były przede-
 podobnie miód i piwo a może i wino,
 acz to ostatnie zapewne słabsze.

Uprzejmego musiał być jeszcze miesz-
 kanie na dworze książęcym Towaryna,
 drożny, skoro Chrobry miał po całym
 kraju urządzone towary i ustanowionych
 Towarów, którzy byli obowiązani upo-
 łować kwiaty na stoł książęcy ka-
 siaci.

Co jednak najważniejsze, to to, co wie-
 zło wytknęło pióro Chrobrego, że na
 dworze książęcy polski z dynastji
 Piastów istniał jeszcze urząd, któ-
 rego przedstawiciel zwat się zwyczajnie
 piastem szlacheckim, w którego
 urząd wchodził z bieżącym czasem na
 urząd pedagoga polskich książąt,
 pedagoga ducis, jak go dostrzeżen-
 la po raz pierwszy w roku 1174. Wy-
 kazał bowiem autor Chrobrego, że
 imię Piastów było imieniem ro-
 dzinnym, lecz po prostu nazwą urzę-
 dową, niemniej że prastare dyna-
 sty piastowskiej nie nazywał

się wcale ksiązką, lecz był ksiązką t.j.
tak mianowanym i urzędnikiem na
dworze ostatniej księstwa i dynastyi
Polskiej roduj major domu francu-
skiego.

Autór Chrobacy, grzeczny histo-
ryk, mniemający hipotetyczny, nie umie
wprowadzić powiadkiewicz, jakby było coś
cie i urzędowe takiego księcia na dworze
księstwa, bo ^{nie} przedtę historyczny w
tej mierze zupełnie pomysłowy i od-
mawiający, my jednak musimy być
swobodniejsi, widząc że gdzieś przedtę
historyczny miłość, kam piersze tylko
porozkazuje drogę hipotetyczną, że jeżeli tak
ludzie wreszcie odbywa się wedle
swoich prawideł logiki, niemniej, że
kiedyś szłuch na swoje przyrządy,
a kiedyś przyrządy wywołuje sobie
własny szłuch.

Właściwie widząc, jak ogromna była
ba księstwa-dynastyi przebywa wres-
cie i ceni rodzinami swymi na dworze
księstwa, na chleb i utrzymanie
księstwa, że o kradzieży i kradzieży
trzeba pamiętać aby ją nie było wy-
cisnąć, ale także o kradzieży przyzwyczajenie
na flet myśli, nawet należycie
wzbroić, donyślamy się, że księstwo
sam ~~probowie~~ tak wieloradziej i ni-
częcej czynności nie chciał sobie brać
probowie na głowę, lecz że miał do
tego osobnego i urzędnika, który te
czynności z wamiem księcia wy-
konował, że wreszcie teni czynno-
ściami zajmował się na dworze
księstwa i urzędnik zwany prze-
stępnym, który z naradką jego sa-
m ^{miął} być prawdopodobnie pierws-
tym poręczonym było wychowywa-
nie i pierz dzieci księstwa,
do którego czynności, gdy owo
~~można~~ księstwo prawdopodobnie

[i wyekwipować]

na krasiw Polymorskogo w ten spos.
sob rozpuszczony i do pierwotnej
skromności przyprowadzony został,
i walegający dwór królewski dyna.
stawię - magnaci dobrami ziem.
skienii uposażeni zostali; na powrót
do swego pierwotnego katolickiego
i nieregularnego podległości powrócił.

Wkrótce si królestwa, si młodości dynastii
związany został na dwore króla franc.
jęcego, później dopiero dobrami ziem.
skienii uposażeni, tworzą rdzeniem
nowym pierwszy cawicek szlachty
polskiej, są praojcami późniejszej
szlachty; dlatego szlachta polska
jest potomkiem dynastycznego pocho.
dzenia, pochodząc w głównym swym
arobie od młodości polonów
dynastii Popielichów i Piastów.

Późniejsze dokumenta i inne źródła
historyczne z XIII, XIV i XV wieków,
wykazują nam następują sferę upra.
wnienia tych szlachty - dynastów, i są:

1) prawo dowództwa wojakowego czyli
prawa prowadzenia wojów ~~to~~ czyli
rycersstwa szeregowego do boju, o ile
niej jeszcze stawało powier;

2) prawo piastowania wszelkich
urzędów i dostojenstw, duchownych i
świeckich, nadwornych, ziemskich i
gródzkich;

3) prawo nieograniczonej wolności
osobistej;

4) prawo nabywania własności nie.
ruchomej a zwłaszcza posiadłości
ziemskich i rozporządzania nią
swobodnie z jedynym ograniczeniem
swobodnego rozporządzania dóbr pa.
stwowymi na rzecz rodu;

5) wolność od wszelkich danin, pro.
stacyj i podatków publicznych, z wy.
jątkiem jedynie służby wojakowej,
procedury wojakowej (consuetudo

1) Dobra nieruchome dzielą się na:

a) patrimoniales,

b) decuriales i

c) pecuniae comparatae.

misłkarsis) ludzkie potrzeby o literaturę
lub pieśńmiem monastyczn; o domi
nach i postługach publicznych po
niej scenie się rozwiedziemy;

6) prawo nieścianienia dziesięciny wy-
czajin rycerskich (more militari) i
przeznaczania jej do kościół w zależności od u-
stano- wego upodobania wybranych, czyli
prawo określenia swobodnej (des
una libera), o czem również nie
stwierdzone ni
dotychczas nie powinno;

2) Formę oddawania wainego swia.,
decyjn. w formie preciw roidnemu so.,
nie nycerzom, selschom czyli selsches',
coz, waz preciw probom nalezecym do
nich zych mawstw społecznych;

8) právo požadavá pokuty za cizojazyčnou
a. smlouvou, lib. vložky;

g) prawo polonij najwyższej klasy o
główny i rang, oraz polonij wszelkich
klas i szlacheckich i polonij ich wyjątków;

10) prawo najwyższego sądownictwa nad własnymi właściwanami (jurysdykcyja patrymonialna) kuźwicki prawo po-
konu gwarantowany po nich;

11) prawo uposażenia na posługę i
zastępy tylko przed ręką lub jego pa-
latynem.

W innych uuprawieniach szlachty
prawom ~~prze~~ porzecznej przy szkodliwosci.
z prawem dowiedzenia wojakowego nad
rycoskowem szeregawem szczyt wojami
potoczny byt szcile obowiazek szlachy.
by szlaczem wojny i to o własnym
chlebie.

Tuż o charakterze sechachy jako je „
 rannich młodzi – wojowników wyty-
 mał obywateli w naszej wytycznej
 prawie słuchu wojennej, wczajni
 słuchanie wojny było nacy, byli oni „
 wst – wojowników. Dopóki Wolności
 sechachy cyli, na dwoje sechachym
 i na jego sechachy utrzymywani by.

Nie wszystkie jednak prawa la i przywileje, w których pełni posiadania rycerstwo-szlachty już w XV wieku widujemy, powstały równocześnie lub są współczesnymi zjawieniom się klasy dynastów-szlachty w pierwszym stopniu, teoretycznie nascent.

Niektóre z tych praw i przywilejów są, oczywiście, inne dopiero później a bieżącym czasem wymarzone postaci.

7. Tak prawo dowództwa wojakowego, które jest prawo prowadzenia wojny, swojej chorągwi, podskar wojny, materii niewątpliwie do najstarszych przywilejów, który co najmniej sięga wstecz samych początków organizacji naszej społecznej wieków przednich. Testamentem szlachty naszego dynastów, czego jest pochodzenia i pochodzą od młodszych pokoleń dynastów, którzy - wojownicy, którego głównym znanie było dowództwo wojakowe, to i w młodszych dynastach, którzy i ich pokolenie szlachty polskiej są niezmiennie dowódcami wojakowymi.

~~W dowództwie wojakowym~~
~~prawy wojenne~~

Prawo nieograniczonej wolności osobistej z ograniczeniem było o tyle, że wykluczało możliwość śluzenia obywateli szlachty bez zezwolenia monarchii. Tedy przy przykładzie szlachty zezwolenie przechodziło się w przywilej. Bo, król Władysław IV z r. 1252, nadającym komesowi Tłumaczowi a Różniemu wojakowie dowództwem.

Prawo nabycia własności ziemskiej nie jest, oczywiście, nad początek XV wieku, to jest nad 14. stulecie, kiedy rycerstwo polskie w ogóle w tym kraju po raz pierwszy własności ziemskiej a nadania monarchii obywateli.

1. mało!

Wolność od danin i postug publicz-
nych, krom służby wojennej, przewodzi
wojskowego ludzkiego porządek z listem
lub pierścieniem monarszym, była
jednym z najstarszych przywilejów
stanu rycerskiego i istniała już przed
dopierożem w chwili pierwszego u-
kształtowania się społeczności naszej,
raz, że już wspomnieliśmy, w pier-
wszych wiekach naszego państwa
go byli promizdzy Węłg, Polg, a
Włecig, rycerstwo szlachty było Węłg,
czem na utrzymaniu monarchii i nie
pozostawiało żadnej własności ziemskiej;
z którejby daniny składać mogło, pro-
stote, że te daniny i postugę miały
charakter niewolniczy na sobie, mo-
gły więc ciążyć na podbitej ludności
wielmożnej, lecz z wolnym stanem
rycerskim pogodzićby się nie daly,
a przeto po krócie, że one w prze-
mawnej swej części miały właśnie na
celu wyginięcie rycerstwa, które sta-
ło służbę wojenną po grobach i
obozach obciążone, utrzymać so-
bie samo dostarczyć nie mogło. Kie-
dy zaś za panowania Krzywoustego
nastąpiło uproszenie rycerstwa kie-
mą, to odbyło się ono po ład kró-
lewski dla rycerstwa warunkach,
(utrzymali bowiem tylko ziemie, przeg-
rawanie łowów, bez ludności wie-
śniaczej, która by je uprawiała i t. p.)
do własnym meliarnym niewolnictwem
a rycerstwo szeregowie niemające wcale
niewolników, sprośt nawet pracę ręk
własnych posiadawać się musiato), że o
obciążeniu rycerstwa krom służby woj-
kowej jeszcze daninami i innymi
postugami publicznymi mowy być
nie mogło. Od obowiązku odbywania
porządek z listem lub pierścieniem mo-
narszym wolni szlachty warowie.

choć Łomowit IV^{ty} statutem bez daw-
 ly, porostawiając ciężar ten jedynie
 na rycerstwie wstodycem.

Prawo składania driciginy jako swo-
 bodnej, to jest przekazania jej do rycer-
 stwa, wedle własnego upodobania wy-
 braniem, i oddawania jej wedle zwy-
 czaju rycerskiego (more militari) jest
 tak dawną, jak dawnym jest uposażenie
 nie rycerskiego ziemia. Najdawniejsze
 poumnie bowiem, czyniąc wzmiankę
 o driciginie z dóbr rycerskich - szlach-
 ty, już ją jako swobodną i wedle zwy-
 czaju rycerskiego oddawaną przedsta-
 wiają, przekazując nam parątemi rycer-
 stwa, jak do rycerzów polski już od XIII wie-
 ku poczynają ten przywilej rycerstwa-
 szlachty ograniczyć i ustosunkować. Wskaz-
 ując, więc jest rzeczą, iż już w chwili
 wprowadzenia dricigin z posiadłości
 rycerskich do rycerzów pierwotnie rycerstwa
 na powyższe dwa następstwa, aby
 tylko utrzymać parątemi obowiązku
 składania dricigin, który był dla ry-
 cerstwa w poczynkach jego uposażenia
 ziemia, temu ciężarowi, który rycerstwo-
 szlachta otrzymać jako uposażenie rycerz-
 stwa, które dopiero w ostatnim bardzo nie-
 dawnym niewolniczym uposażeniu mia-
 ła.

4/II 1895.

Prawo składania pokory za rycerzostwo
 wstąpiło widocznie w miejsce prawa
 rycerskiego, powszechnego między i w rycer-
 stwie prawie narodów tak starożytnych
 jak średniowiecznych, lecz niegodnego
 z duchem chrześcijaństwa. Złoty wiek
 przypisać, że pokora i par jest wy-
 stępem parątemi chrześcijańskich, że ka-
 dem nie sąga głębiej wskazuje nad to,
 więc wiek X lub wiek XI^{ty} do-
 dzi, natomiast, iż przedtem istniało
 i par, jak i innych rycerzów na-
 rodów prawo rycerskie. Na charakter

jeżeli ustawy z IV wieku przepisują
pokorę i pokorę, w jakiej przebieganie
skrawnych na pokójstwo ma nastąpić.
Mławodawstwo wielkie natomiast
nie ma żadnej wzmianki o pokorze,
i tylko z przepisów niektórych domyślać
się można, że takowa między kabile
w Khatopolce i Waidopolce istniała.

Prawo składania warnego świadectwa
w sporze przeciwko państwu, sobie lub pro-
stodziejstwu tutejszemu prawo pokorę skary
za ranę i kłótnię sądowych, jest tak dawne,
jak dawne są spory i sądy wojenne, zaś
prawo składania skary za głowę kabiego
skrawnego, powstało wprawdzie wraz z
pokorą, dopiero w skutek uchylenia pra-
wa kasty.

Prawo przysługujące nad ludnością
własną, ludność prawo pokorę skary
sądownej po własnym wiesiowi jest,
o ile dotyczy ludności niewolnej, pro-
stodziej, o ile zaś dotyczy ludności
swobodnej, jest właściwym do najnowe-
szej dopiero drugiej połowy XIII wie-
ku.

Wspomnieliśmy poprzednio, iż rycer-
stwo-szlachta otrzymało przy swoim
uposażeniu ziemską własność, gdyż
nie było już bez ludności wolności
zależnej, to jest wieś posiadająca dawniej
przez ludność wolnościową, której dług,
że w inną wieś przesiedlił, aby mógł
wieś taką, rycerzowi nadać. Ludność
własną, kamieniczkową, tylko wieś
długą lub wolną, że ostatnie
względem było z monarchicznego nadania.

Rycerstwo-szlachta więc otrzymawszy
jako uposażenie wieś kupiła już,
mimo to posiadającą się ludnością nie-
wolną, to jest niewolnikami kasty
mi, aby na tych nadanych sobie ju-
stych wsiach inwentarzować swoje
rolne polunki ~~uposażenie~~ wycięty.

[Nadmienić winienem]

[już coholwiek podgo-
rodarstwo]

młodej roli młoda i sprawnie war nad
 siwipolami czyli dziełami pociągłymi
 w lesie rozrzuconymi, mieć pięć. Kto
 ma more i legać w głąbi, że skoro
 ci karkłupi niewolnicy byli przedtem
 tem handlu, byli łowami, którzy mo-
 cna było kupić i krowy sprzedac,
 przede pan ich miał nad nimi opiekę
 na i nieograniczoną wladzę jak nad
 kreca, nad przedmiotem majątku
 swego, że wychowywał nad nimi wrel-
 ska jurysdykcję bez apelacji, że w-
 razie potrzeby niewolnika przez siebie
 obra, brat sam przytoczyć skar, za gło-
 wę, i tylko jeśli jego niewolnik obcej
 osobie drogą wyrządził, wspan
 niewolnika pokrzywdzonego nie mógł
 mieć prawa, tedy już nie niewolnik ale
 pan jego przed swym legalnym sądem
 porachowywanemu odpowiadał. Prawo
 więc jurysdykcji nad własnymi nie-
 wolnikami sięga tak starych czasów,
 odległe rycerstwo - szlachta poczęła w o-
 góle nabywać niewolników.

Tworzył więc się masywny wieśni-
 szan, którzy nie należąc do ludności
 niewolnej lecz swobodnej, na cypresach
 lub kamionach w dobrach rycerskich
 osiedlać się zaczęli. Głównie to mia-
 ga głębiej wstecz nad drugą połowę
 XIII wieku; pierwotnie bowiem, mia-
 nowicie w XI, XII i w pierwszej po-
 łowie XIII wieku osiedlała się ta lu-
 dność swobodna przybyła, która
 prawdopodobnie z nad Łaby przed
 niemieckimi ludźmi saskimi, margra-
 bów brandenburskich oraz Normandów
 saskich do swoich pobratymców
 nad Łabę przybywała, przede wszyst-
 kim w dołach monastycznych, które
 częściej danin i powinności z górnego
 nego gruntu był dla niej w dobrach
 tych najbliższy.

Frzcha bowiem wiedzieć, że ludność
ta, tak jak ludność wieśniacza są
kochanica, do wszelkich danin i
powinności monarchycznych był obowią-
zana. Kiedy w ciągu XIII wieku do-
tąd, doświadczył wygranych sobie pewne
swobody od danin i powinności mo-
narchycznych w swoich posiadłościach,
mogł już wskazać współwładnictwo
z władcami monarchicznymi w przed-
miocie opiarowania tej ludności
przebyłej górnicy ziem na tej-
szych warunkach.

Kiedy w wieku XIII, w okresie po-
napadach Tatarow, ruch dolno-
cyfry silniej się rozwijał, zaczęło się
wzrostło pomagac' tych samych
zwolnień od danin i powinności kró-
lewskich, jakich sobie wygranych do-
tąd, aby temu talwiej móc w posia-
dłościach swych zatrudnić ludność
przebyłą, a to tem bardziej, gdy
władnictwo te pokonywały się z sym-
scasie przeważnie na prawie nie-
mieckiem, a w krajach prawa niemie-
ckiego u nas nie uznawaty prócz
szlache i szlacheckich, ludność zdaje
się jeszcze jakiejś daniny (colletha),
zobowiązanej głównie w razie potrzeby
wojennej, żadnych innych danin
lub powinności królewskich. Tęsknie
mniej mogło być mowy w tych wie-
sych władztwach o zatrzymaniu
jakośdyby, dołączając do
prawa polskiego, które kardynał
nym warunkiem władztwa na
prawie niemieckiem był jedyń-
cya własna wojła lub półtora wra-
cawa, na miejscu, w którym
wanna, nad którym przeważnie
władzę wykonywał szlache.

Od drugiej więc połowy XIII wieku
zaczyna się nieprzerwany proces

przywilejów książęcych, nadających
rycerstwów co do wieśniaków w ich
wsiach osiadłych lub osiedle mających,
inwolucie pod dach i powinności
publiczne, inwolucie pod jurysdykcyą
grabskiej i przełame Łasko-
wej na dworku, prawo poboru
skarży zagłówniej po tych wieśniakach,
wreszcie prawo nadzoru wsi na
miemieckim prawie. Łask, że już w
pierwszej połowie XIV wieku jurysdykcyą
nad własnymi wieśniakami i prawo poboru
skarży zagłówniej po nich, do najcenniejszych przy-
wilejów rycerstwa-szlachty należały.

Te jurysdykcyje Łask nad dynastami
zakończył ogółem nad rycerstwem-szlach-
tą już po krakowie Chrobrego do mo-
narchy materiala, niewątpliwie przed
IX królem I Bronisławem Galla, z którego
się okazuje, że nawet wieśniacy i in-
woltwo nie górnicy, jako przed mo-
narchą katolicy swe na rycerstwa-
szlachty przeniosły; a istoty jednak
własne domowa palatyna, któremu
była powierzona civile responsio
et sollicitudo, i krowa, że rycer-
stwo dynastyczne do początku XII
wieku na dworze monarchym było,
przywilejów należało, że i domowa pa-
latyna z polecenia monarchy odby-
wała sądy nad rycerstwem-szlachtą.
Taki i później w XIII wieku szlach-
ta należała pod jurysdykcyą sądów
wojewódzkich, a w XIV wieku
sądów ziemskich, które ~~prawa~~
~~palatyna i wojewódzkich po~~
~~całą wojnę była.~~

Wszystko praw i przywilejów, w których
pełni posiadania rycerstwa-szlach-
ta już w wieku XIV się znajdowała,
całkowicie się prawem rycerskim (militare).

Wskazywał sprzeczność wyżej wymienionych
prawy i przywilejów, które ~~całkowicie~~
całkowicie całej klasie rycerskiej - szlachty i
szlachty jej członków, szczególnie w ca-
łości stężyły, były jeszcze pewne szcze-
gółne prawa a raczej przywileje, które
nie tylko niektórym członkom rodzin
książęcych lub nawet samym ro-
dom ~~na~~ na mocy specjalnego mo-
narchicznego nadania stężyły.

Do praw tych należało:

1) prawo kastowania wsi prawem
niemieckim. Samo prawo kastowa-
nia wsi i osiedlenia w nich ziem-
ców dokonywały w sferze uprawnienia
ogólnego rycerstwa - szlachty i nie wy-
magowały szczególnego na szkodę
wypadku przywileju monarchicznego, gdyż
być może, że kastowanie wsi prawem
niemieckim prowadziło za sobą równo-
wagę władz ludności włościańskiej,
skąd od wszelkich danin i podatków
publicznych, których ludność ta pra-
wem obowiązana była, oraz od wszel-
kiej jurysdykcji ziemskiej i grodzkiej,
której ta ludność podlegała, oraz pod-
anie jej jurysdykcji wojewów i sędziów
oraz sędziów terenowych. W tych warunkach
skądinąd przede wszystkim było
domniemanie szczególnego pierwotnego księ-
cia - monarchy; zdaje się jednak, że
~~z prawnym~~ w roku XV nabyła
już cała szlachta prawo kastowania
wsi prawem niemieckim bez potrze-
by starania się w szkodliwym wrobnym
wypadku o pierwotne księcia - mo-
narchy. Istotny fakt, któryby taki
prawo ogólnie szlachty nadawała,
nie posiadamy.

2) prawo kastowania miast i na-
dawania im statutów. Tu również
sensem było osiągnięcie pierwotnego
księcia - monarchy; raz że to nas

i wiechał średnich

proze nade miasta

zakładali się i miasta tak jak wie
proze nade było na prawie miemie
chieru a wiec z myśleniem wszel
kich zgoda postanowien prawa pol
skiego, ku czemu perwolecie monar
chy było nieodkrowne, powłose, że
nie było mietylicze miejskie, jak co da
secca sechy, wymagały myślowania
wsobnych statutowi kryli praw, które
proze wstacie zgłowe uwzględniane by
musiały, a prawo do wydawania ta
kich statutowi rada miasta było
z monarszego upowaznienia mogła
wystać;

3) prawo budowania w parastworciach
swoich grobow i marowni. Takie pra
wo nadał Bolesław Wstydliwy w r.
1252 komesowi Klemensowi z Ruś
czy wojewodzie Krakowskemu, Boles
ław z wielkopolski w r. 1260 grobo
mowemu swemu komesowi Międzyzani
Karimier Wielki w r. 1354 Tancow Pa
stowowi zai w r. 1356 Wojciechowi
z Padocci;

4) prawo najwyzszego sądownictwa
nad wrot dworu monarszego, a wiec
gólności;

a) prawo sądzania na karę śmier
ci proze powiekanie lub sęcie i prawo
kaleczenia ciałow;

b) prawo wbywania sądow bozych, a
wiec prawo sądzania na wodę lub cę
lano gorące, na pojedyncz na sęce
lub miece;

Co do takich praw nadał przywileje:
Bolesław Wstydliwy komesowi Klemen
sowi z Ruśczy w r. 1252, Bolesław
wielkopolski komesowi Tancowi synowi
Wojciecha w r. 1257, Przemysław I wiel
kopolski Legocie wojewodzie Krakow
skiemu i Bogusławowi Kachelawnowi
ujściemu w r. 1284, henri Przemysław II
komesowi Tarczynowi w r. 1293, Boles
ław króć marowicki sturbenikowi

7 i Tomitarowi Kachela
nowi pominisicim

[miedziwiedzi]

swem Tawri w r. 1290 a Kiemowit dr.
dobryński Andriejowi z Krakowa w r. 1304.

5) prawo polowania zwłaszczą grób-
rej zwierzyny jak np. kūr, łos' i p. do-
lej prawo łowienia bobrow i gniazdo
sobole było na całym obszarze państwa
dla monarchy kontrybucyjne. Rycerstwo-
szlachta i rycerstwo włościanie jako
właściciele posiadłości ziemskich, nie-
li było prawo polowania mniejszej
zwierzyny oraz flactwa. Gniazdo sobo-
le, gdziekolwiek się pojawiło, było wła-
ściwością monarchy. Świadczenie większa
szlachta była obowiązana pilnować
tego gniazda, a gdy młode sobole pod-
rosły i były zdolne do łowu, winna by-
ła dać znać na dwór monarchy, a
by Tawry strażnicy z rąk szlachty
przebyli i wybrali młode sobole z
gniazda. Sobole wybrane były przez
strażnicę do polowania.

[rycerzem - szlachcie]

Praktycznie spolykowano się z przy-
wilejami monarchijnymi, nadającymi
prawo łowienia bobrow lub większej
zwierzyny. Prawo łowienia bobrow
miał Polentus wydany w r. 1278
kanclerzowi Trochopowi, Polentus dr.
marwiewski w r. 1293 komesowi Ta-
nowi Brodziejowi a w r. 1298 rycerzowi
Pawłowi wreszcie Krzyżakom cesarzowi
Krzysztofowi wojewodzie czerwieńskiemu w r.
1313. Nadanie gniazda sobolego ob-
myślone było podobnie wspomniany
przywilej Krzyżakom cesarzowi w r. 1313
dla komesa Krzysztofa wojewody
czerwieńskiego.

prawa polowania
Tawri -

6) prawo łowienia obcyh strażnic.
To prawo występowało tylko komes Wle-
mus z Ruszczy wojewoda krakowski
na mocy przywileju Polentusa w r.
1252.

7) wolność od opłaty stała się gra-
nicą państwa. Taką wolność

urzystał Homer Wojciech z Barłoci
na kasadzie przywileju króla Karo-
miera Wielkiego r. 1356.

8) prawo odbywania targów podcas
targu oraz prawo sąskania piodu
popelnionych na drodze publicznej.
Prawo odbywania targów podcas targów
i jarmarków tak się ma rozumieć, że
jakkolwiek właścicielowi miejscowości,
w której odbywa się targ lub jarmark,
stwierdza prawo nad jurysdykcji patrymo-
nialnej nad wszelką ludnością wstępującą,
to jednakże nie stwierdza prawo jurys-
dykcji nad ludnością obcą, która z
innych miejscowości na targi i jar-
marki przybyła. że jednakże zdarzało
się na targach i jarmarkach nie rzad-
ko potrzebować jurysdykcji nad
ludnością przybyłą, czyło w celu
uskarania popelnionego czynu kary-
godnego, czyło w celu rozstrzygnięcia
powstatego sporu, przebiegało —
szlachta posiadając niejednokrotnie
w tych się odbywały targi i jarmarki,
starato się uzyskać przywilej monar-
szy, któryby im nadawał prawo wy-
konywania jurysdykcji podcas targów
i jarmarków.

Drogi i osiedle publiczne były, jak
mówi pomnik prawa rzymskiego,
obwarowane murem monarszym. Uważa-
li więc czyn karzący popelniony
na drodze publicznej, czyło krad-
stwo, czy rabunek, czy upiór, podlegał
wyłączeniu jurysdykcji monarszej.
Lisimach kr. pobryński nadał w r.
1304 Andrzejowi z Krakowa ^{prawo} kasad-
nia drogi i gościnieców publicznych,
rozciągając w granicach dóbr legoi
Andrzeja własnych.

9) prawo nakładania i pobierania
ceł, morskiego, drogowego,
grobelnego, targowego i t. d.

Prawo nakładania: pobierania cel-
i innych tym podobnych poborów nale-
żało wyłącznie do przywilejów wielkiej
monarchii; wyjątkowo tylko dowołał
monarchowie niektórym wielmożom
prawa nakładania i poborów w gra-
nicach swych posiadłości morskich,
bragowego, grobelnego, kargowego i t.p.

10) prawo acyli dla książąt na
przed sejmizacją ich wstąpieniem na
pewien przeciąg czasu należało ra-
wnie do prerogatyw monarchycznych,
z których monarchowie nadzwyczajnie
tylko robili użytek. Tacy byli
zudem w tym kierunku przywilejowi
księcia Racimieca Wielkiego z r. 1356,
mocy którego nadat Wójciechowi z
Pawłowi prawo acyli zbiegom na
czas jednego miesiąca.

11) wreszcie należało do reszty lordkich
wyjątkowych uprzywilejowań lordkie
nadanie pewnych praw acyli ~~uprzywilejowań~~
prerogatyw procesowych. Tak na-
dot książę Racimiec Wielki przy-
wilejem z r. 1356 braciom Tokulcom,
Wolkerowi i Hennigowi de Guntersberg
prawo odbycia się w wszelakim procesie
a w szczególności w procesie o pohwał-
wstawa przyjąć samobójce.

To są mniej więcej te celniejsze przywileje
należące do prawa książęcego (iur. ducal-
e), którym niektórzy monarchowie kas-
nowscy słabo oddawali.

[uzupełnienia]

[uzupełnienie]

li, to rozumię się samo z siebie, że i
 stwórcą wojenną dyktę słachły dynastów
 obywateli się na koscie szlachty; ale od
 tego i szlachta - dynastowie z swymi
 księżęgo obywateli obywateli. Sta
 więc, ziemskie uproszenie, obywateli
 przeszedł na nich obowiązkiem stwórcy wojny o własnym
 chlebie i własnym nakładem. Po
 więc obowiązkiem ten o tyle uległ ugra
 niczeniu, że obowiązkiem stwórcy woj
 ny w ogóle o o własnym chlebie
 w szczególności dotyczył tylko wypraw
 wojennych, prowadzonych w granicach
 kraju dla wsparcia najazdu nie
 przyjacielskiego; poza granicami kra
 ju już nie było rycerstwa nie tylko
 minier był słac utrzymywanie (po
 5 grejwien na kopie) ale też wyzna
 grawie, wszelką poniesioną szkodę
 na po. w domach lub kbroji i wykupić
 z niewoli.

Znaniemym znakiem tego dowodu
 dwa wojenne było prawo utrzymania
 własnej chorągwi wojennej z własnym
 sobie własnym znakiem i wta
 snego sobie własnego hasła woj
 skowego czyli prawotania.

Chorągiew była w wiekach przednich
 symbolem władzy; cesarstwo nie
 mieccy nadając prowincjonalom
 ziemie jako w kuno, oznaczyli to sym
 bolicznie przez wykreślenie chorągwi.

Chorągwie wojenne jednak w ówczesnych
 prastarych czasach nie były tak jak
 dziś robione z materij szkanych,
 lecz były do proste wyrobione drzewce,
 na których ~~czasy~~ był umieszczony
 ny znak słowny również z drzewa
 wyrobiony; były one raczej podobne
 ze do rymskich signa militaria
 Takie znaki miały być umieszczone na
 drzewach chorągwiowych, kalcieł wy
 ęczone od wolni wódka, tyle tylko

[wiersze (141)]

minieniem nadmienić, że te knaże,
wajszkowe czyli chorągiewne, które
dowodzą ułotkowi knięcia mogły
do woli, stały się z czasem strzedzi-
cznymi, to jest, że po śmierci kade-
go dowódcy syn jego najstarszy obej-
mując ~~do~~ po ojcu dowództwo nad
ułotkami, użyczał i nadwał tego sa-
meo knaże chorągiewnego co i oj-
ciec. To jest nadmienić muszę,
że ta prawa dowódczwa wojakowego
była w klasie książąt - dynastów czy-
li szlachty strzedziennych lecz również
z uwzględnieniem senioratów, to jest, że
tylko syn najstarszy strzedziący cho-
rągiew ojczyzny, czyli ojczyzny kna-
ża wojakowego, a młodszy synowie, jeżeli
nie chcieli w charakterze kawalerskim
walczyć pod chorągwią seniora lecz
pragnęli prowadzić własne chora-
gwie, do czego im prawnie sturżyło,
musieli sobie przybrać odmiennie
knaże chorągiewne. Wiadło się to za-
wyczaj w ten sposób, że młodszy bra-
cia seniora nie tworzyli sobie kna-
żki zupełnie nowego, lecz tylko do-
dawali lub ujężdżali kni-
ęcia pierwszemu knaży ojcowemu i tak
seniorny przyjmowali jako swój
własny knaż chorągiewny.

Wiadomo, że knaże chorągiewne
dali początek herbom. Gdy weszło
w zwyczaj malować larce czyli
szczyty farbami, malowano je za-
wyczaj temi samymi farbami, z
jakich płocina była chorągiew,
tak że larca była wieńczącą szczyt
chorągwi. Później po wojnach
krzyżowych powstał zwyczaj uży-
wania herbów, stało się herbem
to, co było namalowane na lar-
ce, a więc signum militare pie-
wodne czyli chorągiew wojakowej.

Kachodui

Tu nas na wzorem ~~zagranicy~~ ^{zagranicy} spia-
to się też samo; i tu nas signa mi-
litaria owe knaki umieszczone na
drzewach chorągiewnych przerzły
na barwę rycerską, a z barwy na
pięć i stanowią tym sposobem
najstarszy kamień heraldyki pol-
skiej.

Badając te knaki z najstarszych
pięć schłachty polskiej XII i XIII
wieku, przedstawiają się one nam
jako, aczkolwiek zupełnie nieznane,
mimo to, dopiero po dokładniejszem
rozpatrzeniu się w nich i przybra-
niu w pomysł cały zakres tych her-
dów polskich, które po iziściu
swoim prastary charakter docho-
dzą, przechodzą do przeobra-
żenia knaki te nie są niczem in-
nem, jeno runami skandynaw-
skimi. Takim sposobem mogły
się dostać runy skandynawskie
na drzewce chorągiewne pra-
wej schłachty polskiej, staratem
się wyjasnić w pracy mojej o na-
jeczniej, jako i spierającej organiz-
acji społeczeństwa polskiego. Tu był
to dodatek, iż wyjasnienie runy ze
skandynawskiej młodo i wysoki
stopniem kawałki przy oznaczeniu
owego faktu historycznego, który
stał się przedmiotem epoki rzymskiej
i epoki prastawnej. Najstarszy
knaki prawe chorągiewny znany
z pismarzyń i ciecichu. palatyna
Władysława Hermana, a także
jeszcze rest schyłku XI wieku,
następnie pochodzi dopiero z dru-
giej połowy wieku XII i należy
do czasu Gnieznomirów i Boles-
ława I. Imbramowski dynastom
polskim z Salgry.

[podstawie]

Wszelako kniak chorągiewny, mający na
celu skupiać razem żołnierzy byli wojów
pod jedną chorągwią sławnych, mógł ka-
dosi czynić swemu przekształceniu było
w dzień i w otwartem polu, gdzie i za-
la mógł być widzianym, ale w nocy lub
wśród gęstwin leśnego tracił zupełnie
swe znaczenie. Dla tego obmyślano być
musiał inny sposób, któryby umożliwiał
znalezienie się kamratów a pod wspólną
chorągwią ~~można~~ podczas nocy lub w gęstwi-
nie leśnej. Tym środkiem było hasło
czyli kawotanie. Do stariego knakia cho-
rągiewnego przywiązane było odniesienie
hasło czyli kawotanie, słowem się nale-
żący do jednej chorągwi woje ~~razem~~ razie
potrzeby kwotywali i odskutywali.
N. p. Składał kawotany a pod chorąg-
wią Moknickiego woj swojego stanu,
widział w obozie wśród ciemności wo-
jów, to skąd obozem i wołał Bogor-
nya, bo to było hasło czyli kawotanie
chorągwi pana Moknickiego. Gdy do-
skąd do miejsca, gdzie stała chora-
gień pana Moknickiego i towarzysze
go usłyszeli wołającego „Bogorya”, od-
powiedzieli „sam tu Bogorya”, był
już między swymi. Tak samo, jeśli
woj a pod chorągwią pana Markowa-
jewoży dradowskiego, słuchał chora-
gień wzywający hasła czyli kawota-
nia Siwieboda, odpowiadał się wśród
gęstwin leśnej i nie mógł odnaleźć
swej chorągwi, wołał „Siwieboda”, a do-
tedy chorągiewni usłyszawszy to woła-
nie odpowiedzieli „sam tu Siwie-
boda”, już znów znalazł się między
swymi.

Te hasła były razem bratnimi i nie
zmieniano ich dowolnie, aby nie wpro-
wadzić zamieszania.

Przykazy się one i potęgowały a bie-
żącym razem tak silnie a naderżącymi

do drugiej grupy z nazwami topogra-
ficznymi, mianem powstania lasu, jak:
Białyma, Bielina, Bógorya, Brzeźnia,
Bzówka, Bzów, Tania, Tasiowa, Kani-
wa, Lubiwa, Lichawa, Zawrota, Wo-
wina, Opole, Potęce, Przegina, Prze-
rowa, Tarnowa, Młina, Mierbowa, ~~W~~
Zabawa, Łutawa i. p.

Co mają przedstawiać te nazwy jako
hasła wojshowe, jako powstania ?
Oto nazwy brane z imion lub prze-
zwisk osób, jak Bolesły, Bógomir,
Bógotaw, Giewałty, Krzyżowaty,
Nigody, Odrowgie, Pomiany, Rost-
ny, Skowrony, Mężyki i. p. przedsta-
wiają niewątpliwie imiona dowód-
ców wojshowych odrębnych oddzia-
łów; nie bowiem właściwego dla
oddziału wojshowego, jak przypaść za-
hasła swoje nazwisko swego wodza.
A skąd w skutek rozrodkowania się sła-
ły, mnożenia się liczby dowódców woj-
showych i chorągwi o powstawaniu się
jednych i tych samych imion u wię-
cej osób słaheckiego pochodzenia
czyli u więcej dowódców wojshowych,
formowanie problemów z tych imion
okazało się niemożliwym, gdyż nie
mogło być u jednym obazie dla dwóch
chorągwi dwóch problemów jednakowych,
a powstanie, że dowódcy tych chorągwi
mieli jednakoże imiona, n. p. że
dowódcy dwóch chorągwi mieli je-
dnakowo imię "Tan" nie mogło być
dwóch problemów "Tania", bo by to
wymagało samizscań, razowego
niezgodny awyraz formowania pro-
blam z imion wodzów; a powstanie
formować hasła z nazw rós,
w których wodzowie mieli swe
główna rodzinne; więc gdy n. p.
byli wódzowie nosili imię

Radwan, karcuono froklomacy Rad-
wan, a gdy Radwan miał swoje
gniaro rodowe we wsi "Więrebowa",
przyjęto jako froklam "Więrebowa",
i t.p.

Froklamy były o ile możności nie-
zmienne, aby przez zmianę froklam
nie wprowadzić bałamuctwa; jeśli
jednak osoba dowiedrzy się zmienić,
leć to i froklama od jego imienia
więzła zmienić się musiała na fro-
klamę wiążącą z imieniem jego następ-
cy. Tak samo działo się z froklamami
topograficznymi; jeśli dowiedzia-
ł się zmienić swą siedzibę, swoje gniaro
do rodowe.

Aby jednak zapobiec zmianie
froklam przez zmianę, powstał w
rodach szlacheckich zwyczaj
raz nadawania synom imienia
tego samego, jakiego używał ojciec,
tym sposobem przez zmianę ojca
nie potrzebował pociągnać za sobą
zmiany froklamy, jak skoro syn
nosił to samo imię. Wskutek te-
go dostreżamy w formułkach sie-
dmiowiecznych, że w pewnych ro-
dach szlacheckich pewne imiona
stały się powtarzając, jak np. w
rodzie Paturskich wielkopolskich
imiona Łbilita i Stawiska, w ro-
dzie Starów małopolskich imio-
na Nawoja i Regoly i t.p.

Ciekawy dowód na poparcie powyż-
szego stwierdzenia podaje nam ród
szlachecki Drągów czyli Sarsów;
heraldycy nasi archiwizanci podają
dwie froklamy tego rodu mianowicie
Drągowie i Sarsowie, obie są frokla-
my pochodzące od imion własnych
czyli przetrwałych.

Wskazując dalsze rody szlache-
ckie Sarsów w celu wyjaśnienia

uwej podroźnej proklamacyi, przy-
chodzący do przekonania, że rod ten
przeżył na Ruś w drugiej połowie
XIV wieku a Węgier a Komitat mas-
moroskiego, i że tam przez króla Wę-
gerskiego Ludwika, który Ruś od Pol-
ski odebrać i do Węgier przyłączyć
pragnął, i w tym celu na Ruś szedł,
miejscę rycerstwa a Węgier sprowadził,
sprowadzony i uposażony został. Owi
dotychczasowi się, że żyjący w XIV wieku
należący tego rodu pisał się Dragiein,
syn jego Tuła Sasem, a między nami
nam znani dwóch znajdowało
się Sasów Dragow. Z tego widzimy,
że w końcu, dopóki żył książę jego
Drag, używał proklamacyi Dragowie,
gdy zmarł stary Drag a w jego miejsce
wstąpił syn jego Tuła Sas, przyszedł
proklamę Sasowie, którego proklamę
i następne pokolenia aż do dnia dzisiejszego
używają.

Dotychczasowe zmianę proklam wy-
wołanej przez śmierć, jako rzeczy dla
wajda bardzo niewygodnej w ten spo-
sób kładzie, że zamiast zmieniać pro-
klamę a narwiska ojca na narwisko
syna, ograniczano się do przykreślenia
do proklamę spowieskiej różnicy po-
tomstwa i cze, i cze, dodając
w ten sposób na parę słów. Tak
zmarł ~~dotychczas~~ dynasta Luba,
którego chorągiew kwatrowała się pod
proklamę również Luba, a chora-
gień objął syn jego noszący inne
narwisko, to zamiast zmieniać
proklamę Luba na proklamę ulwa-
roną według narwiska syna, ~~dotychczas~~
ograniczono się tylko na zmianę ^{całkowicie} proklamę wywaru Luba
na Lubicz, chociaż tym sposobem do
przekreślenia, że w miejsce Luby
wstąpił syn jego czyli do Lubicz.

W ten sposób powstały proklamacje ka-
 dzie, jak Rawaie po Rawaie, Proskie
 po Proskie, Boleskie po Boleskie i t.p.
 Gdy już wspomniatem, proklamacje
 brate bracie były krakowi, wedle imienia
 pana chorążiego czyli dowódcy od-
 działu a później wedle jego gwarda-
 racji, ~~skoro~~ w skutek czego
 proklammy te przekonanie chorążego,
 mym nie ściśle i nieoświeconym po-
 tęgą, przecie i w każdym logicznym
 związku nie postawaty, skąd też,
 że gdy problem pnał chorążego
 przemienity się w herby słachy pol-
 skiej a proklammy w ich narwy, to
 i między narwami herbów a przed-
 miotami tych herbów żadnego
 logicznego związku nie ma. Tak
 n.p. herb Tatrębiec nie przedsta-
 wia bynajmniej w barwy herbowej
 "ta jastrebica, lecz tylko podobną
 a krzyżem podobną, herb Lis również
 nie przedstawia lisa w barwy lecz
 tylko przekształconą szratę i t.p.

Dotychczas się wreszcie z Galla,
 że Chrobry użądził obronę granic pol-
 skich przez pobudowanie grodów na
~~granach~~ rubieżach ówczesnej naszej.
 Rozglądając się w naszych grodach
 średniowiecznych czyli staroblanach,
 przychodzimy do przekonania, że
 od strony Rusi czyli od strony
 wschodniej najbardziej wysunięte gro-
 dy były według rzeki Dniajca,
 jak grody: Sępe, Cechaw i Wojnick,
 od miejsca zaś, gdzie Dniajec wpa-
 da do Wisły, idąc już grody graniczne
 na zachód i północ według rzeki Wi-
 śły a więc na przykład Koczyn, Pota-
 meć i Sandomir, Ławichost, Ście-
 chaw, Czerok, Łabowczyn, Wyszo-
 gów, Płocin, Dobryń, Włodzisław,
 a znów według rzeki Noteci: Ryd-

Foto tej więc chwili "ochrony" wio-
 niemy wytworzenie się wsi naro-
 dowych grodowych, o czym wyżej,
 oraz zaprowadzenie najdelniej-
 szej powrociej dominy, zwanej
 "ochroną" o czym wyżej.

[Droze i Sankt]

gosc, Nakt, Micie, Czarnow; Wre-
len; zachodnie granice wedlug re-
ki Odry bronit grot Lubuski a morze
i Kosno, poludniowe granice od Wg,
gier gory Karpackie.

Kontynuacja grody musiat Chrobry
uregokcie rownocesnie narok grabowy,
sto tych wiec praco odierci materij
powstanie wsi narodowych.

O klasie polidniej spolecznej, mia-
nowicie klasie rycerstwa szeregowego
czyli wojow lub wladkow, bardzo nie-
dostatecznie bylo i stowu slady spolecz-
nosc, maly sie nam w formach naszych
szeregowych. Lecz, kalcowo na-
stepny obraz uuprawienia tej klasy
spolecznej przedstawic nam sie malo.

~~Chrobry~~ Obraz ten uuprawienia
rycerstwa szeregowego najwydalniej sie przedstawia, jestli je re-
stawimy z uuprawieniem rycerstwa
szlachty. Taki, jestli

- 1) do najcelniejszego przylozemu rycer-
stwa szlachty bylo piastowanie godnosc
na wojewodztwie, czyli naczelnego
dowodzwa nad wojskiem, to z natury
rzeczy prawdo to nie moglo kaduz
miaz, stwiec rycerstwu szeregowemu,
ktorego glownym zadaniem bylo
walczyc w szeregach pod choragwiaz
swego wodza. Nie moglo przeto ry-
cerstwo szeregowe piastowac urzedu
naczelnego dowodzwa; niwce wce,
lako stopnie wojkowe, jak szlachty,
niwce, piodzielnosci i celow
prawdopodobnie piastowac mialo
prawo i rzeczywiscie piastowalo.

2) W skutek tego tez nie bylo rycer-
stwo szeregowe zdolne do piastowania
kadnych wyzszych urzedow i godnosc,
czyli nadwornych, czy grodzkich
lub ziemskich, z wyjatkiem urzedu
slow najwizszych, noszacych prawie
nazwisk szlacheckich, jak mowionych
sluz

domowników i innych tego rodzaju
szlacheckich.

3) co do prawa wolności osobistej nie
znajdujemy wprawdzie w czasach później-
szych żadnego śladu ograniczenia tak-
wej w rycerstwa włościańskiego; wszelako nie
można wątpić, że dopóki rycerstwo to sta-
ło się grobach i obywatelskich podgrzeźkach,
nieistotne na pień, wolności rozporzą-
dzania własną osobą była w rycerstwa
tego ograniczona koniecznością kasty „
gniecia” kuzwolenia od swego dowódcy
wojskowego i względnie od komesa
grodzkiego lub od monarchy. Podobnie
było w rycerstwach francuzkich, królowi przez
Charlesa cesarowi Orléansowi III kład „
czy dowódcy, jak płacze monarcha
osobami rycerstwa szeregowego rozpo-
rządzać mógł.

4) prawo nabywania własności ziem-
skiej i rozporządzania nią dowolnie,
stwierdza pewne rycerstwo włościańskie;
podobnie co do dóbr nadanych lenni-
rycerstwu przez monarchę, przy pie-
wszem ich użyczeniu przypuszczać na-
leży, że gdy nadanie nastąpiło na
rzecz rodów patych, nie zaś na rzecz
pojedynczych włościanów, gdy także
przeznaczonemu ono było w dozwolnie
tylko jako utrzymywanie pólniczego,
przebieg tych dóbr nadanych (pa-
trymonialnych), mogło następować
tylko pomiędzy członkami rodu, wy-
szycie zaś ich z rodu nie było do-
zwolonem, chyba za zezwoleniem ze
zwoleniem samego księcia-monarchy.

5) Mniemam także, że w wiekach XIV i
XV nie istniało już co do rozbieżności wta-
[nieruchomej] 7 świadczyć różnicy między szlachą
a włościanami, gdy rycerstwo włościańskie
wyszło z wolna zupełnie z pod ręki
kobiety rycerskiej.

5) Również mniemam, że rycerstwo

[o natury rzeczy]

1
władcy musieli użycować wolności od
danin i postęgu publicznego, kram słui
by wojennej, która stanowiła ich sa
mą byt; lecz samo bawienie przegrany,
które spowodowały wolność od danin
i nycerstwa słachy, istniały w całej
pełni także i nycerstwa władcy.

6) natomiast nie sturżyło nycerstwa, wto
dycemni prawo dzierżawcy swobodnej.
To znaczy, iż nie mogli wycofać
nycerstwa - słachy oddawać dzierżawcy
upodobanemu przez siebie księciu, lecz
musieli także wycofać wto
ściąg oddawać do swego parafianu
go księcia; a wtem tylko roznitę się
oddawanie dzierżawcy przez nycerstwo
władcy od sposobu oddawania okie
siny przez włóścian, że podcały
władcy własnemu domowi wykazywał
dzierżawcy do spichrzów dzierżawcy,
ka podwieś byli niewoleni, to okie
siny dzierżawcy a pol władcy
władcy domowi kabrac' sobie był
niewolony.

7) Wreszcie prawo odstąpienia pnia
decydującego przed sądem i mocą dowodo
wa, sturżyło to władcy w sporze
tylko z równym sobie, to jest z wto
dycami. W sporze ze słachem
dowód i istota decydująca wto
dycy nie miał żadnej wartości.

8) Prawo odstąpienia podory sturżyło
władcy tylko przeciw sobie równemu,
to jest władcy; od nycerstwa podory
władcy odstąpić nie miał prawa. Wy
rażenie to wypływa z porównania orły
kultu XXVI, XXVII, XXVIII statutu
Kiełmowa IV księcia mazowieckiego
z r. 1421.

9) Właść ca głowa lub rang wto
dycy o połowę mniejsza, gdyż ca głowa
lub rang słachy. Książki wieści
mazowiecka ca głowa wto
dycy 30 mł
ca rang mł 15. - zaś statut ma,

zwiecki na głowę włożyłi kóp 20;
podczas gdy lewie stałi na głowę
szlachcica narnacca kóp 48 a stałi
wislicki grzywień 60. Tnie dary sądowne
rycerz włożyłi równie tylko w połowie
ich wysokości pobierać miał prawo.

Co się tyczy prawa sądownictwa nad
własnymi włóścianami i prawa pobo-
rni dary sądowniej po nich, mniemam,
iż te prawa rycerstwu włościanom nie
stąpiły wcale. Rac, iż to do najzad-
szych i pozjętkowych tylko mogło nale-
żeć zjawisk, by rycerz włożyłi, który
sam nie wiele różnił się od włościanina,
mógł posiadać potężnych wiesniaków;
prawdę, iż przynależał powierzyć być na-
wet dla rycerstwa - szlachty świeżej
zdobycia, dokonana dopiero w drugiej
połowie XIII wieku; jest też w prze-
biegu XIV wieku jako najprzedniejsze
z praw rycerskich wyścerególnione.

Wzrostłyby nad rycerstwem włościanom
wykonawato pierwotnie rycerstwo -
szlachta, jako ich dowódcy wojenni,
a następnie komendanci grobów, pod
których chorągiewkami był rycerstwo
włościan stąpiło. Stąd też i później
rycerstwo włościan pod języczkiem gro-
bów, walerij.

Chociaż ^{rycerz -} włożyłi swany był w do-
kumentach i pomnikach prawnych
wieków średnich militer a więc rycerz,
przecież ogół praw stępujących rycer-
stwa szeregowemu czyli włościanom
nie narzucał się bynajmniej prawem
rycerskim (iuris militare), lecz był
do prawem włościan, prawem
włoszczykiem iuris modici mili-
tariae).

Przyrostkiem z kolei do łeciej czy
ostatniej, najniższej, lecz najbardziej
interesującej sfery społeczeństwa na-

szego przedmiotowego, to jest do klasy
wielmiarów (rąbki).

Klasa ta w swoim pełnym rozwoju
w sobie przedstawiającej w nas jawie,
nie się prawa wielmiarowego, na trzy
wielkie rozprawa się grupy, mianowicie:

a) na klasę wielmiarów przywiązanych
do gleby (*glebae adscripti*, *adscripti*);

b) na klasę wielmiarów swobodnych
(*rąbki liberi*); wreszcie

c) na klasę wielmiarów zupełnie nie-
wolnych czyli niewolników (*servi*).

Ad a) Ta grupa wielmiarów przywiązanych
do gleby, jest najliczniejsza.
Ona jedyną jest w średniościem po-
stawie królów czyli gróntów wójtów,
szlachty, szlacheckiego spadku przechodzą-
cego na dzieci. Ta ~~klasa~~ grupa wielmiar-
ów reprezentuje właściwie ogół ludności
wielmiarowej w Polsce wieków średnich i
jest wielką i pełną reprezentacją owej
masy zupełnie wolnej ludności z do-
brymi warunkami, wyciek praojów naszych,
które przedzieliły naszą szlachę
szlachty. Na nich to w łojemniach
państwa, który polowy koniec średniej
fazy starożytnego naszego rozwoju, to
jest ostatni i najgłębszy odbit się w so-
bie skutkach najbardziej i najbardziej,
przebiegając ich z ludnością osobistą
całkowicie wolną w ludność ~~całkowicie~~
ograniczoną wolnością osobistą, a ich
pełną, nieograniczoną własność ka-
pitału, przez siebie wady mianowicie,
choć nie własność ograniczoną.
W rzeczywistości bowiem, chociaż ta klasa
całkowicie posiada i nadal posiada
swoje prawa swoich praojów wady,
przez to monarcha wykonujący nad
nimi niewolnicze prawa wielmiarowej,
miał ich z miejsca na miejsce, za

[historyczny]

biorami i posiadanościami już przez
zagospodarowanych osób i nadawanie
takowych osobom innym, a nawet na-
stawianiu wprost tychże wieśniaków
jako uposażenie na rzecz kościołów i
klasztorów.

O ile z rozpatrenia się w dyplomatach
średniowiecznych można widzieć, ludność
ta jest przynajmniej do głębi, której
bez pozwolenia monarchiego opuścić
nie może, znajdując się pierwotnie był,
choć w dobrach ~~monarchicznych~~ monarchycznych, co się
długo tłumaczy, iż królestwo panujący w
swoim był w posiadaniu wszystkich re-
mów, przez ludność włościańską samą,
w której lub wcale jeszcze nieosiadłej, i
tym sposobem cała ludność włościańska
stała się w posiadaniu przez siebie
władni stała się w posiadaniu monarch-
szczy, i po prostu stanowić powiększenie
dobrej formy zych drzewożyczeń.

Dopiero w skutek nadania monarchicznych
karczek ta ludność wraz z swymi osad-
kami przechodziła kapłanów już od XI
wieku w posiadanie kościołów, kupa-
stwa katedralnych, i kłasztorów.

Bulla Innocentego II z r. 1136 opi-
sująca uposażenie archidiecezji
główniejszych, ciekawym jest w tej
mierze przytądem, jak znany do-
ment Henryka Bradęgo z r. 1204
wydany dla kłasztoru třebskiego.

Co ciekawe, że nigdy królestwa wie-
śniaków tej kategorii nie nadawali
rycerstw - szlachci. Z liczących na-
stan XII i XIII wieków odwołuje się
do rycerstw - szlachty obywatelskiej
w królestwie było więc puste, bez
ludności włościańskiej, którą królestwo
przed nadaniem wyczerpie do ni-
szej wsi na mieszkanie przez
miej.

Byłoby jednak posiadany przez nich

damniejszej w przedmiocie nadania
własności państwu rycerzów.

Test nim freymilej księcia Kourada wa-
rowieckiego c. r. 1218, z którego się okazuje,
że Bilestan Krzyżowicki nadat rycerzów
Flugonów kildunacki wieśniactwu na
własność. Z tegoż pól dokumentu oka-
zuje się, że ci włościanie nadani zostali
rycerzom Flugonom jako niewolnicy
drążący (servituti mancipati), bez jakie-
gokolwiek wspomnienia o posiadanych
przez nich gruntach. Niechcąc przele-
wieńscy przynależni do gleby, lecz pro-
ści niewolnicy drążący, prawdopodobnie
jeńcy lub brania wojenni.

Na tej klasie ludności niewolniczej
przynależnej do gleby ciążyły wogóle
wszystkie daniny i usługi publiczne,
o których piszę.

ad 6) druga klasa ludności wieśni-
ackiej w Polsce średniowiecznej, sławiąca
tak zwana ludność swobodna (libe-
ri). Klasa ta znacznie mniejsza li-
czebnie od poprzedniej i tylko wyjątko-
wemu mogła się rekrutować z auto-
chtonów, reszta była to prawie sami
przybysze. Klasa ta nie posiadała co-
kolwiek gruntów własnych, lecz albo
zasiadała się na cudzym gruncie za
wynagrodzeniem, co jest rzeczą najpospolitszą,
lub też stała się najemnikami lub re-
miesicznikami. Muzem podaniem pierwszego
kategorie wieśniactwa tej kategorii sta-
li się nam nasi współbracia de-
chici zakonni, którzy ciennikiem
i uciążliwymi przez długi czas
margrabiów brandenburskich i Norma-
nów niemieckich, opiewali swą ma-
łostką, aż wreszcie, przenieśli się do-
głęboko, gdzie znajdowali z Tatarskimi
nowo przybyłymi i swoich współbraci
niechcących nadwolskich, mówią-
cych tym samym co i oni językiem.

za pmiachami, przybywającymi głównie
: Niemiec do śmierci w Polsce kator-
nych kłachorów, zaczęła się gnać do
Polski ludność wieśniacza niemiecka
dawadnie już w wieku XII a zapewne
i wcześniej, coraz na Słask, później
do Małopolski i Wielkopolski, a kiedy w
polsce XIII wieku napady Tatarów
wyśledziły ich z polski, zaczęło coraz
więcej przybywać niemieckich szlachty,
stało się to lepiej finansowo.

Nawet szlachta przybyła z sobą kory-
czaj kaskadama wsi od wyszczerz pol-
skiego szlachty, która postępowała
rolnej, nieokreślonej, która w ciągu kil-
ku wieków z ożyczenia naszej, krajów
zafalnie zaczęła, zrobiła kraj przeważ-
nie rolniczy, a dla posiadaczy wsi
finansowo, niemieckim, zaliczonym, pod
względem finansowym bardzo do-
stojny, który w miejsce materialnego
wsi, jakie miały wznosić się z la-
sów, zaczęły wstąpić znaczny dochód
z uprawy i wyhodowania roli,
zwłaszcza dochód w gotówce, jakie się
w ujęciu rolniczym szlachty w wie-
kach średnich z majątkiem wsi,
choć tego dostatek. Kolonizacja.

Alle następni Niemców nie byli tak
liczni, i tak sam jeden, rozprószył to
kolejną rolą szlachty na prawie
niemieckim, które z powodów swych
finansowych korzyści nadzwyczaj
iż nie rozprószyli się pożyty.
Zatem wzięto więc daty potrzebnych
okazów do tych nowych wsi.

Z łowców, między wieśniaczą
przybywającą do góry dokoła wsi
nie opuszczać i do nowych wsi się
przenosić bez zezwolenia swego pa-
na nie mogli, a ten pan w tego
zezwoleń, starcie nie mógł, aby nie
ustąpić swym swym dochodom.

7
Tęcej rzecz się miała z ludnością t. j.
hodną, ludność ta nie miała własnych
ogrodów, któreby ją wiązały do siebie,
nie była od księcia - monarchy co do swej
osobistej wolności zależną, lecz mogła
osobami swemi rozporządzać do woli bez
żadnego ograniczenia, trzymając tylko
obce grunta na czynem w dzierżawie,
mogła je porzucić wedle woli. Dla tej
ludności Niemiecchali się bardzo wiele trze-
ci na prawie niemieckiem kaptalane,
choćbyś pierwszych lat kilkoro lub kil-
kanaście, to jest lat swane lata wol-
ności, były dla nowych osadników bar-
dzo niekorzystne, gdyż w ciągu lat tych
trzeba było przeprowadzić wykarczowa-
nie całego nadanego sobie państwa,
choćbyś tam, to było po upływie te-
go czasu, gdy starożytni byli już do-
konany nowy osadnik przedstawiał
się jako właściciel 30 morgów dobrej
rol, jako kamienicy ziemie, o wiele
korzystniejszej od przeciętnego selski-
cia na jednej części wsi, gdyż owemu
osadnikowi dawały owe 30 morgów
roli daleko większy dochód, jak ten jaki
mógł mieć selskie z całej obszarnej
nowej wsi, ale podobnej prawie ca-
łkowicie lasem, gdzie rolę orną repre-
zentowały tylko niewielkie pola, nie-
dochodzące wielkością porównani swi-
mi nigdy wielkości ziemiejszej roli.

Do tych więc nowych osad na prawie
niemieckiem garstka się tłumnie ta
klasa ludzi wolodnych i jej to gło-
śnie prawdziwie należało, że to było
niczego braku prawem niemieckiem
tak szybko i w nas robota postępy.

Wskazywać wreszcie grę w klasie
ludności mieszkającej w Polsce wielolet-
nieślanie stanowić ludność zupełnie
nie wolna czyli niewolnicy.

Trabydługa wolność niewoli znana
 była społeczeństwu naszem średniowiecznemu;
 człowiek wolny mógł w drodze
 wyrobów szlacheckiego stać się niewolnikiem,
 gdy nie miał z czego zapłacić długów.
 Handel niewolnikami należał do rzeczy
 wszystkich miast niemieckich, był znany
 i w Polsce. Gall opowiada, jak król,
 Łódź Tudyła wykupował niewolników,
 którzy z niewoli szlachty. Łódź Tudyła nie
 miał wielkiego popytu na targach nie-
 wolniczych.

Oprócz tego jeńcy i branie wojenne
 wpadali w niewolę.

W rycerza - szlachcica niewolnik
 był najniezbędniejszą, wojenną,
 niejczym przedmiotem. Wzponiałem
 Panem pośrednio, że rycerz - szlach-
 ta używając na swoje użyczenie
 swoje siły bez płacenia bez zadania
 sobie. Wtedy gołyby rycerz - szlachcic na-
 wet sam wolność za robotnika na
 swojej wsi pracować chciał, sam jeden
 wszystkich potrzebą swoją miarą
 nie robotat. On potrzebował do pro-
 wadzenia gospodarstwa domowego
 następującej pomocy:

potrzebował pastora, któryby nad
 systemem pałacem się postarzał, skłaniał
 aby się nie rozbiegło i nie obłąka-
 ło, któryby było do niego na pro-
 wot do obory zaprowadzić, słowem
 wydoić i w ogóle nad tem systemem
 i nad całą gospodarką pieczę
 miał;

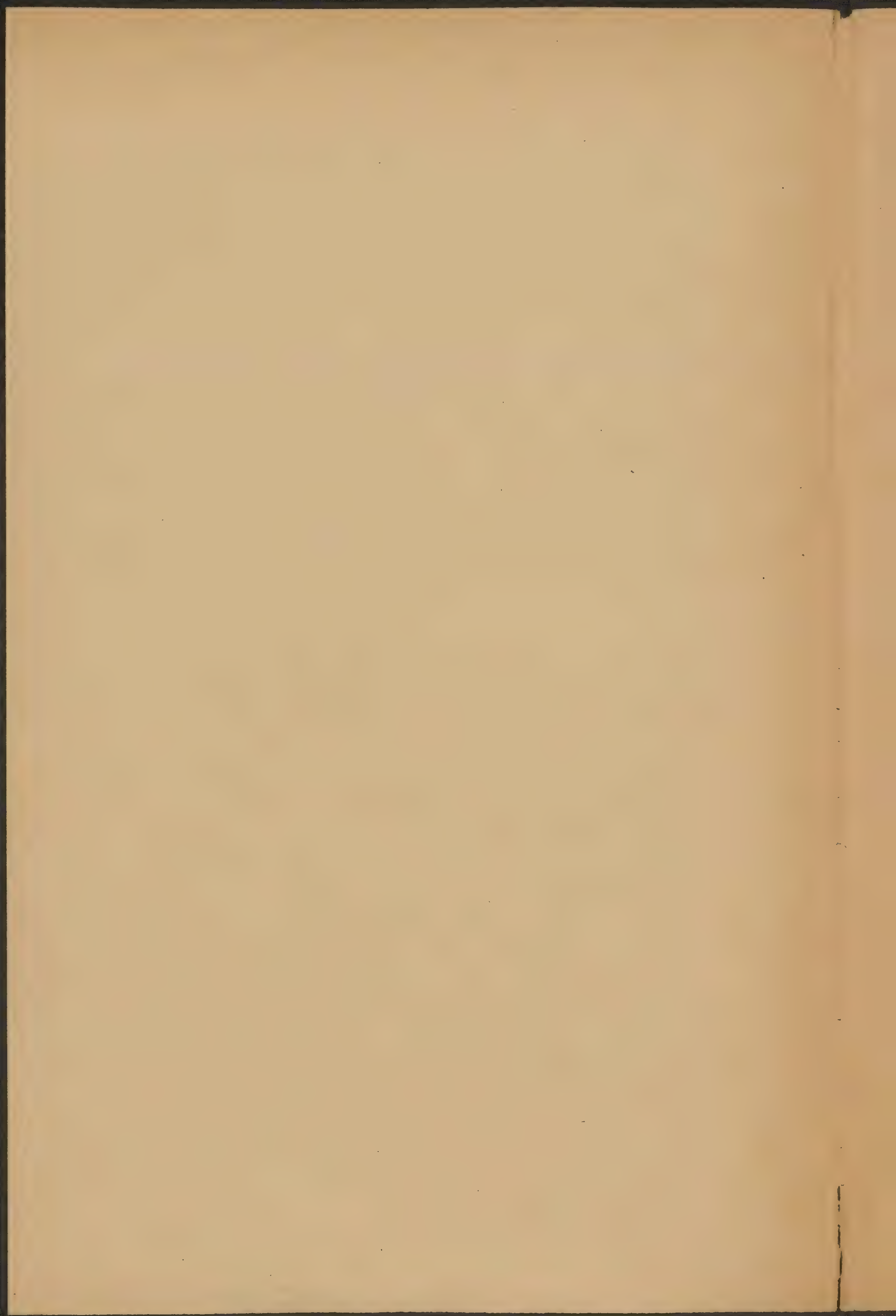
potrzebował domowego, któryby
 miał pieczę nad jego ~~do~~ stajnią i
 domem, a potrzebował pod domem
 pomocników na utrzymanie wo-
 jenne, które były przechowywane
 bardzo, bo bez ~~do~~ domu te nie były

wrzych gruntach siedząca, była w
przeważnej części od państwa
postępu wolna. Co się wreszcie tyczy
ludności zupełnie niewolnej (serbi),
to należy wdrożyć ludność nie-
wolną w dobrach królewskich od
ludności niewolnej w dobrach pro-
watnych, to jest kosciołowych, sta-
robożnych i selskich. Ludność
niewolna w dobrach królewskich
była na wiosnę przypiętą do
wielkich państw i postępu publi-
cznych obowiązków; gdy symon-
sem na ludności niewolnej w do-
brach prywatnych, jako staowią-
cej własność prywatną, żadne pa-
ństwo i postępu publiczne nie
cierpiły, z natury rzeczy cięż-
nie mogły, gdyż ludność ta
przez swoich bezpośrednich panów
do wielkich postępu już przynosiła,
na była.

W dobrach ludności włóczęgowskiej
zastadanie wsi na prawie nie-
mieckim stanowi tak pod wzglę-
dem materialnym jak i pod wzglę-
dem prawnym-społecznym jej sta-
nowiska niewątpliwie epokę.
Zjawienie się kolonistów obcych
a zwłaszcza niemieckich sięga
na Słasku drugiej połowy XII
i na pierwszej połowy a raczej
połowy XIII wieku. Ani w ob-
piti, że do tej kolonizacji pier-
wszy impuls dały sławscy, któ-
rych mnisi z obcych krajów spro-
wadzali, z własnej woli, pier-
wszych obcych obcych kolonistów
do dóbr sławskich sprowadzali
po prostu. Napady Słowian i sporo-

Lawane niemi wylutowanie kosa-
ju, nadto silniejszego impulsu
prowadzaniu obcych kolonistów,
tak że od drugiej połowy XIII
wieku zakładanie wsi prawnem
niemieckiem coraz częściej się
nas stało się zjawiskiem.

Pod względem ekonomicznym
zakładanie wsi prawnem
niemieckiem karczowanie
systematyczne lasów, w jakie
wcielano nasza w wiekach śred-
nich tak bogata, była i prze-
mianami ich na uprawną rolę.

Tenże zakładanie wsi prawnem
niemieckiem mamy do zawdzięcze-
nia, że wcielano nasza z krajów te-
skiego wkrótce przybrała charakter
krajów rolniczych.

Przykład najlepiej wyjaśni proce-
derę w tej mierze praktykowaną.
Kiedyś szlachci polski wielki
średnich posiadał co najmniej je-
dną wieś. Wsi te były tak jak do
dziś dnia najrozmaitszych roz-
miarów od kilku do kilkudziesię-
ciu łanów obszarów. Wsi tak-
wa stanowiła jeden wielki las,
w nim chałupa drewniana z
oborą i oborą stanowiła dwór
kilku polanek i różnych wieś-
kach wśród lasu wynoszących
prawdopodobnie katedrę wiel-
kanatnie a wyjątkowo chyba
kilkadziestą morgów, stanowiła
jedyną rolę uprawną, częściej ra-
stem jak pługiem uprawianą.
W lesie pastło się bydło, które koni-
wyborną paszę znajdowało i sta-
tego liczenie się mierzono. U karc-

tego szlachcica inwentarz był
 bardzo liczny i stanowił jego mają-
 tainiejszą część jego majątku.
 Wierzę, że to kapitał masywny,
 który inwentarza tego nie było do-
 mu sprzedać, gdyż sąsiedzi po-
 dali również bogatą inwentarz.
 Proszę o inwentarza miał jeszcze
 szlachcic dochoć z barci, i jeśli
 były liczne, mógł rokrocznie
 comiesięcznie sprzedać. Kwesto-
 miał szlachcic jeszcze tylko do-
 choć z ~~rybołówstwa~~ polowania a e-
 wentualnie także z rybołówstwa.
 Jeśli w ten sposób pojawiały się
 częściej kłopoty lub niewiarygodność, mógł
 kupić i innych nawet sprzedawać.
 Z tego Czeladzi dworska trudniła
 się uprawą niewielkiej roli, pa-
 sieniem bydła i przegonywaniem
 barci. Z tego widzimy, że szlach-
 cę nawet jeśli miał dużą wieś,
 nie miał wprawdzie w niej ka-
 dnych źródeł znaczących
 dochodów, w gotówce i chłopi
 mógł być wygodnie, nie stać
 go było na kupno przedniej-
 szych szat lub potrzebnej zbroi
 lub konia do wyprawy wojen-
 nej i podobnego. Stawem gro-
 gotowy był w rękach szlachcica
 naszego naszego szlachcica szaw-
 szkiem bardzo prostym. Także
 zupełnie pominięto się polowanie, jeśli
 się mu udało w owym obszarze le-
 sie katorzy wieś na prawie nie-
 mieckim, jeśli się dowiadywa-
 radzica (villicator) i zaproponuje
 mu polowanie takiej nowej wsi.
 Najprościej bowiem ogłasza się ko-
 ringrą do szlachcica katarzycy

to jest prawni Niemiec przybyły z
obcych krajów, gotowi ludność gęsto
w skutek przesiedlenia już mimo
wyleganej pracy kawałkami ziemi na-
być nie mogli.

Kasacka taksi rebowawry, że
grunt z pod lasu do uprawy roli jest
przydatny, proponuje szlachcickowi
założenie nowej wsi w tym lesie czy-
li na surowym skorzeniu (in coisla
radice). Na kasę, przypuszczając
błyszczą szlachcickowi, pierwszy, a
następnie mu się mogło przy-
stąpić do znaczących gólowych
dochodów. Przyznaje więc propo-
zycję, a gdy kasacka musi wie-
cieć, o ile osadników do nowej
wsi postarać się ma, a staroby ora-
dum musi dostać najmniej jeden
rąb ten ziemi, przede wszystkim
treba rozciągnąć plan lasu, ~~na~~
ile latowy lasu w sobie mieści,
na ile osady przede nową wieś
wystarczy. Rozmiar lasu jednak
nie następuje tak jak dziś, gdzie
cała przestrzeń bez względu na jej
konfigurację bierze się pod rozmiar;
w miastach średnich rozmiarowo
przebiegi pod nową wieś przetrza-
szone, narowiczają w kształcie fi-
guły regularnej geometrycznej,
mianowicie w kształcie regularne-
go prostokąta. Ta przestrzeń objęta
prostokątem rozmiarowo równa
na teny również w figurach geome-
trycznych regularnych i z liczb
tych lasów ubliżano liczbę potwie-
rzonych do założenia nowej wsi ora-
dumów.

Przebiegi objęta wymierzonym

[w zyciu]

prostałka, ten, do saduictwa proce-
 raczona zwala się miara; a gdy
 figura lasu była powyżej nie-
 kształtna, prosto poza granicami
 prostąką prostawali jeszcze dro-
 gowi racznie obrzarc lasu do wła-
 stnego użytku, zwane przyniar-
 mi lub obrzarami od niemieckiego
 wyrzżenia überschaar (excescen-
tiae, remanentie, superfluitates
agrorum); a gdy granice miary
 zwano pospolicie ściągami, prosto
 owe obrzary zwano także ra-
 ściągami. Z owych obrzarów
 wytworzyły się później ściągowe
 obrzary dworskie, na kosciankach
 zaś, jako ziemni dworskiej a więc
 wolnej niepoddanej, wicollata się
 drobna uboga szlachta, której
 nie stać było na kupienie sobie
 wsi, a która na łanach więcej
 szkół osiadać nie mogła, gdyż
 poddając się jurysdykcji sółtysa
 lub wójta, utraciłaby koczownicze
 szlachectwo.

Z rozmiarem łanów proce-
 raczono przede wszystkim powyżej
 dwa łany dla kasadki jako wy-
 nagrodzenie za trud koczowania no-
 wej wsi. Te dwa łany były więc-
 sce wolne od czynszu, były one
 łanami solerskimi, gdyż kasad-
 ca stawał się właścicielem sol-
 tysem nowo koczowanej wsi; dwa
 łany procezaczono na wspólny
 dla całej gminy wygon czyli
 pastwisko, zwane pospolicie
 szolnicą; jeśli projektowane by-
 ło koczowanie koczowca, to dwa
 łany jeszcze procezaczono na
 koczowca, reszta pozostałych łanów

2
była już przemiana na ~~ta~~ dla
nowych osadników jako Tany kmi-
ce. Raridy bowiem osadnik musi
się obrymować coraz mniej tan ca-
ły jako osada dla siebie. Osadnic-
twa na półtandach lub dwutandach
kuchni materię do wyjątków.

Tany były swojackiej wielkości:
małe i duże. Najpospoliej używa-
ne były Tany małe, zwane także
średnimi, flamandzkimi lub
chotminskimi, i te mierzyły po 30
morgów w sobie; rzadziej Tany
wielkie tak zwane frankon-
skie i niemieckie i te mierzyły
wykrój obrotu 42 morgi. Raridy
ca osadnictwa na Tanych małych
a wielkich w tam polegają, że gdzie
przebiegała była tawiejsza do kosi-
czowania i ziemie urodzajniejsza,
tam zakładano więc na Tanych
średnich; gdzie natomiast
były stare lasy a gleba mniej
urodzajna, piaszczysta, tam
używano częściej Tanych więk-
szych, frankon-
skich.

Raridy nowe osadniki obrymować
dla siebie wóś miary tan cały,
a tan lasu, który dopiero wyko-
sować i na rolę uprawną obro-
cić materiało. Do tej czynności obry-
mywali nowi osadnicy. Tak zwane
lata wolności, tak w miarę tam
większej lub tródmniejszej kultury
tak silda lub sildomacie, w
siedzni których wolni byli od czyn-
sów z pociąganych przez siebie
Tanów, a natomiast musi
byli las wykoścować i na rolę
uprawną zamieniać. Osadnicy

[patrz n.p. kradli, gaje,
zagajniki]

Markowoli caroycaj Zmorgi lasu co
 rocznie, mianowicie dwa morgi na wie-
 szę w morgi pod jesion, tak że w ciągu
 10 lat cały ten las być miał wypalony
 i na rolę uprawną obrócić; gdzie
 jest on obecnie pod nową, niedługo
 uprawną, już przedstawiać się jako
 las wesoły i piękny, tak już widać
 lubi być już, a nie widać
 postępując, a mianowicie szybciej, i tam
 6 lub 7 lat młodym w cięciu
 myśleć. Po istocie lat woli
 mieć więcej uprawy, by być
 uprawną, a nie na su. Chociaż
 czyni z kariego Tani, a wypaleni
 przy okazji, takacyjnym z góry po-
 stępując, który oboli połowy
 XII wieku wypalił caledwie po 12 gr.
 prawnie z Tani. Zwyczajny zwyczaj,
 że w tym czasie ~~12~~¹⁴ gr. prawnie czyli
 wypalił, a nie widać się jednem
 cięciem, a nie widać się jednem
 czyli jednem florenow. Wpisał tego
 obowiązek był mieć do użycia
 z tego roli dziecięciny i wami parafial
 nam i widać, a nie była albo nie
 mianowicie 12 gr. z Tani albo
 mianowicie 12 gr. czyli w ciemnie i wypo-
 sila po 6 lub 12 mianowicie potójnego
 ciemni z Tani, mianowicie 4 mianowicie
 prawnie, 4 mianowicie była i 4 mianowicie
 widać.

[mianowicie 12 gr.]

Czynn z Tani w ciemnych powieć od
 mianowicie dla dworu półty, który jako
 wypalił dla siebie czyni z kariego
 prawnie Tani.

Ostatek Tani w ciemnych powieć
 mianowicie dla dworu półty lub dla dworu
 mianowicie czyli parafial, po Zmorgi kariego
 mianowicie dla parafial czyli
 dla mianowicie widać i widać
 jest on widać parafial i widać
 mianowicie, a nie dla kariego

Wolachcie go na pierwszy przystanek
choć i doświadczył do czasu
zmniejszając doświadczenia i wyświecając;
niech dla niego sławny jest
wre nieznanej.

1892

Nastąpiło wsi prawem niemieckiem
wystąpienie ludności pod względem spo-
łecznym, miastychano państwa, kultura
z klasie ludności polskiej.

Carmin

zfrunerali' swych tanow i' nie przewozi
sz do innych wsi i' tym sposobem wie
nie pustoszy.

Stowem los ludności włościańskiej po
lepszyc się o kilka atmosfer i' a cho.
ciw to polepszenie dotychczas tylko
wsi na prawie niemieckiem jako
czymś, to mierzli kawał nadmnie
nie, że którzyś materialnie plynę
ce wsi na prawie niemieckiem jako
nych dla wyrostkich wogole; którzy
przy takim osadnictwie jakichkolwiek
miejsc braty, brataty tak zachęcają,
i' szlachta poczta co raz bliżej wsi
swój na prawie polskiem istniejące
przewozić na prawo niemieckie, to jest
w ten sposób, i' zabierając prawo ma
teryalne polskie jako i' nadal obowiaz
ujące, przeniesiono tylko przygotowanie wsi
wedle wytycznej we wsiach na prawie
niemieckiem przekształcanego. Tem się
stwierdza jawisko ~~stare~~ że statut w
stosunku do prawa polskiego na prawie
polskiem. Istoty jest niestety, że i
prawa niemieckie, prawo polskie
zupelnie nieznane; który więc wsi
na prawie polskiem byłby sprzecznym
niezgodnością, która się tylko lew
da tłumaczyć, że i' wsi wzięła prawa
polskie, ale i' wsi wsi była wedle pra
wa niemieckiego, to jest, że miała swego
sędziego, który z ławą sądy odbywał, ale
przy tem i' wsi stosować prawo zwy
czajowe polskie a nie niemieckie.
W takich wsiach a prawa polskie ma
niemieckie przeniesionych polepszenie
stanu włościańskiego jeszcze o wiele
kniej wytyczna, i' w wsiach
swych na prawie niemieckiem ca
łkowicie.

Wspomnieliśmy już wyżej, że ka
żdym ludności włościańskiej we
wsiach szlacheckich była szlachta

„strach, przejawienie z całych myśli,
wielkie płocenie, który dwór w dobie
swych niepar przyniósł na glebie os,
drat. Kosunk więc tych pierwszych
osadników w polach, był to „
sunkiem kółecznej niewoli; przez swe
mienie. Łaciej w na prawo mienie,
zbić osadnik - niewolnik sławać się
wład wolnym smięciem, stan jego spo,
tęczy. Kmieć się katem bardzo na
jego korycie”.

Terazże Losyckim szawem się los
sokół i tych szaw, którzy wraz z
sokółem służbę wojenną odbywali.
Wtedy, wcz. w Łosicach z uroczem, prze-
chodził w szaw ^{ciężkiej na wojnie} służby wojennej.
w Łosicach w szaw szaw, że ~~na woj~~
prawy wojenne na dobrym koniu i
nabierając uzbrojony odbywał, do wy-
sz. szaw społecznej, która się prze-
wie równała szaw szaw szaw wto-
sokół, wojów - wto dykoi. Szaw
szaw - szaw szaw szaw szaw szaw
na Wielkiego szaw szaw szaw szaw
szaw szaw szaw szaw szaw szaw
szaw szaw szaw szaw szaw szaw
szaw szaw szaw szaw szaw szaw
szaw (miles facit ex muliere).

[illegible]

Губернскій кабинетъ; ~~принимая~~ ^{принимая} ~~справку~~ ^{справку}
информации, по предмету ~~информации~~ ^{информации} ~~и др.~~
мужск; бродячъ и др. ~~и др.~~

naszej średniowiecznej społeczności, mia-
nowicie klasy rycerska szlachty, ry-
cerska włościana oraz klasy włościan-
skiej, odpowiedzieć nam jeszcze wypra-
szenie na pytanie, czy te klasy spo-
łeczne uzupełniały się nawzajem, to jest
czy wedle naszego średniowiecznego u-
stawodawstwa przejście z jednej klasy
społecznej do drugiej było możliwe i o-
dane.

Odpowiadamy na to pytanie, że przej-
ście z jednej klasy społecznej do drugiej,
zwłaszcza z miejsc do wyzkiej, było
zjawiskiem możliwym, lecz bardzo rze-
dkiem do wystąpienia, ślad bardzo rzad-
ko się trafigającemu.

O przejściu szlachty do wyzkiej klasy
społecznej z powodu odbywania praca-
ni służby wojennej oraz o przejściu kmiec-
cia odbywającego służbę wojenną do tej samej
klasy społecznej, co i szlachty, mówiliśmy
poprzednio.

Klasa ta jednak szlachty i kmiec-
cia nie równała się już jeszcze klasie
rycerskiej włościana; o ile z sensu i ra-
cyonalności i pryncypialnie można, stała ona
pośrednią między klasą włościan a szla-
chą rycerską włościana, ale jej nie
dorównywała.

O podniesieniu włościanina lub szla-
cha albo kmiecica - wojaka wprost do
klasy rycerskiej włościana, czyli o u-
właszczeniu nie znajdujemy w ówczes-
nych naszych księgach i do-
kumentach, acz przypuścić nam wy-
pada, iż takie uwłaszczenie odbywało
się dość często, ale najczęściej na po-
wólkach w skutkach okaranej walki
z wrogiem i wzięcia, szlachty i
kmiecica, ale na takie uwłaszcze-
nie nie wystawiano dokumentów.

Więcej śladów mamy w przedmów-
stwie i w słowach, czyli o przedmów-
stwie rycerskiej - włościana do

Sławy rycerstwa słachły. O najstarszym
 z nich łaskiem uśzlachceniu wspomina
 kronika Galla z wyprawy Raximira
 kniaża przeciw chęciawowi uńrsto-
 rowi marowickiemu. Kiedy mianowicie
 Raximir zaferował się wojną, walczył był
 daleko między nieprzyjaciół, znalazł się
 w niebezpieczeństwie życia i tylko przez
 żołnierza z rycerzy seregowych ucałował go,
 stał (quidam non de nobiliū genere
sed de gregariis militibus); wywołując
 uwagę się temu rycerzowi nadał mu stąg,
 że miasto i między słachły go wyniosł.
 (et ciuitatem ei contulit et eum dignitate
inter nobiles extulit).

Podobny wypadek opisyje Radlibek z mi-
 fościowej wyprawy Rzygostego na
 Węgry r. 1131 podjętej; podczas której
 zdrada obocznego kniaża natężyła
 ginarius quidam (ujęty w rękę wło-
 scianin) podając mu konia własnego.
 Wynagradza mu to następnie kniaz,
 albowiem go wyzwala (seruituti eman-
cipat), wyzwolonego ufortaria (eman-
cipat locupletat), ufortarionego uślach-
 ca (locupletem equestrium praestola
nobilitat).

Z XIII wieku znamy kilka wypad-
 ków uśzlachcenia. Pięroszy z r. 1271
 objął przywilejem Bolesława ksi. wiel.
 łopolskiego, którymto przywilejem na-
 sprowadził kilku kniazów słowiańskich
 z ziem Tatrów, Albertowi i Andrze-
 jowi szlacheckim wsi Kamieniec, a
 karolew im nadał łaskę swobody,
 które ich królowa z rycerstwem-
 słachły; drugi z r. 1276 dołższy
 Rastawo syna Romantawowego oraz
 syna jego Brimiszla, którym Rastawo
 Czarny, podarował im kilka ziem i
 nadał im prawo rycer-
 stwa oraz wsi Dobrowę nad rzeką
 Trzebieżną.

[z niwole]

Przywilej Bolotawa wielkopolskiego po-
 stanożenia, iż swi synowie szlachezcy
 mają posiadać sprzedawę iu wiesi Ka-
 minożem prawnem dziedziestnem z la-
 dzini swobodami i jurysdykcyą, jakich
 nigra wsielka szlachta w Wielkopolsce
 (cum omnimoda libertate et iurisdictione
 qua omnes nobiles in nostra Polonia
 possident), iuwalnia uł. ksi. od jurys-
 dykcyi grodzkiej a poddaje jurysdykcyi
 wojewody królewskiego, iuwalnia
 uł. ksi. przed i pod jurysdykcyi, jakiej pod-
 legato rycerskiego włościan, a poddaje
 jurysdykcyi, jakiej podlegato szlachty.
 Przywilej Leszka Czarnego nie wyli-
 cza poszczególnych uprawnień, krom
 prawa pobierania skar, jakie szlachta
 pobiera (post se penas accipiendi, si-
 cut ceteri milites accipiunt).

Widzimy z tego, iż uśzlachcenie nie
 stępowało albo przez nadanie pełne-
 go prawa rycerskiego (iuris milita-
 ris) w ogóle, albo przez nadanie
 któregoś z tych z takich uprawnień,
 które stanowiąc cechę charakterysty-
 czną prawa rycerskiego, tem samem
 już i nadanie prawa rycerskiego
 militergo w sobie zawierały.

O nadaniu herbów oraz z zawołaniem,
 co były główną treścią przywilejów nobilita-
 cyjnych XV wieku (ut eadem arma in
 armulis, sigillis, clipeis, vexillis, teuto-
 nis, epitaphiis, monumentis, preliis,
 stucis, bellis, hastiliis deferre possit,
 nec in iudicijm z powyższych wy-
 powiedów wzmianki. Toż samo rzecz
 była jasną. Herb bowiem był u nas w
 epoce piastowskiej jeszcze znakiem
 chorągiewnym. Główną cechą rycerza-
 szlachezia było prawo prowadzenia
 wojkowego, a z tego prawa wynika-
 ło prawo używania własnego znaku
 chorągiewnego i własnego zawoła-
 nia według swego upodobania, do

czego się nawet książęta nie miękali
wcale. Komu więc książę nadał prawo
rycerskie, ten już temu samemu wydał pra-
wo do posiadania własnej chorągwi pod
czas wyprawy wojennej, oraz własnego
znaku wojennego na tejże chorągwi i
własnego zawołania. Zwycięcy całego
złota sprowadzili i nas odmianną kapa-
tywaną się na tę sprawę w ciągu XV
wieku.

[Stosunkowo]

[To jest ogół i ruchem w dwóch
wyszych klasach społecznych]

Terli i motodyczeniem w względu na
szlachectwem spotykamy się tak bardzo
i nas w dobie państwa, to temu też
ściąg spotykamy się z ruchem w obszar
najmniejszej klasy społecznej to jest w klasie
włościańskiej.

Przyzna tego zjawiska jest przede
bawianiem włościan posiadanej przez nich
ziemi przez książąt panujących na do-
rzecz kościołów, klasztorów i szlachty.
Aby bowiem nadać szlachciance posia-
dłość ziemską, w którejby choć odrobina
ziemi uprawnej się znajdowała, nale-
żało gdy ziemia uprawna nie znajduje
się nigdzie w pierwotnej przynależności lecz
zaiste jest rezultatem pracy ludzkiej,
używając z niej posiadającego ją włościana,
mimo i albo zrobić go zupełnie wol-
nym to jest przemienić go z klasy niewol-
nej lub do gleby przynależnej do regu-
lacji swobodnej, lub też trzeba mu
było nadać gdzieś indziej osadę. Te zaś
także osady książę w kapście miał
wycieć i takto kabrał jakimiś włościan-
miami jego osiedle czyli kreć, aby
je nadać jakimś kościołowi, klasztor-
owi lub rycerzowi, tyle razy obdarzał
go zupełnie wolnością, aby sobie mógł
wedle upodobania nowego osiedlenia
posiadać. Titare cupiens ipsorum (rusti-
corum) coram deo oblationem, et iugo
servitutis, quod hactenus subiecti fuerunt,
liberos esse deinceps concessit mowi

[Ta stracony grunt obcy,
mógł wieść do gle-
by przynależnej, wolności
urobista.]

Henryk Brodaty w przykazaniu z r. 1223, mowa o którego nadał klasztorowi lubiąskiemu, inni wieś Tychową, kamieniaty przez wieś, sianoków książęcych, zwanych decymannami (widocznie z jenców wojennych pochodzą, cyfry). Aby więc ci wieśniacy dobrowolnie opuszczili swe dziedziiny, wyzwola ich skąd i poddaństwa. Tym sposobem przesłali oni niewolni wstąpienie do kategorii ludności wieśniaczej swobodnej.

Takie wyzwolenie zwarto się prawem targów, a zdaje się, że opiera się na tymi targami i nadal nie ustała, skoro był osobny urząd starosty nad tabimi targowymi powiatowego (Atalini ilaque homines supranotatos staroste Bogdano de Polkowic, qui et lasanti officio preest, esse subiectos). Obowiązkiem takich starostów mogło być staranie, aby dla ludności tej wynajść w dobrach monarszych dogodnie miejsce do osiedlenia się, a następnie po osiedleniu poddać ich pod władzę odnośnego grodu, skłonić do składania daniny stać i inni.

Wyzwolenie takie (manumissio) wcale nie wyznosiło wieśniaka do wyższej sfery społecznej, porostawiał on i nadal w klasie ludności poddanej, ulegał tylko wolności osobistej, swobodę w wyznikaniu sobie miejsca nowego osiedlenia.

A teraz gdyśmy tak szczegółowo rozpatrzyli się w ustroju społecznym doby państwa i władali zakres uprawnień klasowej sfery społecznej, fazy porządku, musimy koniecznie zastanowić się dwa obrary, mianowicie obrary społeczeństwa naszego z doby rzymskiej i obrary tego społeczeństwa z epoki państwa, aby przez porównanie tych dawnych systemów znaleźć spójność do wyznaczenia warunków, jakie powstały.

Wyróżnionych, czy mianowanych
doba kupiecka nie przed-
stawia wcale. 7

przekazywały mogły sformułować takie
całkowite wywody stosunków naszych
społecznych, jakie się między sobą ku-
piątki, a szlachę, pańszczyzną wydarzyły.
Rozpatrując się w stosunkach na-
szych społecznych z doby kupieckiej,
przekształcając do przekonania, iż w do-
bie tej cały naród polski, całą naszą
wspólną społeczność stanowi jedna
tylko klasa społeczna, słowem cła-
dzi kupieckie wolnych, posiadaczy
ziemskich, których ziemską pozia-
dłość, aczkolwiek co do obrotu zna-
cznie, różniące się od ciężej wię-
szej własności, przeciw słowem by-
ły prawie wyłącznie z obrotu
leżących, w ród których grunty i pra-
wy, rola, przedstawiała tylko nie-
wielkie połacie, nieprzeznaczające
więcej nad obszar jednego nadła-
czy 15 morgów, którychto ka-
tem wolnych posiadaczy wolnych
przez grunty możemy śmiało
mówić o klasie wolnych wło-
ścian. Tynych klas społecznych, czy to
Nakonmiast w epoce pańszczyźnianej spo-
łyhamy się oświecenia kupieckie
rozwinęły się klasami społecznymi,
mianowicie najwyżej, klasa: rycer-
stwa - szlachty, klasa pośrednia rycer-
stwa szlacheckiego, włościan - wojów,
wreszcie klasa najniższa ludności wło-
ścian, przyczem panowania, że
tylko najniższa klasa społeczna, mian-
owicie klasa włościan, i to wło-
ścian najcięższa część tej klasy, słabo-
groszą włościan przynależnych do
gruntów, tak zwanych akryfikcyjów
jest w posiadaniu ziem i to właśnie
także oświecenie, jakie się formowały przy
pierwotnym osiedleniu na polach
doby kupieckiej, że nakonmiast w
wyższej klasie społecznej, mianowicie

[i podziękowań]

rycerstwo - szlachta i rycerstwo wło-
ckie nie posiada kraini żadnej ziemskiej
własności, lecz rycerstwo - szlachta żyje
wyłączenie na dworze króla i na jego
utrzymaniu, zaś rycerstwo wło-
ckie po grodach i rozrządzone jako kato-
ga wojkowa, cywilne i utrzymywane
z danin i posług ludności włościańskiej,
szkieł, niemieckiej, że dopiero później te
dwie wyzyska klasy społeczne przyscho-
dzi do posiadania własności ziem-
skiej z monarchicznego nadania i to nie-
inaczej, jak tylko przez eliminację
ludności włościańskiej z posiadanych
przez nich osad i nadanie królewskich
osad reprezentantom w nich dwóch
wyzyskanych klas społecznych.

Wobec tego nie można ulegać wą-
tpliwości, że w epoce państwa szkieł był
to najniższa klasa społeczna, miała
nowicję ludności włościańskiej a całą
szeregią kategorii asyryjczyków czyli
ludność do głębi przyswójca repre-
zentuje sama jedna społeczność narco-
pionowa z doby rzymskiej, że na-
tomiał dwie wyzyska klasy społeczne,
mianowicie rycerstwo - szlachta i
bardzo liczne mielnikna i rycerstwo wło-
ckie bardzo liczne reprezentują lu-
dność napływową.

Zwłaszcza, że społeczność przyswój-
ca ludność włościańską przyswójca do
głębi, swych pokoleń prastarych
autochtonów, wykazuje wielkie ucie-
mienie i prawie nicowe, która sama
miałaby jako rezultat jakiejś kolonii re-
formy społecznej przedstawiać się nie da-
łoby nie możemy uwarac swego na-
pływu ludności obcej do naszego kraju,
dotracącego do rzymskiej, jako adlu-
na któryby się ludność kraju auto-
chtoniczna dobrowolnie zgodziła,
lecz jedynie jako akt przemocy i gwał-
tu, czyli poprostu jako najakol.

[ludność autochtoni-
czna,]

[jakiegoś dobrowolnego
poddania się]

W dalszym ciągu historyczne
zawołano zgoda na zawierając
wspomnienia,

A słowem się już odważył na posła-
wienie tak smutnej hipoteki, że w roz-
woju naszym wieloletnim obcy
majard stoi przed nami problem
dobry, niepewny, a epoka, prastawa,
to już musimy sobie zadać i daleko
przebiegać, aby wyklarować, jakimś być na-
jard i gdzie szukać materii historycznej na-
jędrze, gdzie słowo my jesteśmy poloni-
kami tego majardu, to historyczna mater-
ja jest paratem i paratem, prastawą
dla w tej mierze dwa źródła, które
nam do badań słowem, oba daleko
przedniejszej sławy na owego majardu,
czyli sławy rycerstwa-szlachty z doby
prastawskiej, teni źródła są, pra-
stare imienia rycerstwa-szlachty ora-
ich prastare znaki, wojenne chora-
giewne, późniejsze herby. Oba te źró-
dła, ale je dopiero z pominięciem epoki
prastawskiej formujemy, sięgając prze-
cież niewątpliwie daleko wstecz aż
do epoki pogańskiej.

Gdy chodzi o majard, tedy przychodzi
nam przede wszystkim hipoteka Scy-
mocha przed wry. Scymocha wprawdzie
nie stwierdza wyrażnie majardu, stwier-
dza tylko, że szlachta polska nie pol-
skiego lecz lechickiego cyli, co jedno zna-
czy, normandzkiego jest pochodzenia.
Wymowy Scymocha są bardzo trudne,
i gdyby Scymocha był rozpraszacz i
tym materialem, jakimś my dziś roz-
praszamy, gdyby był mógł na dowód
normandzkiego szlachty polskiej po-
chodzenia, że najstarsze herby szlachty
polskiej są również normandzkiego po-
chodzenia, gdyby się to wyrażnie, ni-
skandynawskie, hipoteka jego rozpraszacz,
by była tak silnie poparcie, że trudno
było przecisnąć jej o jądremi kolwisk
dobitniejszymi argumentami wystąpić.
Ale Scymocha nie rozpraszacz i o her-

bach szlachty polskiej, a my aczkolwiek
i istnienie najardni wierzymy jak w ewan-
gelię, chociaż ~~podawano~~ rozpatrywamy się
w dawnych herbach polskich przyszedłszy
do przekonania, że większość ich polowa
z rui skandynawskich pozostał swój
bracie, przecie nie uznajemy hipoteki
szajnochy o normandzkiem szlachty
polskiej pochodzeniu za trafną. Do
obalenia tej hipotezy stwóży nam wzór
Rusów, których szlachta jest niewątpli-
wie wareskiego czyli normandzkiego
pochodzenia, oraz narwiata średnio-
wiecznego ~~szlachty~~ przez szlachtę polską uję-
waną, w których nie ma najmniejszego
śladu normandzkiego pochodzenia.

Właśnie najskarsze ruskie historyczne
zabytki uświadomują nam, że szlachta ruska
pochodząca od Waresów - Normanów
nie przesłaje i ugiąć i nadał swoich
narwiat normandzkich.

Narwiata szlachty ruskiej kamieńskoro,
nie ma traktatów Olega z lat 907 i 911
wrac na traktacie Tjora i innych naj-
ważniejszych pismach historycznych
ruskich są na wskroś skandynawskie,
ale narwiata najłatwiejże naszej szlach-
ty, do której i dynastya książęca przes-
zła w wyjątkiem kalickiej, winniśmy, jak
kolwiek wedle zupełnie innych for-
mowania są, prawdziwie, jak narwiata
slasy włościańskiej, przecie są, one czy-
sto polskie i najmniejszego śladu
skandynawizmu na sobie nie noszą.

Wobec tego tych narwiat musimy
przećwic szanować moim, jakoby
ów niedomy najard był przedsięwzięty
przez sekret jakis obcy, i pusem mi-
simy szanować przepuścić, iż na-
jard wykonany był przez sekret
nam zupełnie niebradymy, tak
jak my lechicki czyli polski.

2
Tęliż ciż awarym, że posiadłszy
kraj między Odra a Wiele i opasłszy się
o Wiele, stawiliśmy szereg lechicki, mający
bardziej na wschód wysunęły, że serba
głębiej szeregi lechickiego miała swe po-
siadłości na zachód od nas to jest między
Odrą a Łabą a częściowo nawet po
lewym brzegu Łaby, że w króćcie między
Odrą a Łabą szeregi lechicki kraj
mował kraj na północ północny opas-
ły o morze północne, zaś kraj północny
na południe i opasły o góry szkiełce ca-
mieszczaty był przez szereg serbo - tury-
cki, tedy do bliższego wyjaśnienia miej-
sca, choć najard mógł nastąpić, że
skieruny mogli dodać, że mógł nastą-
pić z kraju północnego między Odrą a
Łabą na północ. Cóż jednak powie-
cie, ^{leżało} góły ^{leżało} najard, postępując nam
stwierdzenia króćcie i wiosk
średnich, z których jedna kawata jest
w Helmholda, druga w Linharda.

Helmold tak opisuje kraj Wagrow
potęgi: „Aldenburg a po stawianicku
Karygrod czyli stare miasto, północny
jest w ziemni Wagrow, w zachodnich stro-
nach morza bałtyckiego i stanowi gra-
nicę Stawianicką. Miasto zaś to czyli
ziemia kamienista, była niegdyś przez
najdzielniejszych mężów, którzy z powodu
północnia kraju swego na czele Sta-
wianicką, mając za sąsiadów da-
now i Słow, pierwsi kawce rozruchy
wojenne bardiż wzięli bardiż wzięli
odpierałi. A bardiż pui mieli niegdyś
szlachty, którzy mieli do nas Obo-
tytami i Kicynami leż i nad ludami
dalej północnymi panowali.

Zastanawiając się nad znaczeniem Hel-
mhowej opowieści, mimowoli badamy
geograficzne położenie kraju Wagrow
i spostrzegamy, że szkiełce cały
kraj północny pomiędzy Odrą a Łabą

rajęty jest wyłączenie przez plemiona
 stawiańskie i łok białe dalece, że nie
 słone i mch, jask Betkianie i Trawianie
 nawet na lewy brzeg Łaby przesły; mi
 molo spory zmat kraj połowony mi
 dzy Łabą, a morzem, do wcielenia wy
 borny, gdyi mający w rzekach Łabie i
 Łydre oraz w broch morzach naturalne
 granice, nie postat wcale przez plemio
 na stawiańskie rajęty, lecz znajduję
 się w posiadaniu trzech plemion sąsiednich
 Kolczaków, Słomiarów i Słomiarów
 sów, tak że Wągrowie, słoty i pr
 między Stawian Kadozianich, jako
 najdalej na zachód wysunęci, w ich
 strony uściu Łaby rajęty i wsadzić
 byli powinni, aby sobie rybaków tak
 wyborne naturalne granice, ~~nie~~ w
 sposób niedający się wyłuszczyć,
 uczynić tego pamiętali i pozwoli
 li się wsadzić na swoich łytach nie
 przyjaźnym sobie 3 sąsiednim plemionom.
 Oci, jeśli się dobrze zastanowimy nad
 opowieścią Helmolota, przechodzącą
 do przekonania, że kraj Wągrow da
 rniej był musi być znacznie więk
 szy i łudniejszą, skoro Łabie przecho
 dził w kadozianich Stawianach
 kine zajmował stanowisko, a jeśli
 był wyczerpiecie większy, to posiadło
 ści jego nie mogły się w innym kie
 runku rozciągać, jask było rozciągni
 brzegu Łaby bliżej morza, to ~~nie~~ jest
 właśnie na le kłonie w których
 posiadaniu sąsiednie plemiona Kolcz
 aków, Słomiarów i Słomiarów się
 znajdują, czyli że kraj Wągrow
 pierwotnie rozciągał się aż do uściu
 rzeki Łaby do morza i do rzeki Łydry.

Że to przypuszczenie nasze jest
 słuszne świadczą wzmianki Linharda
 harda. Słomiar mianowicie Linhard
 w rocznikach swoich pod r. 804, że

i że Wągrowie dopiero z bieżem
 rami le opola na ocean Jaski
 utracili.

7 i oddanie posiadanej
przez nich zieminy nadab.
skim Stanisławom 7

król Karol wielki rozbiorczy w lecie 793
zwrócił uwagę na wyprawę przeciw Saksom, którzy
mich Saksów kaimiechali po prawym
brzegu Łaby, to jest w okolicy wysp Kol,
zobów, Kurnarów i dylmarów oraz z
provincji Wihmiedli oraz z konami i
strzeżeni przesiedlił do Frankonii, a ziemie
ich katabolskie obłożyłom oddat.

Około to przesiedlenie Saksów katabolskich
nie da się z innem wytłumaczyć, jak
tylko tem, że Sasi nieprawie ciennie sta,
wianich zajął, król Karol więc, skłó-
nym w tym czasie był w wojnie z Sa-
sianami, chciał im wyprzągnąć przez
Saksów drogę naprawie.

Skim to jakoś Stawianie nie zajęł
kierowniczym im przez Karola W. Krajów,
a pokolenia saskie Kurnarów, Kolca-
tów i dylmarów spótykany i później
w posiadaniu saskich, z czego wynika,
że, że Stawianie nadabscy nie mieli
kierowniczym krajów napowrót katabolskich,
czyli, że ludność stawianiska skłóca nie,
złoty kraj te kaimiechowała, tymczasem
sem gotowidziej przesiedlić się musieli.

Około to wielka niegodziła Wągrów po-
tego, to przesiedlenie ich w okolicy Ob-
tobów stanowiło z niedziłą faniją,
czego naczelnie kaimie okrefow skłóca,
gotwie się i później siwiztynia najcel-
niejszego Obotrybów boga Trawy do-
chowata, w obec następnego niemoży i
liczebnej otoborii tego pokolenia, zmi-
szar do przypuszczenia, że ziemie
Wągrów była niegodziła ludność i
większa, że więc prawdopodobnie się
gatoł się do rucia Łaby do morza i
do Głubcy, że jednak jakiś dowódne
wyprawy, że potęgę i zwozienie sta-
maty. Taki to mógł być te wy-
prawy, domysł nie kaimie. Skłóca-
bra morza i dwie spławne rzeki
jako naturalne swe granice, a

wątpić, że Wągrówi tak jak później
Obotryci, Lutyjcy i Rujanie, trudnili
się głównie piractwem i handlem, łupiąc
statki i pustosząc wybrzeża duńskie i
saskie. To postępowanie Wągrów musiało
być wywołac' jednoczesny wstąpić Duńczy-
ków i Saksów, którzy z dwóch stron
nacierając na Wągrów, stłumili ich
siłę i spowodowali częściową emigrację
kilku pólaków z ziem węgryjskiej.
Te opróżnione ziemie najdalej zostały
następnie przez plemiona saskie
Holkarów, Kłumarów i Dykmarsów.
Gdy jednak później król Obotrytów
sprzymierzył się z Karolem Wielkim,
musząc nim pomóc w pokrośnięciu Sa-
sów, Karol Wielki pobawił Saksów, a wro-
cił opola połabskie Obotrytom, prze-
siadając z nich na północne saskie ro-
dziny do Frankonii.

Ale ^{te} wziębrane Saksy i pierwotne Obot-
rytom trzy nadłabskie opola, nie zo-
stały przez Saksów zajęte; plemiona
stawianiskie, które z nich emigrowały,
gdy do nich więcej nie wróciły, szuka-
jąc gdzieś innej znalazły sobie opierunek,
tak że saskie plemiona Holkarów,
Kłumarów i Dykmarsów na powrót te
opola objęły.

Właśnie te trzy nadłabskie opola, położone
na zachód od połolenia Wągrów po-
między ujściem Łaby, morzem a Gironą,
za zdaniem mojem pierwotną opierunek
Polarów; owe połolenia stawianiskie
wypaść z rąk nadłabskich sięgnęło
przez Saksów, podarując pod wstrząs

spokojny

swoich właścicieli królestwa z dynastji
Popielichów ~~stępną~~ na swoich pradkach
Korabach stępną wodną, miarowicie na-
prót morzem, potem rzeką Odry w górę,
następnie rzeką Warą w okolice jej,
niejzszego Poruanów i Gmierzna i tu so-
bie nowe założyły siedziby, nieischojąc
niepodobnie, z użyciem broni zgoła
nieobecną, tchnąc lechicką sułochą,
mierzna.

Też sobie przypominamy z Galla owe orle-
ny obywatelskie Chrobrego, a miarowicie
pod Gmierzem 6500 żołnierzy, pod Po-
ruanem 5300, pod Gmierzem 2300, a
pod Włodzisławem 2800 żołnierzy, to po-
tężny obóz grecki z polowiznowskimi
bydrami mieć być bardzo do siebie zbli-
żone cyfry 6500, 5300 : 5100 żołnierzy,
i to są zdaniem mojem te trzy potężne
Polaków przybyłe z nad ujścia Łaby, po-
wydzielonej pewnej części na katoję po-
mniejszych grodów.

Tak sama przedziwność i junaństwo,
jaka się wedle podania Helmolda od-
znaczać mieli niegdy Wągrowie, wta-
ściwa plemionom nadmorskim, oddając
cym się piractwem, jest też cechą charak-
terystyczną plemion osiadłych nad War-
tą, stanowiących przeważnie północnego
przysłowia polskiego, które znalazły się
miejscu spokojnych, chcieli być odda-
nych, rządząc wojowniczymi wojownikami
niezależnych pobratymczych potęg,
z takimiż siłą doświadczonego na sa-
kach i donach ogia przewagę nad
nimi zdobyły, zagarniając w kół co-
raz dalsze obszary pod swoje pan-
owanie.

Tak się stały owe plemiona z nad
ujścia Łaby, które tu między Odry,
Wkłęz i Wistą dokonały najazdów,

tak nazwa Polaków

między różnemi historykami. By jeliżak
mamy dwa nazwiska: Lechitów i
Polaków, gdy Lechitami nazywają
chronikarze wszystkie zachodnie ple-
miona sławiańskie, zamieszkujące
kraj między Łabą, przeto nazwa Lechi-
tów będzie nazwą ~~podległych~~ ^{podległych} iżar-
mionych autochtonów, nazwa zaś
Polaków będzie nazwą najazdów.
~~Nazwa Polaków~~ ^{nazwa} ~~stała~~ ^{stała} jak Polabianin
i Pomorzanin oznaczał mieszkan-
ców graniczących z Łabą i z morzem,
oznacza mieszkańców graniczących
z Łachami. Wypar Łach jest skandy-
nawski, ~~oznacza~~ ^{oznacza} towarzysz, łacho-
wie przeto jest towarzystwo, oczywiście
przede wszystkim skandynawskie to-
warzystwo, Polacy zatem są plemieniem
mieszkającym w granic skandynaw-
skiego towarzystwa. Te zaś dawne
siedliska Polaków nad Łabą, najdalej po-
łudniowej przez Holaków, Słomaków i
Dylmarów graniczyły rzeczywiście
z słowiańskimi skandynawami, przeto
nazwa Polaków słuszenie im się
należała.

Co sądzić o podobnej re-stanowisko-
nieniu Lechitów? Gwałt kar-
dy, a podobny przede wszystkim do ka-
tegorii największych gwałtów nale-
ży, jest niesprawiedliwością, więc i
podobny Lechitów przez Polaków mi-
ędzy Wistą a Odrą nie można na-
zwac inaczej jak czynem niesprawie-
dliwym. Skądże miał on skądzie
nieszczęśliwych Lechitów skutki etyczne
nadwyczerpać doniosłe i poważne.
Pierwszym takim skutkiem było wy-
tworzenie państwa. Dopiero w skutek
najazdów wytworzyła się z owej w pie-
wotnym swym rodzinnym ustroju
coś takiego społeczeństwa lechickiego
ustroju państwowego, który odrazu

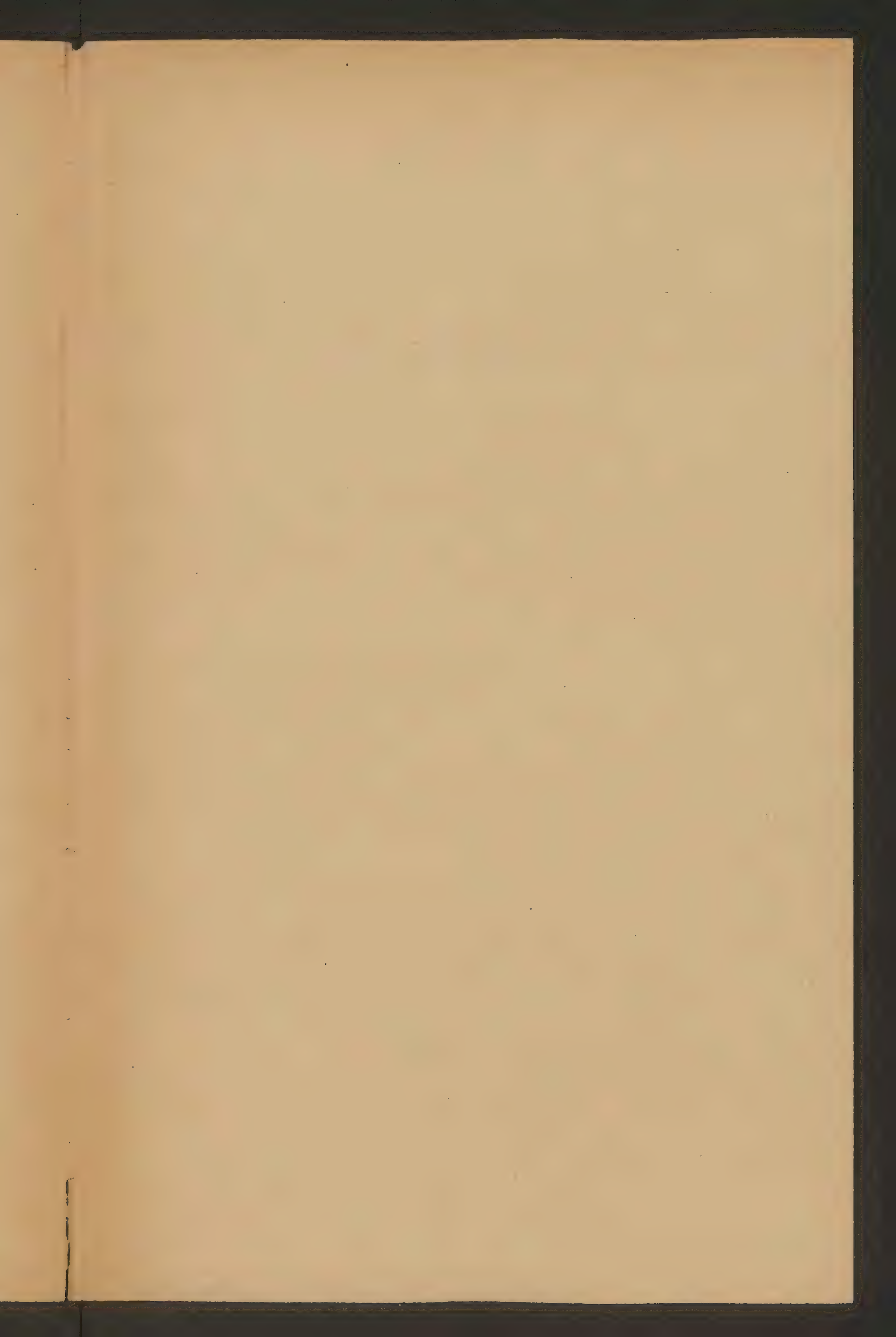

[Polaków]
[Lechickich]

[tub XL]

wytworzył organizm tak silny, że podał
kryzysu stawić opór nawałce pieśni
kiej za Chrobrego, a potem rzucony na
padam Czechów po śmierci Mieszka II
i ~~przez~~ buntem Mieszkawa marowicki
go i przeprowadzony prawie na brzeg
ostatniej ruiny, znalazł jeszcze w sobie
tyle siły symbolicznej, że się podniósł, aby
znów za czasów świątelnego światła za
błysnąć. Gdyby nie ten organizm pań
stwowy, gdyby nie te dwie stary stric
nych rycerzy, które nadał majordost
marowicki, mieszkajacemu między Odrą
a Wisłą, narodziłby się niewątpliwie
już w XII wieku uległ ~~przez~~ pogromowi
Niemców, jak uległy jego pobratymiec
flamiński między Odrą a Łabą mimo
bohaterskiej obrony, a granice rzeźni
niemieckiego sięgałyby stric aż po Wisłę.
Symonem majordost Polaków nie pocią
gnął za sobą dla Lechitów nadwistańskich
wynarodowienia, gdyż Polacy należeli
do tego samego co i Lechici, nadwistań
scy rzeźni.

Drugim sukcesem dla niemieckich
Lechitów było chęć i berwarunkowe
przyjęcie chrześcijaństwa przez wyzro
stający społecznie świat utworzonego
państwa za Mieszka I i obliczenie
krajów do kultury zachodniej. Tak się
nam kultura zachodnia przystąpiła,
czem ~~jest~~ było dla kultury krajów
naszego katolickie wsi i miast
prawem niemieckim, tego tu po
włażać nie będą, bo to już na
innym miejscu stanowymy Pa
nom doświadczenie wykaże.

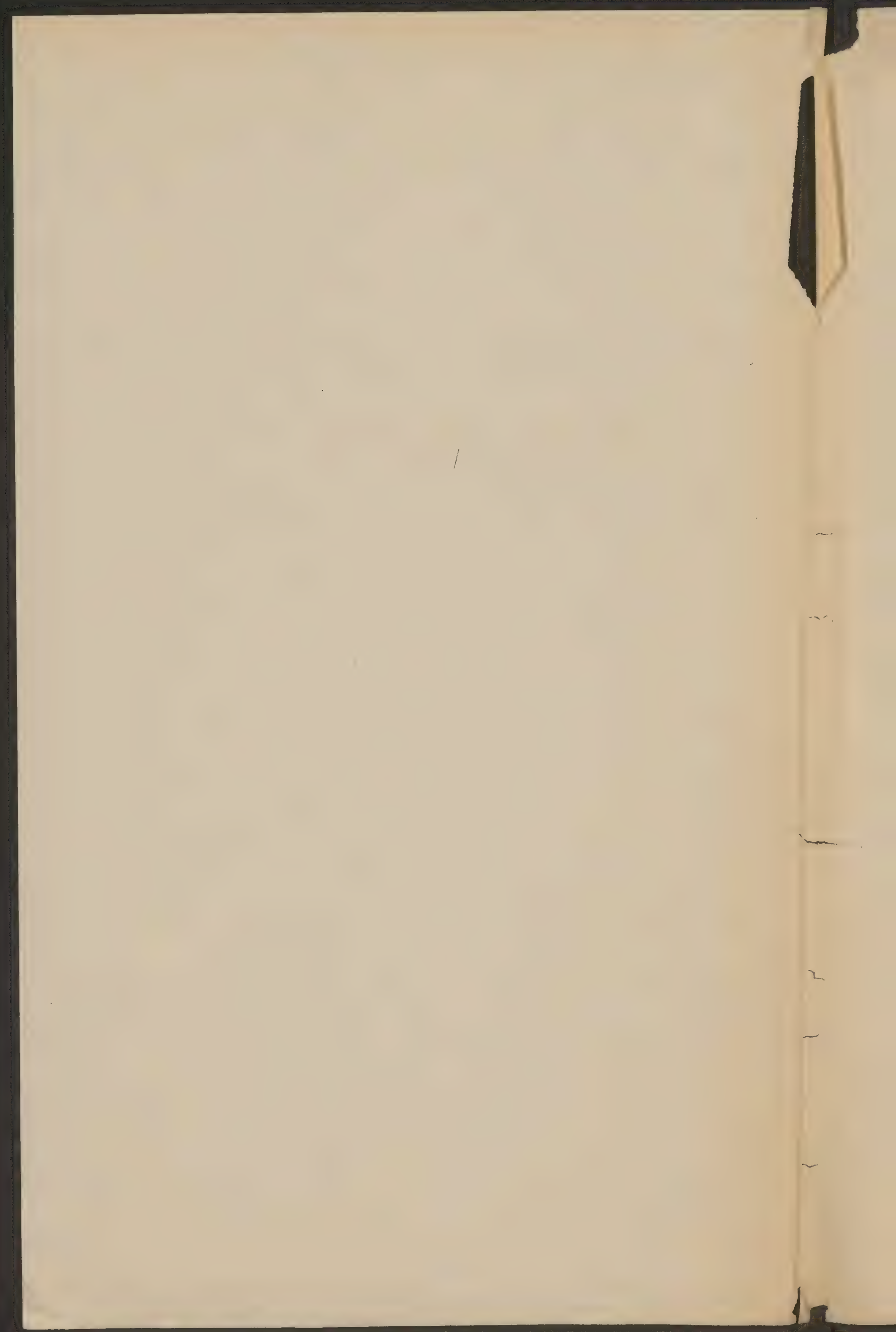

Mytady. Fragmenta.

nowej grzywny pieniężnej krakowskiej.
 mamy ślady, że już Łokietek, jeszcze
 królem będąc, prawdopodobnie około
 roku 1315 próbował wprowadzić re-
 formę menniczą, przez wybijanie mone-
 ty cięższej, mianowicie fułgowskiej.
 Wskazywał na to już w r. 1314 spóły-
 kami liczenie pieniężny w nas na
 grzywny groszy wagi krakowskiej,
 skoro waga grzywny krakowskiej
 jest już $\frac{1}{2}$ przez cały wiek XIV;
 XV uogólnia stopę monety polskiej.
 Wskazuje do tej reformy menniczej, do-
 chodził wprowadzenia grzywny kra-
 kowskiej cięższej jako podstawy do ob-
 liczenia pieniężnej należy odjąć zmniejsze-
 nie wartości grzywny karnej z $\frac{1}{3}$
 na $\frac{1}{5}$ ~~na~~ grzywny pieniężnej. Z tego
 by wynikało, że gdy pominiemy prawa
 wyjątkowego oblicza grzywny karnej
 według ich dawniejszej miary, wartość
 to jest jako $\frac{1}{3}$ grzywny pieniężnej, te-
 dy karowy musiał powstać przed ca-
 łowładnictwem grzywny krakowskiej
 jako podstawy menniczej czyli przed
 rokiem 1314.

Wspomnianemu francuzowi Panom
 pośrednio, że nasz kandydat prawa
 wyjątkowego polskiego, nie jest w ory-
 ginalie podkreślony na arcybiskupie. Tekst
 nasz tego dopiero Klecler w swym wyda-
 niu, dzieląc go na 29 arcybiskupów
 a Volckmann na arcybiskupów 21 (?).
 Podział Kleclera na 29 arcybiskupów
 nie jest odpowiedni. Chodzi o to pa-
 nowym Panom wydawać nie-
 właściwie, iż się powołaniem śród-
 kowac w tej mierze robotę Kleclera, te-
 go iżcie genialnego pracownika na-
 polu prawa polskiego, słowem, przy-
 znać to musimy oświadczyć, nie był
 bym gotów rozstrzygać sprawy ka-
 mi nóg jego. Ale jest to propositum

ludzi, mada, której i ja ulegam, i
skłobolich ma inne zdanie od sta-
mą ogłoszonego, już mniema, że sta-
mą jego jest lepsze od samego, gdy
najbardziej nie jest wcale lepsze
ale tylko różnie to jest odmienne.

Oto ja sądzę, że należytek prawa
wypracowanego polskiego podać na-
terij nie jak Helcel czyni, na 29
artykułów, ale conajmniej na arty-
kułów 70 i kilka i jeszcze zdania,
że to może karykatyrowanie jest lepsze
od Helcelowego, chociaż nie sądzę, i
możę się pokazać, że nie jest od
Helcelowego lepsze, a tylko różnie.
Helcel przy podziale pomnika wzmian-
kowanego na pojedyncze artykuły
trzymat się tej zasady, że wszystkie
postanowienia poszczególne, jak
po sobie następowały, jeśli się do tego
samego przedmiotu odnoszą, więc
zat w jeden wspólny artykuł; ja
zat jeszcze zdania, że każde posre-
gólne postanowienie, jeśli nie jest
gramatycznie lub logicznie a posre-
dnicem lub następstwem jako jedna
całość ewidencje, winno być jako
osobny artykuł traktowane, gdyż
to ułatwia mierniecy cyfrowanie
tego artykułu w każdej późniejszej
pracy naukowej.]

Oto rozpatrując nasz należytek
prawa wypracowanego i idąc wedle
porzątku Helcela wiśniowy, i należy-
tek ten obejmuje następujące gró-
py artykułów, mianowicie do pra-
wa publicznego artykułów słowa
(1 i 29) a do licznym pręci ar-
tykułów, odnoszących się do klasy
włoszianiskiej (6, 26, 27, 28 i 29),
wreszcie artykułów siedm, do prawa
prywatnego artykułów tylko słowa
(21, 22) obejmujące przepisy prąd,

howe, do sądownictwa politycznego
siedem (2, 3, 4, 5, 23, 24, 25) wie,
nie do prawa karnego politycznego
14 (7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16,
17, 18, 19, 20).

Tuż ten powołany przegląd wyśta-
ra, aby rozumnie, że nasz kraj
ten nie podaje nam całokształtu
prawa międzynarodowego, jakie w chw-
li powstania państwa tego i pol-
sce obowiązowało, że kultura i
wielu bardzo sławnych instytut-
cyach prawnych, których star-
chodzący i doświadczeni społec-
stwach, milery zupełnie, jak m. p.
o instytucjach różnych wyśta-
rych, o nagannie wyroków i skazach,
o wskazy, o dawności karności, o
karach i karach, o lichwie i
dowódziej, o kolejności i władzy
ciem rycerstwie, o dowodach sła-
chectwa, o służbie wojskowej, o ma-
tule i ofierze, o bawianach, o
wzrobie i podrobie i wielu innych
tych potrzebnych wcale ważnych sto-
sunkach publicznych i społecznych.
Czy już sam autor pomnika na-
szego o tych wszystkich instytucjach
premierat, ograniczając się tylko
do podania tych wiadomości, jaśniej
wiadomości" przedkładać się w nas piórnym
jego najbardziej mogła być poro-
dawa, czy też to przypisać należy
nieudolności prenumerata, który
~~cały~~ zamiar ograniczyć się do do-
stawnego przepisania oryginału, ro-
bić nawet wyciąg z latowego, to jest
szkodliwie trudno, w każdym razie
skorzystać należy, że wójsko nie
jest zupełny, i że przepisane
prenumerat przepisane we źródła
artykułu 29, niedokonywany kato-
wego i innych dla nas używ-
nych.

to interesującym, niedokonczonym
tarkowego. Co najmniej więc szept "u",
ny za niekompletności pomnika spor.
do tarki na przepisymacra.

A teraz przejdziemy do rozpatrzenia
się w treści tego listu bardzo intere-
sującego pomnika. Tak:

A z krótkim prawem publicznego
kawiara on następujące postano-
wienia:

§ 1. Chocąż znać prawo polskie, wie-
dzieć mają, iż od czasu przyjęcia
chrześć, polacy papieżowi nie seraro-
wi byli podlegli. Także ich symonka
stolica pod swoją wzięta ochroną, a
by temu chętniej Chryścianami byli. Na-
znak tego pisać corocznie będącane
swoje pismo.

§ 2. Gdy kto jedzie w poselstwie od
monarchy krajowego, tedy że wsi, w
której kon' jego ustatie, i w której
go powitać, wzmianka konia innego,
a mied' mu tego bronieć nie ma. (!?)

§ 3. Obowiązan' jest się kłucie do
prewora wcielonego od wsi, w której
mieszka, do innej najbliższej wsi
pana swego; a ci znów mają dalej
preworie; i tak od wsi do wsi, aż
przyjdą do dworu swego pana, lub
tam, gdzie prewor ma powstac; i
gdzie ca to scafarowi są ofrowie
okradnymi. Teżli tego braduje, to sca-
faru kabiera ciążę według wartości
tego, co braduje.

§ 4. Obowiązan' jest się panu i dwor-
godzie i przez trzy dni siano konie
w czasie sianowienia; dobiety zaś obo-
wiązan' są trzy dni chore rąć, pod-
czas zniwa.

§ 5. Ci zaś, którzy są wtornymi pan-
stwi poddanymi, pracować mu-
szą wtedy, gdy się im stanie.

§ 6. Są jednak niektórzy poddani

z których starzy słuchają we dworze przez
mieszki, niedochodząc do dworu, do
fili inoty na jego miejsce nie przyjdzie.
Ci poddani mieszkalni razem we
wsiach, które im są wyznaczane i
pracują na swe wyżywienie, góły
wzrysy, którzy także występują pełnią
we dworze, mają być o swoim chlebie.

§ 7. Gdzie Amieci razem są osiedleni,
tam nie zwykli wspólnego utrzymywać
pastora, lecz sami bydlą swego stę-
ga na parzy według kole. Wło strugiemu
bydla sągubi, tak, iż je wiodą albo ra-
bunie swemą, wtedy, jeżeli na gwałt
odręca, nie pociągają za nie, lecz jeżeli
go nie odręca, kiedy je wynagrodzić
powinien. Wzryb swój powinien wytrwać
czyci dwoma świadczeniami, tak aby był
samotreci. Lecz jeżeli bydlę parze się na
gruncie innej wsi, to pastorek nie może poci-
gać, gdyż chce, aby to było widoczne,
iż bydlę popełnione było na gruncie nie-
swój.

§ 8. Gdy pastorek dwicze, iż bydlę, któ-
re czyni, nie było pod jego starą przy-
zwane, kiedy właściciel lub właścicielka
bydla mają to samotreci lub samo-
wlot na drugą swoją wsią, iż sami
lub celadzi ich z ich wiedzą, popełni
bydlę pod pieczę pastora. Są przecież
niektórzy tak racni ludzie, a nie
mniej i kobiety, iż na ich samych był
to więcej poproszani, moenia.

§ 9. Wrazie gdyby ten, na którego
kolej parzenia bydlę przypada, wo-
li albo krowę lub konia którego z
Amieciów, którego by był nieprzyja-
cielem, inwiazat i nie dał mu ziec-
co potrzebne, wtedy, jeżeli będzie obwi-
nionym, przynajmniej do tego, ma sa-
płacić winę krowy, lecz gdyby się
chciał wprawy, wtedy przynajmniej może
sam jeździć, lub wziąć na wiarę swoją,
jako jest niewinny.

§ 10. Gdy zaś pod jego pieczę będące
ciężkie będą obciążone, a właściciel ma
świadków, iż zdrowe przed parkera są,
płacić, wtedy lewie wynagrodzić ma
zgodę według ocenienia sędziów.

§ 11. Głównie sędziów ogrody tak blisko
siebie są położone, iż chmiel z jednego
ogrodu do drugiego przeskakuje, a ten go
może prosić przy świadkach, aby swój
chmiel przesunął z jego ogrodu, tamten
zaś tego nie uczyni, tedy po dojrzeniu
chmielu nie ma już nic do ogrodu są, „
sądzi swego dla oberwania chmielu,
lecz zbierać ma chmiel swój ze swego
jedynego ogrodu, i tyle tylko, ile zbierać
może bez wielkiego uszkodzenia płotu
lub innej rzeczy w ogrodzie sąsiada.
Teżli uczyni zgodę i jest karbowanym,
tedy zapłaci winę brysta. Ale zaś chmiel
w ogrodzie cudzym porośnie, tedy
go lewie sąsiad za darmo użyje.

§ 12. Kto gdzie owocowe drzewa do
ogrodu cudzego po nad płot przesadzi,
tam właściciel swego ogrodu swo-
ców tych wykopać musi brzoś na morze;
lecz co samo na pień nie upadnie, to
mu wybierać wolno. Teżli jednak
drzewa posadzi się przesadzić, a są
świadkami dopominają się, żeby
go od tych drzew uwolnił, które mu
schodzą, tedy owo winien jest to uczy-
nić. Teżli zaś nie uczyni, i poro-
nym rośnie, to zapłaci winę brysta.

§ 13. Teżli od którego pana poddani
uciekli do innej ziemi, i pan lewie
postania swego z listem swym lub też
znanego postania bez listu do pana
też do drugiej ziemi wysyła, tedy lewie
udzieli ich napowrót. Kto gdy postanie
swoje zbiegłych tych poddanych ujmie tam,
gotuje ich karanie na drodze w ziemi
cudzej, bez pozwolenia pana też się
nie, tedy będzie winien zapłacić

winę przedrzeć grzywnę, jeśli mu
gratki nie przebaczy dla miłości pana
jego.

§ 14. Jeżeli innemu człowiekowi pod-
dany lub dworak służebny ucieknie
do innej pałki, kicmi, włości, jeśli
ich stać na drodze bez pozwolenia,
zapać winę I grzywnę. Lecz jeśli do
niemieckiego króla lub miasta; al-
bo też do wsi na niemieckim prawie
stadzonej ucieknie domni poddany, tedy
zapać winę łaską, jaka w tych miej-
scach w rancie ładun jest wyznaczona.
Winien on jest onego, tam, dokąd
uciekł, przez szargę odzyskać, a mi-
nowicie, jeśli starzy według prawa
polskiego, to ma się wysłuchiwać ra-
mowców. Jeśli mu świadków bra-
kuje, tedy poduści winę I grzywnę,
a świadek starzy winę II grzywnę,
uciekły wolnym rancie postać.

§ 15. Jeśli włościanin siedząc pod
swoim pancem, zachorionym został
przed innego odciercia, tedy ma powie-
dzieć, iż nie powinien się przed nikim
sprawiać, tylko przed swoim pancem;
przed tym rancie odpowie powodom chętnie.
Nie ma go więc powód dalej do sądu
zmierzać, lecz ma się z tem ułoić przed
jego pana i przed nim rancie ratować,
jeśli chce otrzymać sprawiedliwość. Jeśli
to przeпадnie winę, ma na nią stać
zabieranie. Gdyby rancie włościanin
był przed łambym pancem odpowiadać,
koby swemu panu miłoś był zapa-
cie winę VI grzywnę.

§ 16. Gdy kto włościanina lub inne-
go człowieka na jego imieniu swięcie
i zaprowadzi go ład do siebie, dla
sądzenia nad nim sprawiedliwości,
tedy mu za to przeпадnie winę VII
grzywnę, a prócz tego ma zapać
wychre winę tyle, ile było sądu.

przed którego stawiać.

§. z dziełkiiny sądownictwa:

§ 17. Gdy sądy polskie nie u cesarza w świat wytykają, jak sądy niemie, ckich książąt i sędziów, przede lex nie gają swych sądów z wyrocz wstacy na wzór niemieckich sędziów; wszelako to, co sądzi, i co się przed nimi zezna lub zaprzeczy, to ma taką moc stanowczą, jak wyroki margrabiów i książąt niemieckich, gdyż ich sądy mają wzrę, dzie moc gajonego sądu.

§ 18. Nieście, że sędzia polski nie ma obok siebie przyzwoitych, lecz jest i w, dzi sto siebie, gdy sądzi, więcej ludzi ciatnych, tedy ich zaprasza ku sobie i pyta o radę; a gdy mu się czyja rada spodoba, to według tego sądzi; jeśli zaś nie, to sądzi według swego polania, które uważa za najprawdziwe.

§ 19. Gdy kto przed sędzią każe na kogoś nieobecnego i na rozpyłanie sądu go wporze, że go chce porwać, wprai skąd domownikowi porwać nieobecnego, a porwał ma domownikowi dać straż i droje obuwia lub też zamiast obuwia 20 fen, szów, jeśli porwany w niej, zaś tylko 2 fen, jeśli w tej samej, co lamien, wsi mieszka. W niektórych obolich są oboli osobne co do tego wynagrodzenia wldwie.

§ 20. Porwany po pierwszy i po drugi raz nie stawiający na porę domownika lub znach sędziego w dniu oznaczonym, za każdy raz popada w więz szco gry, wien, a powoi kwów łreci raz porwać go musi. A gdy i łreci raz nie stawie, to powoi straż wygrywa, a sędzia da, że porwanego grabie za swoją więz i za drugi powoda.

§ 21. Umiewinnia jichat porwanego choroba, więzienie i służba monarska. Dowodzić zaś były frenków ma som z dwoma świadkami, którzy wymie,

ni i na których seodria przyzwoli. Gdy zaś jest powołany przed samego monarchę, jest w służbie przy obecnym monarche, wtedy gdy i powoł jest przytomnym, odpowiadać ma w czasie i miejscu przez monarchę do sławienia naczynym.

§ 22. Gdy powoł katuje na robót obecną to seodria darej odpowiadac, a obywateli my przed odpowiednią ma odtworzyć kapelusz, chustkę, którą ma doświadczyć i patrzeć, jeżeli ją ma. Nie ma też mieć w ręce ani lasu. Teżli w czasie niechylbi, to kaptaś winz trysta i płóć po 14 dniach. Teżli zaś tej wcale lub w danym czasie nie dopelai, to przepadnie winz VI grzywnie, materię po nocach 14. Teżli zaś i w tem niechylbi, to znów przepadnie VI grzywnie i seodria grabi go za trzecim razem o wszystkie te winy.

§ 23. Starosta, to jest najcelniejszy we wsi i wójt, to jest szefarz odpowiadający przed swym panem, może mieć w rękach lasy swoje; przed innym panem nie może.

§ 24. Gdy na kłótni powoda powołany od powoda, iż jest niewinny, to seodria go pyta, czy ma świadka. Teżli świadek, iż go ma, to seodria darej go karze wymienić: gdy zaś wymieni, to seodria o darego świadka z osobna pyta powoda, czy go przysięgnie lub nie. Darego zaś przysięgłego świadka seodria darej kapić i dare powołanemu, by kapiącemu 14^{ty} dnia do stawit. Kapiącemu świadkowi, ten co ich przysięgnie, darej ma 6 feników. Teżli powołany po 14 nocach ze świadkami przysięgnie i nim dowiedzieć tego, co powołany, wtedy zostaje wolnym od kłótni; ma jednak darej od stęga, na którym się przysięga, 2 feniki, bądź też więcej lub mniej, według postanowienia, temu, kto ma przeciw stęga.

§ 25. Teżli zaś powoł przysięgnie, zwróci świadków, następnie powołany

ie sa kúpieni wozycy lúb skotý a mič,
tedy ma wyprawdzić: „swiadkowie sa
kúpieni, nie chcą ich i chcą walczyć”.
Tedy ten, na którego naprzód ratował,
musi z nim walczyć.

§ 26. Gdy zaś porwany ma przysięgać,
tedy tak ma mówić: „W tem, o co mi
N. żąda, jeżeli niewinnym, tak mi
Bóg i św. Duchy pomóż”. Ma zaś dwa-
palce prawej ręki t.j. drugi i trzeci na no-
sce ducha polwicy, a inaczej przysięga
upadła. Naprzód ma słowa wyrzec a po-
tem ducha się dotknąć. Tak samo lex
swiadkowie. Ci zaś mają mówić: „w
czem N. żąda na N. w tem on jest nie-
winnym, tak mi Bóg i św. Duchy pomóż”.

§ 27. Jeżeli mi ktoś świadka brakuje,
takie albo nie słanie, albo nie przysięga,
albo odrzuconym kłanianie, tedy porwany
upadła i od świątego świadka upadając
będzie winna VI przysięgi. Lecz jeżeli świa-
dek wleczas sława przed innym sądem,
to sądnego musi o tem przedstawić, aby
mi winna kuriozność być mogła.

§ 28. Sędzią nakazuje wszystkim
wyptanie winę w przeciwną 14 nocy; kto
nie kaftaci w czasie, ten przysięga dni.
jeżeli tyle winy, a ca trzecim razem grozi
się go za to.

§ 29. Gdy sędzią nakazuje odpowiedzieć
w sądzie temu, na którego karła skar-
ga, a on zaś twierdzi, że jest niewin-
nym, tedy sędzią kafta go, czy ma
świadków. Jeżeli ten odpowie, że ich
nie ma, to sędzią nakazuje mu
walczyć. Jeżeli więc porwany świadkowi,
jeżeli chętnie będzie walczył, tedy daje mu
się odwrota na dni 14, lecz jeżeli obie
strony raz za razem chcą walczyć, tedy mu sę-
dzią na to pozwoli.

§ 30. Jeżeli obydwoj są śmieciami,
tedy się biją na ście; lecz jeżeli śmieć
rycerski skarż, tedy mają walczyć.

na miecze. Teżliż rai rycerz porzucił kunię-
cia, tedy ma walczyć na kije; obrypać
mnie rai materij głowę popiołem łau, aby
włosy pełne były popiołu, ile tylko ustrzy-
mac się w pień morie, a to dla tego, aby
drew katrumata się na popiole; jeżeliby u
głowę był ugodzony, i nie poślęzła mi
do oczu a przerło przesładziła mi we
walce. Karidy z walczących ma też mieć
łarcę i poduszkę pod ramię, aby
łarcę tem lepiej mógł nosić, i karidy z
nich ma mieć kij. Teżliż ten mi upadnie,
to karidy mi go znów podać; a łau bież
się dalej dopuły, dopuły jeden z nich sam
mi wyzna się zwyciężonym, lub mi posta-
nie za takiego imianym.

§ 31. Kto drugiego porwał, ten chociaż
zwyciężonym będzie, nie słać za to winy;
lecz gdy porwany zwyciężonym zostanie,
to podupić winę według wartości przed-
miotu, o który został porwanym.

§ 32. Teżliż porwany o radę głównego
walczącego i w walce zwyciężonym zostanie,
tedy go ukamienować należy. Teżliż mi
rai porwał z radą tej się wyprysnął,
to przysięgać ma samowolnością.

§ 33. Gdy sam panujący domniś każde
winę o jakąś brodnę i ten ma do wal-
ki stawać, wtedy panujący nakazuje
z nim walczyć słowniobadzi ze swoich
ludzi, czy raczej wyznaczyć podobnego,
czy też wolnego.

§ 34. Teżliż kto ma wstawni, na słob-
rej kuniacie siedzą, i o jednego z kuniatów
ma rzecz, o którą walczyć wypadła, te-
dy morie słowni ze swych kuniaci
lub innymi celowielowu nakazać,
by za niego walczył, jeżeli mi się nie
podobna samemu o swego kuniattia wal-
czyć.

§ 35. Gdyby też kto mający podob-
nych porwanym był przez kuniattia
innego pana, a szarga za przysięgą

do walki, tedy ten może na siebie starać
walczyć któremu ze swych kniezi lub in-
nemu człowiekowi. Ktoby zaś miał wal-
czyć, a tak mocno zachorował, iżby wal-
czyć nie mógł, ten może na siebie mając
innego zastępcę do walki.

§ 36. Wiedzieć też należy, iż niektórzy
polscy biskupi i książa, opaci i proboszczo-
wie, mający swych knieziów, gdy mu-
szą stanąć do prawa i sądów o swoich
kniezi przed panującym i przed starostą
miem, stawiając ich do grodów, tedy też
mają starać na nich walczyć, jeśli ich
kto porzuci.

§ 37. Gdy sejmia porwanemu a niemo-
żącemu mieć świadków, nakazuje wal-
czyć, a ten zaś twierdzi, iż nie może
walczyć i dowodzi jakkolwiek swą
nievinność, tedy ma mieć celara.

§ 38. Wtem zwycięzaj jest dwójzaki. Te-
den jest taki, iż stada celara jedno od dru-
giego na dach jeden odczę, niebyle daleko,
lecz tak, aby po nich człowiek zwycięzajnie
mógł broczyć. Tak ma być narysowany
jeden dach przed pierwszym celarem, od
którego dalej ma broczyć po celarce, tak,
iżby na niego trzy dachy uśred. Celara
mają być zrobione tak jak stoja człowie-
ka od pięty aż do środka nogi. Jeśli się
tedy kto poparzy, tedy jest pokonanym.
Jeśli też na celara nie wlepi lub dach
nie nalezie postawi, tedy również jest
zwycięzonym. Należy mu jednakże raz
oparona, wrogiem obwieszać aż do bze-
ciego dnia i człowieka pilnie opatry-
wać, a potem rozpoznać, czy jest opa-
rionym, czy nie. Tego, który po celarce
tak ma broczyć, ma dwóch ludzi pro-
wadzić i nauczać go, jak dalece ma
po celarce stapać, aby go nie chybił we
własnym czasie i nie chybił. Niegdyś
był zwycięzaj, iż dach który prowadził
go na celara, lecz to już wyszło z użycia

i prowadzą go drugą ręką jacykolwiek
ludzie.

§ 39. Drugi wycofa się, jeżeli stada celowni
na kamieniu lub na kelerie z pewnym
siódnem miejscu pod spodem, aby go
lance celownik mógł uchwycić i zela.
co to porządzone ma mieć trzy kroki.

Terli je rzuci, to pokaje przedonany o to
o co go obwiniono. Podobnie i w tym ra-
nie, gdy sobie rękę spary. Rękę należy
mnie sparyć, tak jak się wyżej rzekło.

§ 40. Dwie kłosa, tak według pierws-
szego jak i według drugiego wycofają
potworów, mają być do czerwoności roz-
palone i kapłan ma je poświęcić swo-
jemu błogosławieństwem w formie tu ni-
żej przepisanej.

Kapłan wyprzedzi na miejsce, gdzie
kłosa rozpalono, ma być miejsce i kłosa
siwcony, woda, pokropić, dla odpędzenia
przyszkliwych szkodliwych. Nigdy nie
wycofa się spiewania przytem mszy św. do
tego obrzędu poświęcania, lecz to już wy-
szło z użycia. Ma jednak kapłan odmówić
siedem psalmów i następującą modlitwę:
"Deus iudex iustus et pater" i t. d.

§ 41. Po ukończeniu tego rytu i obwies-
zanii rąk tego człowieka powieszonym
woskiem, dobrze jest, by ten przed
wyszlkiem wziął siwconej wody, a potem
aż do końca rytu do każdej potrawy
mieszał i z nią sporządzał siwcony sól i
siwcony wodę.

§ 42. Gdy ktoś zachorze, a szlachta
odpowiadać mu chce, on zaś słabieje,
jeżeli niewinnym, tedy szlachta pyta go,
czy ma świadków. Jeżeli tedy powie, że
nie, więc nie może z rękami daleko prze-
biegać w tym dniu katechizacji, to sądzi,
jeżeli obciążonego na wolę puścić z rękami.
W tym razie kapłan przede wyszlkiem
wodzi ma poświęcić i poświęcić nastę-
pującym poświęcaniem: "Adiuvato te a
spira" i t. d.

Podem fotrofi kapitan wodę wodę świę-
coną a oblatowanego mają posadzić tak
ichy mi ręce przed gotowaniami zwizkać i
przez nie przeważić drewno ponizdy sko-
lana a ramiona, tak aby się ani rusza-
ni ani nogami nie mogli ratować. Nad-
to mają mi zrobić knacker na głowie,
po którymby inwarac mierzina, czy coś-
wiek ten mierzina się, czy też płynie. Podo-
bnie obwizkać mi należy postronek
około brucha, aby go mierzina wyciągnęła,
gdyby łonał. Jeżeli tedy nie kamiera się,
lecz ponad wodę płynie, to jest przesła-
nynym o rzec, o którą go obwiniono.

§ 43. Wicobnie jedynakże należy, iż się
dziwicie niechętnie wycenaczają ten sąd
stawienia w wodzie w przesłach głównych.

§ 44. Kapitan, który wodę karignywa,
wynagradza się pod totem lub inną we-
stług postanowienia miejscowego na-
grody. Podobnie kapitan tego, który
żelaza karignywa.

§ 45. Gdy umrze rycearz mający syna lub
kilku synów posiadających jego dzie-
dictwo, tedy ci mają w imieniu matki
swoją w tej samej wstady porostawic, w
jakić była przedtem, dopóki tylko poro-
stac chce w stanie wolowin.

§ 46. Lecz jeżeli pojście (powołanie)
ramaz, tedy mają jej dać domia do po-
ciągów jej wozu, jako miała przedtem,
a drugiego domia, na którymby przed-
jej służa, prowadzący jej domia cof-
conego do wozu; proć tego dać matce
mają otrzymać służebnych jej własnych
tytu, ile ich do meza przyprowadziła,
lub które od czasu pojścia ramaz
sama kupiła. Albowiem żony zbie-
nają niekiedy pieniądze za ten lub in-
ne pewne rzeczy, które osobliwie do-
nich samych materij. Kto tedy mogą
sobie kupić służebnice, lub bydło, lub
rolnice, lub obicia, maberye, firańki,

C. z dziełkiny prawa pryma.
luego.
mfi

które foriada, lub inne różne rzeczy,
które do swych robót przyznają, jak
mianowicie obicia i podrowce na ławy
i poduszki i firany. Te które do męża
swego wniosła, i te, które od swego wam
sama wyrobiła, te wszystkie rzeczy ma-
ją być jej w całości wypłacone, lecz nie innego z
dziedzictwa męża nie otrzymuje.

§ 47. Jeżeli ktoś ma umierając, ka-
żdego nie pozostawia syna, to żona po-
zostaje w posiadaniu dóbr jego, dopóki
chce wdową pozostać; a jeżeli i ona ra-
nie, tedy pan jej męża (monarcha) bierze
po nim dziedzictwo.

§ 48. A jeżeli pozostawi córkę, to pan
ma ją według słusności wyposażyć i
dać jej te rzeczy, jakie miała matka, a
które wyżej wymieniliśmy.

§ 49. Jeżeli wdowa ma chce
pozostać wdową, tedy pan (monarcha)
ma jej dać wszystkie owe rzeczy wyżej
wymienione, również jak całe jej przeko-
no. Kony bowiem polskich rycerzy po
największej części same przeko-
wały.

§ 50. Jeżeli ktoś umierając nie ma
syna, tedy pan bierze jego imię, ma
jednakże jego imię wydać jej poduszki
i podrowce na ławy, i to, co nakrywają
drzewo, na której się zypia i "reco-
droc" jej także należy obdarzyć z męża
wego imienia, dając jej srogi, albo tro-
je srogi lub może więcej, lub też może
co z innego bydlę na jej utrzymanie.

§ 51. Jeżeli ktoś umierając ma syna drze-
wającego po jego śmierci, tedy ten pozo-
stawia matkę swoją przy sobie, gdy
on nadal niezamężny chce pozostać.
Lecz jeżeli nie chce pozostać wdową,
tedy syn daje matce jej poduszki, jej
podrowce i jej drzewo, a jeżeli jej chce
dać coś więcej, to należy od jego woli.

§ 52. Jeżeli ktoś umierając pozostawia
córkę, tedy ten ma jej dać przeko-
no, bierze dziedzictwo, czyto syn czy pan.

d. z dziedziny prawa karnego.

§ 53. Teżli kto drugiego napastujac chce zabic, a ten par' wziąwszy się do obro-
ny, zrani go i przyszedłszy przed jego są-
dziego, skarżąc go ze świadkami, iż
go zacrepić i zabic chciał, a wyświadczył
się w tem samowidm, tedy napastnik,
acoby rany odniósł, popada w VI grzy-
wien; aloby zaś napastnika zabito, ten
kaptaci tylko za głowę i nic więcej;
było, jank wyżej rzeczono, wyświadczył
się z tego, iż był zacrepionym.

§ 54. Teżli ktos zamordujac na polu
lub na drodze, tedy ten, aloby go po-
chowa, kaptacić ma jego głowę, a pami-
jęgo wynagrodzić 50 grzywien. Teżli
zabito jest rycerzem lub szpensem, za
tego płaci 50 grzywien; a szcimenca,
ktorego polacy nazywaja gęsiem,
płaci 30 grzywien.

§ 55. Teżli zaś na polu lub na drodze
zabito człowieka na miejscu terij, i nie-
wiadomo kto go zabito, tedy pan przy-
szwa opole przed siebie i kładzie na
nią winę za zabitego; a jeżeli opole
na nikogo innego winę potowić nie
może, tedy ma głowę kaptacić, jako
się rzekło. Teżli zaś opole wymieni ja-
ką wieś, iż w niej zabójstwo popełnio-
nem zostało, a wieś ta znów twierdzi,
iż jest niewinną, tedy się ma niewin-
nie wałdą lub kaptacić głowę. Lece-
jeżeli wieś pomawia pewien ród o za-
bójstwo, a ród ten twierdzi się niewin-
nym, tedy ród ma się usprawiedli-
wić wałdą lub kaptacić głowę. Teżli
znów rodek ma pewnego człowieka
okrada winę zabójstwa, a ten mieni
się być niewinnym, tedy ma wałdę
lub wień rozpalone palaro. Teżli
przy tym okradzie podobnym ro-
stanie, tedy ma głowę nagrodzić
tyle, ile się wyżej rzekło.

§ 56. Gdy zaś zabitym albo rannemu
we wsi lub przy wsi, a więziący raboję
itapię; wypladną panu lub rękawom, kiedy
nie poniosą żadnej szkody. Podobnie jeśli
zabitym albo rannemu przy wsi, a rannemu
schwytać niemogąc raboję, gonić władał
jego z brzykiem do innej wsi, kiedy nie po-
noszą szkody; lecz więc musi dalej z brzy-
kiem ścigać władać raboję do innej wsi;
i tymże sposobem harida więc gonić na
śladow, z jednej wsi do drugiej, aż pruje
nie rannemu itapionym ten, który stry-
wał popelnić. Więc do której ślad z o-
brzykiem dostąpi, dalej władać gonić nie
można, captać za głowę.

§ 57. Tym samym sposobem goni się
wład za łupiącym lub złodziejem, w
opola do opola, wci wci do wci, joni się to
niekiedy.

§ 58. Tei' lex' k'ho n'konié, bedy leu, k'ho
go lex' korwoleniu s'etsego z' mody wyciég,
gnie, kaptacie mu g'low. Tei' go n'istb
nie wyciégnie, bedy foru l'ub s'edzia
kaporwie ofole, a to m'is' powotcie, k'ho
go n'kopi', k'upctwie l'ym s'frozobem, j'ak
z'ig wyg'ej m'owilo o kamwadowanyh s'et
n'is'k'is'. T'm s'et' ma kaptacie' ko g'low.

§ 59. Teżli koiś lub inna rzecz w szkodę
własną, kradzież, a ten, który kradzież,
szkodę, i w mój szkodliwy zastaw, tedy są
dlań liczącymu nakazie odpowiadając;
a gdy ten kradzież, i rzecz są kradzież, tedy
są dlań nakazując mój, ostateczny po 14 nocach
nakazując tego, od szkod kradzież; mój w
ten sposób kradzież, i w mój przed szkod
i szkod kradzież kradzież.

§ 60. W niektórych obolicach jest posta-
nowienie takie, iż rachodzą swego ma-
niestawia na granic kraj; gdzie ma-
niestawia tego postanowienia, tam rachodzą
dostawionym być ma na miejsce pro-
wadzone przez siebie, przeciw tak
bądź, między brzochności, między procyj-
ma, między i udzi.

§ 61. Teżli w pięćdziesięciu 14 nocach sta-
wieć się nie może, poprzedza więc VI mff.
lecz gdy nam nie pozwoli choroba, więc
ziemię lub służbę monarcha, a miesiąc
w obrotach, to nie poprzedza w więc, ma się
jednokrotnie z tego wysłuchać dwoma
słusznymi. Służba w innej ziemi mo-
narchy nie wymawia go w tej rzeczy.

§ 62. Teżli na drugi termin nie
przyjdzie to poprzednie znów w VI mff.
Rozumieć to jest, należy karować w sprawie,
nie o karze, rzecz więcej wspomnianą.
Gdy i na trzeci termin nie przyjdzie, le-
dy już nieчем nie odroczy winy, wyją-
szy chorobę, więc ziemię i służbę monar-
cha, któremi odroczyć może, jak się wy-
nież reszta.

§ 63. Teżli zaś przed samym monarchą
stawić ma rachunek swego, tedy go sta-
wieć ma sądu obywatelskiego, tam, gdzie
monarcha rezece.

§ 64. Teżli z rachunków przyjdzie i ten
wynika, iż liczącą rzecz onem sprzedaw-
szy on odpowiedzianym staje się prawo-
stawi zamiast porwanego i ma się dalej
ciągnąć do rachunku w ten sam sposób,
jak się o tem powiedziało. Leć jeżeli
w stawieniu rachunku upadnie, tedy
prawo swego rzecz bierze napowrót, któ-
ry w niego licował, a ten zaś kaptaci wi-
nie 12 grzywien.

§ 65. Niekiedy utrzymują, iż ten,
kto z postawienia monarchego strasze-
nie, kaptaci ma grzywnę I. XX.
Jeż I. XX pokupi, kto z monarchego
domu co ukradnie, albo z jednej zie-
mi do drugiej lub też z jednego wola-
do drugiego wprowadzi człowieka,
który bogatę crabuje albo strasze,
lub tego postawi albo kamorduje, lub
główny gwałt na dniu popełni. Teżli
zaś domat z siłowniami chce przy-
sięgnąć, iż nie przeforsować tego wola-
nika, tedy winien przysiąc samemu

74
dwinasty. Ten też, kto skradnie z młyna
siej piwnicy lub kłuchni lub kłosa kamien
jego, ten płaci winę I grzywnę; gdy zaś
ma przysięgać se swiadkami, iż jest nie-
winny, tedy ma przysięgę samowolną,
ly.

§ 66. Kto skradnie w domu kryje, bądź
rycerza, bądź płościanina, kaptaci winę
XII mff. Ten kto skradnie lutego
pachola berkeu, bierze z jego łoboty,
to jest pięćset, lub jeśli nie ma łoboty,
skradnie z jego łoby to co w niej jest, ten
równie płaci XII mff, gdyż lutey pachol
nie ma innego schowania, tylko swą
łobotę lub worek. Kto zaś obwiniony o
przemianę skradzie ma przysięgać,
ten przysięga samowolną.

§ 67. A kto przez jaką skradnie ryce-
row, lub płościaninowi, pieluchom i
nie pacholowi z łoboty lub z łoby, ten
przepadnie VI mff lub też wprzysięga
się ma samowolną.

§ 68. Kto skradnie przecoty, które są
zawarte w skrzyniach, albo w posadzo-
nych sianach, ten pokupi winę XII mff
lub też wprzysięgając się, przysięga se-
mowolną.

§ 69. Też kto knazowie i skradnie
przecoty, które drugiemu ucięły i na
pewne miejsce ucięły, ten kaptaci winę
z łoboty, lecz gdy ma o to przysięgę,
przysięga samowolną.

§ 70. Kto knazowie przecoty, które
się same spadały w drzewie albo w
fnie, nieumyślnie radowanym lub
obutwiałym i pustym razem z siebie
na imieniu cudzem, tak, iż mniema,
że to jest jego imienie, a ten z którego
imienia przecoty pochodzą, zawiado-
miony o nich, obwinia go, iż mu
przecoty zabral, ten zaś mówi, iż je
znalazł na swoim własnym imieniu,
tedy w pierwszym przecocie wskazuje,
jeżeli się wyświadczy sądzanymi lub

innymi sposobem, iż przetrzy do niego na,
lęz, ma sobie mieć cały wó pień swó,
cony ze wszystkich tym przytłkiem, jeżeli
z niego otrzyma chwilowy przetróż poia,
dacz. Jeżeli zaś właściciel pierwotny przetró
zbiegłych dowiedziat się o nich dopiero
wtedy, gdy się już przetróży wyroili, tedy
nie jeden, lecz któryś mu ma mu oddać
recerony znaleźć. Z tych jeden pień ma
być starego a drugi młodego roju. Ma on
nawto pokupić winę II mł, jeżeliby praw.
dy zaprzeczat a nie przyznawał się do
wrecy, będąc kapłanem o pochodzenie
przeró.

§ 71. W niektórych miejscach także jest
postanowienie, iż gdy kto znajdzie pero,
ty obidwie na innem miejscu, to mu
właściciel ziemia znaleźć ma wyzna,
godzić według prawa.

§ 72. Jeżeli ktoś roj uciek, tedy ma
całkiem gonić ze swym słowem przy świe,
tło słowca tam, dokąd uleciały; jeżeli
skoro jest poćmie Tapać przed zachodem
słońca, tedy już ma Tapaćia dokonać.

§ 73. Gdy ktoś ustradnie siano w wiąz
kach a słopy, tedy pokupić winę II mł,
gdy łobzie łwieć, iżby tak mógł być
czymś wszystko kabrac, niepostawiony
ad nikogo, a jeżeli z tego świadkami ma
43 inni, tedy przysięć samotnie.
Lecz jeżeli ktoś siano w ten sposób słownie,
iż z własnym wozem po nie zapłaci, tedy
płaci winę trzysta; winę zaś swą kupa,
przygajając samotnie.

§ 74. Gościniec publiczny jest miernem
monarchem obwarowany, i kto na go,
świadczyć słowno, przysięć wyrocz,
słowa, ten także miernem monarchem, co słowem
cy nazywają repta państwa.

§ 75. Kto gościa na gościuńca zabije,
ten pokupić głowę I. przysięć, które
obowiązek słowno zabitego; a jeżeli tych
nie ma, to monarcha, który przed tego
za stanowiąc swego miernem na gościuńcu

również I mł. fobcia.

§ 76. Kto kabię kufca lub ryceza na gościńcu, ten kaptaci słownym ka głow I mł; jeśli słownych nie ma, to kaptaci monarce, również jeśli drugie I mł. ka stamianie monarcego pokój.

Kłoby się w ten odpowiadając, ten ma przysięgac samowolności.

§ 77. Kto kabię na gościńcu smiecia, ten ka głow kaptaci 30 mł. a monarce ka stamany pokój I mł; odpowiadając się kas' ma samowolności.

§ 78. Jeśli na drodze większej, prowa „drzej ce wsi do wsi, kabilym postanie ryceza lub słaheci, tego głowa pokupioną być ma I mł. na rzecz jego słownych; temu kas', do tego materij są o stamany pokój na drodze większej, ma być kaptaconą wina VI mł. Oskarżony o odpowiadając się ma samowolności.

§ 79. Jeśli kas' chłop kabię na drodze większej, głowa jego pokupioną będzie 30 mł. a ka pokój większej drogi 6 mł.

§ 80. Smieć, który ryceza na drodze większej wybię bez uśmiercenia go, kaptaci ma 6 mł. ka to, a 6 mł. ka egrotce, nie pokój drogi. Małi się odpowiadając, przysięgac samowolności.

§ 81. Ryceza kas' na drodze większej bijący smiecia bez uśmiercenia, kaptaci ka to winę brysta, a ka stamany mir 6 mł. Małi się odpowiadając, przysięgac samowolności.

§ 82. Jeśli na drodze ryceza wybiłym postanie bez uśmiercenia, tedy mi się sta, si winę 6 mł; odpowiadający kas' frzy, riza samowolności.

§ 83. Za pobicie smiecia na drodze bez uśmiercenia staci się winę brysta, a ka stamany pokój 6 mł. Oskarżony odpowiadając się samowolności.

§ 84. Jeśli w harceni wybiłym postanie ryceza albo smieć albo brzyz

bez usmiercenia, tedy cało płaci się winą
tysiący rycerzowi w herbie 3 rycerzów, dwie-
ciom zaś tysiący w herbie 3 rycerzów. O
skarżony odpoczyga się samowolą.

§ 85. Lecz jeśli władca to jest książę
albo komornik wybitym roslanie w skar-
mie przed mieszczanami, tedy cało płaci się
winą 6 mł, gdyż i wiarac młina, i
on w skarżeniu w sprawie pana swego
bawit; a kto w tem się ma odpoczygać,
przysięga samowolą. Lecz jeżeli mieszcz-
komornik po mieszczanach w skarżeniu bez
usmiercenia pobitym roslanie, tedy musi
się winę płacić tylko tysiący, gdyż i wiarac
młina, i jedynie dla napłaty do skar-
my wyszedł. Odpoczygający się w tej
mierze, przysięga samowolą.

§ 86. Kto drugiego naczyna błażem
lub szorną rancą sławą kado, ten po-
kupi cało 6 mł lub w usprawiedliwie-
niu się przysięga samowolą. O inne sto-
wa bierze płaci się winę XV mł
nieuwinniający się przysięga samowolą.

§ 87. Kto dziewczę uśli lub wykradnie
przeciw jej woli, ten pokupi winę szepieniu
I mł a dziewczę tyle, ile szepi szepia
za jej pobawienie. Podobny sąd kado-
wa na tego, który kobietę kamejąc uśli,
lub przeciw jej woli uświecie; komu się
cało w tem odpoczygać wypadnie, ten
przysięga samowolą.

[za jagrtaami lub]

§ 88. Lecz jeżeli dziewczę lub żona szorn-
cia idzie do lasu lub na pole za jagr-
tami lub innymi rzeczami, gdzie jej
nie ~~dozane~~ ^{zam} i uśilong roslanie, wtedy
płaci się tylko winę tysiący tedy uśilca
zapłaci 6 mł, odpoczygając się cało
przysięga samowolą.

§ 89. Lecz gdy córka szornia idzie
do lasu lub na pole za jagrtaami lub
inymi rzeczami, gdzie jej nie dano,
no, i uśilong roslanie, wtedy płaci się
tylko winę tysiący, a odpoczygający
się przysięga samowolą.

§ 90. Kto przeciwko sobie swoje z folu
zbiórka bez pozwolenia dziesięcinnika,
aby sobie dziesięcinę odebrał, ten zapła-
ci winę VI mł. Kto jeżeli w obec kłó-
ty po pierwszej, po drugiej i po trzeciej raz
dziesięcinnika wyzywał, aby swą dziesię-
cinę odebrał, a ten raz odbiórui kamienował
wtedy on sam dziesięcinę wytknie i o to
kadziej nie sarna przysięgi, choćby
dziesięcinnik jądkę schodził ponosił.

§ 91. Gdy kto na przedmowa potrzeb-
jąc chleba, przeciwko sobie na chleb,
nieprosząc o pozwolenie dziesięcinnika,
ten za to pokupi winę brysta. Obwinio-
ny zaś od dziesięcinnika o przeciwko sobie
bez jego pozwolenia, może się z tego winę
winie przysięgając samowolę.

§ 92. Kto czyni graniczną między sta-
zi, ten pokupi winę brysta; gdy zaś chce
przysięść, iż grunt za swój uważa,
tedy przysięć sam jeden i posłanie bez
kary.

§ 93. Co do win, o których słasł wyżej
mowa była, niektórzy nalezają, iż by gory-
winy liczą się na jedną gorywną przysięgą.
Potracając zaś winę VI mł. słasł się 9 szlaj-
ców. Co do tego zaś, słasłby winia tak
zwana brysta tę namóg obrymala, wie-
dzieć nalezają, iż niegdys był w Polsce
zwyczaj wyrabiania małych sławatko-
soli, które nazywały się kruk. Tychto
kruków soli brysta słasłano w winie
tak zwanej. Teraz zaś choć już owe
obruszyny soli wyszły ze zwyczajów, prze-
cież wino ta kowie się jeszcze brysta.
Co do niej gdzieś niegdys był postanowie-
nie, iż się za nią daje jednego szkoja;
niekiedy zaś szkodzie są tak szkodliwi,
iż w miejscu tej winy biorą 4 szary, al-
bo 2 albo nawet jedną.

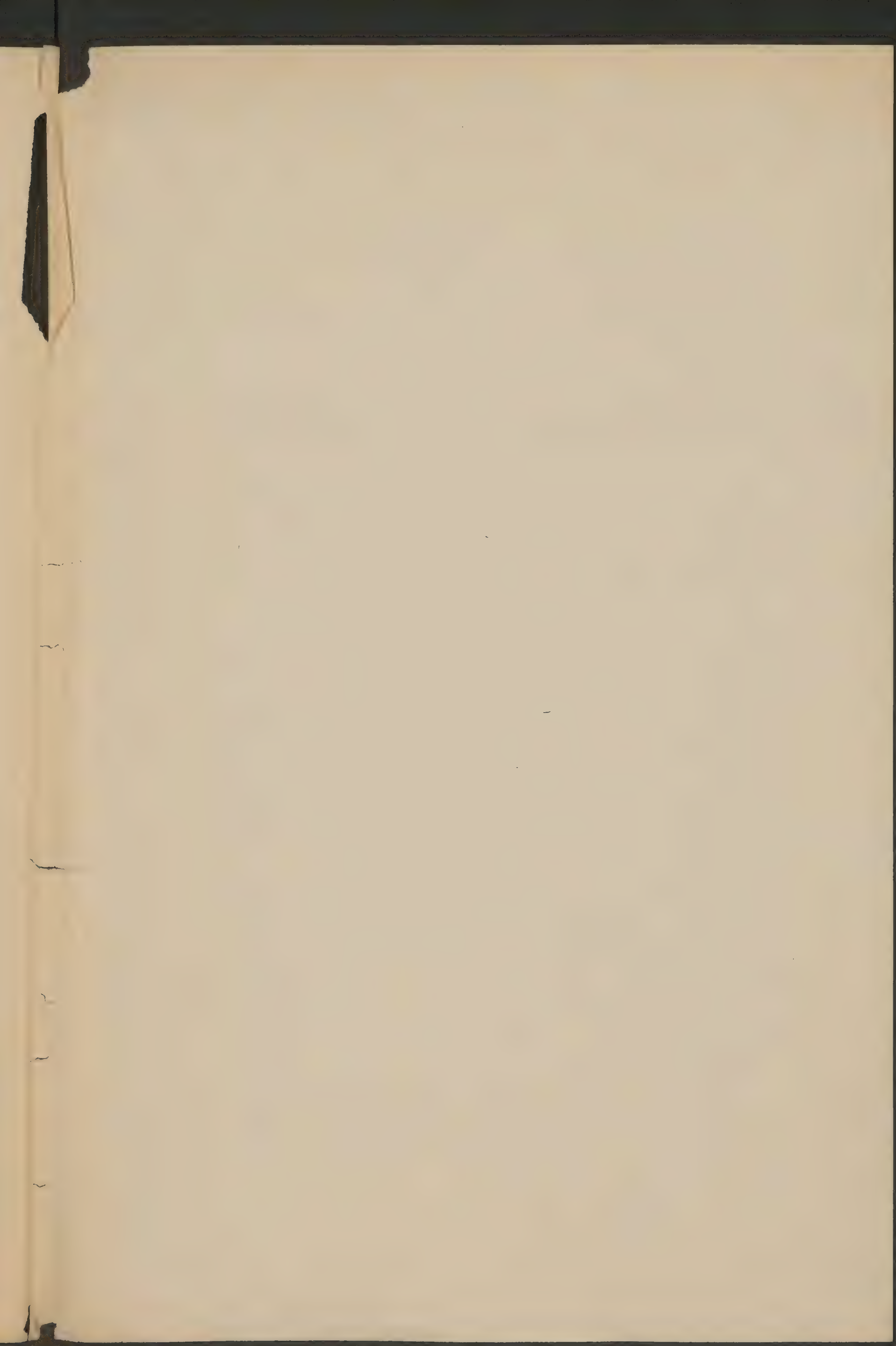
Kamień winy zaś VI mł. bierze nie-
kiedy szkodzie 5 szkojów albo 3 szkoje,
albo jeden łot. Gdy zaś wypada słasł
winę I, XX, I, albo XII, i gdy się bry-
sta

300:24=12
- 70

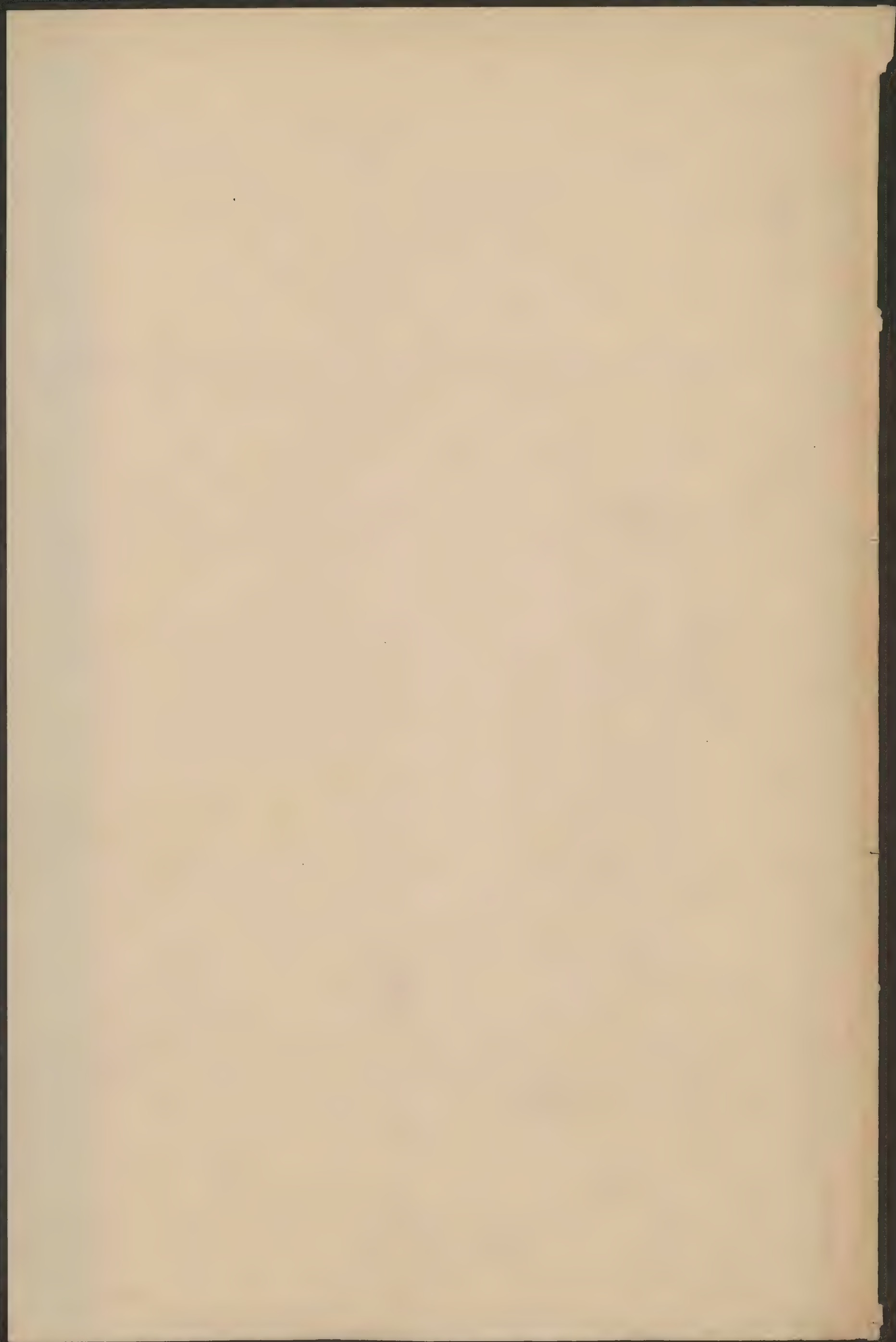

grzywny winy na jednę rzeczywistą grzy-
wnę rachuje, wtedy sejmik zwykłe płaci,
czego uścisławia wedle własnego umi-
arowania.

§ 94. To także pamiętać należy, iż ka-
dem sejmik lub radko skłoty całą tę winę
bierze dla siebie, w skłoty winy wrę-
dem niego pobrała, lecz przebacza, gdy
się go o to prosi. Jeśli nie przebacza, to
nabiera się rzecz skłoty w przeciągu 14
nocy; a jeśli odłóżnik tego terminu uchyli,
pobrać w winę VI mff. Pyta to
wrazko, iż gdy się winom pobrała
coś z winy, wtedy się też pobrała i w let-
winie oddania rzeczy.

Drugim źródłem do historii prawa polskiego w wieku XIII są dokumenty. Tęko, jak już wspomnieliśmy wyżej, źródło bardzo obfite, lecz bardzo mało wydane. Ogół dokumentów, jakie posiadamy z XIII wieku, przekroczy cyfrę 1500, a jednak gromadzący ich w tych źródłach prócz dokumentów nie mieli, trudno byłoby nam było skreślić na ich podstawie historię prawa z XIII wieku. Nigdy instytucja prawa nie jest w dokumencie, najczęściej określona, co najwyżej kilka poleceń wyrażonych, a często jednym tylko słowem wspomniana, tak że z tych latonicznych wzmianek nie podobna sobie zrobić wyobrażenia o istocie prawnej wspomnianej w dokumencie instytucji. A jednak dokumenty są mimo to źródłem wielkiej wagi: nie tylko że z powodu swej wielkiej liczby pozwalają nam ślad istnienia jakieś instytucji, o której śladu nie mamy żadnej wiadomości, ale i to, że dokonywały nam niejednokrotnie sprawozdań, jak jakie przepisy ustawy w praktyce były rozumiane i stosowane.

Dokumenty drukiem się po raz pierwszy wydawnictwa drukarskie od lat prawie 30 tysięcy sztuk sporządzać się daje, a to było dziełem drukarstwa w Krakowie oraz Towarzystwo naukowe polskie, które w Krakowie polubiło się z drukarstwem.

Najwięcej pojawiały się dokumenty przy różnych pracach monograficznych, jak w Warszawie: dzieła

chowii, Skrzygalskiego: Tineii, Sa-
 malewicz: Vitae archiepiscoporum
 Gnesnensium oraz Vitae episcoporum
 Cuiavienensium, Olewskiego: De as-
 chiepiscopatu Gnesnensi, Roszkow-
 skiego: Clipens clerici Poloni, Pa-
 prockiego: Flory rycerstwa polskiego,
 dopiero około połowy zeszłego wie-
 ku powziął Rógieł myśl wydania
 ogólnego kodeksu dyplomatycznego,
 mającego obejmować wszystkie do-
 kumenty odnoszące się do całej
 państwowości oraz do wszystkich
 prowincyj, w jej skład wchodzi-
 cych, a to tak do spraw wewnętrz-
 nych jak i zewnętrznych. Pod
 tytułem: Codex diplomaticus re-
 gni Poloniae ukazał się w roku
 1759 tom I, w tymże piśmie
 tom V, a w r. 1764 tom IV,
 wydawnictwo reszły tomów przed-
 było na posłanie rządu rosyjskiego
 zamiechane zostało. Narusiewicz,
 T.W. Pawłowski, R. Hübe, Kewel-
 us. Tabaczynski, Bronczyński, Cha-
 ciejewski, Wiśniewski, Mosbach,
 Stadyszewicz [ogłaszali w dziełach
 i porównani swoich mniejsze
 lub większe grupy dokumentów,
 dopiero hr. Edward Raczyński
 zdobył się w r. 1840 na wydanie
 całego nowego tomu kodeksu dy-
 plomatycznego, który wyłączenie
 prowincyj wielkopolskiej był po-
 trójny a w r. 1841 nowy to-
 m, potrójnego dokumentom
 litwy. ~~Wobec~~ dopiero po-
 Wydawnictwem tym jednak brak
 było przewidzieć myśli dyplome-
 go. Dopiero podjęte f.w.r. 1847

F. hr. Dziedziński 7

forer Rzymskiego i ducho,
 kowatego przy współwzroście i
 L. Helcel wydawnictwo Modelu
 dyplomatycznego polskiego, ka-
 powiadano się króć jako były,
 cnie i wymogom nauki odpowia-
 dające. Niekiedy współwzrost Hel-
 cel, do którego poglądy były,
 czuły najwidoczniej mienia było przy-
 mierzając wagi, nie dochodził do
 końca wydawnictwa tomu pierws-
 tego, gdyż ten tylko pierwszy
 10 z dokumentów, w których
 dyplomatycznym opracowaniu brał
 udział Helcel, odrzucając się
 awizując dyplomatyczny, reszta to-
 mu I oraz tom II porostawiając
 już pod względem dyplomatycznym
 bardzo wiele do życzenia, a tom
 III, którego redaktora nazywali
 się podobno Tullian Barłoszewicz i
 Władysław Maciejowski, jest już wcale
 niedyplomatycznie przedstawiany. Także
 dyplomatyczny polski, który w
 tomie pierwszym przedstawiał kilka
 odnoszących się do ukrytych dzieł,
 nie polskich, postanowił od to-
 mu drugiego porzucić zamiar
 programu wydawnictwa w ten sposób,
 żeby osobne tomy osobnym dzielnicom
 poświęcić. Wskutek tego tom II (z
 3 części) poświęcony już był wył-
 cnie dzielnicy kijańskiej, tom III
 wyłącznie chatopolskiej, co już z tego
 względu kastyguje na przechwałkę,
 że w pojedynczych dzielnicach
 wytworzył się osobne urządzenia
 i osobne wyrażenie prawne, które
 więc jest gromadzić razem kores-
 pondujący materiał.

17
To też tego planu wydawniczego brzy,
miał się pierwsiem doświadczeniem
zbadania umiejętności, jako też i
Towarzystwo przyjaciół nauk po,
znawstwie w swych wydawnictwach.
Wydawany w Warszawie kodeks dy-
plomatyczny polski z tomem III^{im}
wydanym w r. 1858 zaprzestaw wycho-
dzić. Przyczyna była odaje się doleża-
łom wyrostkowi wydawców i brak
sił naukowych, którzyby myśl tę
podjęli i dalej poprowadzili.

Wymkając się na Śląsk wyrostek nie,
straciłony Kuntzel, ręk wydawniczy,
który podjął dzieło towa, a chociaż
obecnie zaopiekował się wydawnictwem na,
leż więcej do historii niemieckiej
jak do polskiej, to dawniej nie noszą
na sobie jeszcze wyraźne piętno pol-
skości na sobie. A do tych należą
właśnie najcenniejsze wydawnictwa
Kuntzla: Urkundensammlung aus
Geschichte der Ursprünge der Stä-
te (1832), Urkunden zur Geschich-
te der Bisthums Breslau (1845)
Kuntzla: Liber fundationis claustris
in Henricow (1854).

W r. 1863 wysłał dr. Fiedorczuk do-
mógł jeden tom kodeksu dyploma-
tycznego, poświęcony dokumentom
komu księstwa marcińskiego a
równocześnie podniósł kwestję
w Towarzystwie naukowym kra-
kowskim myśl wydania monogra-
fii klasztoru Cystersów w Mogile-
warze kodeksu dyplomatycznego,
obejmującego dokumenta z ręk
bogatego archiwum tegoż klasz-
toru, którego redaktorem powołano

dr. Eugeniuśkowi Tawcie. Chyć
pomyśla została ujęciem i
a w r. 1865 ułkarat się tom stode-
ku dyplomatycznego. małopel-
skiego pod tytułem „Kbiór dyplo-
matów dla rbori mag. lekiego.”
Wydawnictwo to jest dla tego na-
der jwarne, gdyż nietylko było
starannie i myślicznie dokonane,
ale że także można uważać za
przedurora i pwiastka światnych
próbiejzych wydawnictw. A to dy-
plomatycznych Akademii umie-
jętności, która się z byłegoowa
naukowego Krakowskie-
go wytworzyła.

Także karat gdy wskutek rozpo-
rządzenia Najasniejszego Pana pow.
stało w r. 1873 Akademia umie-
jętności w Krakowie, kawięcała się
w niej za głównym popędem s.p. To-
reza Szujskiego a pod pierwszem
przewodnictwem s.p. Antoniego
Walszkiego, który później pod pro-
wadnictwem tegoż Toręza Szujskie-
go, domiży historyczna, która
sobie między innymi za główne za-
danie wzięła krytyczne wydawni-
stwo przedmówiecrnych formiów
do objaśnienia rzeczy polodich stu-
żących. Także domiży już w roku
następnym 1874 wystąpiła z pier-
wszym tomem publikacji aktów
średniowiecznych, obejmującym sto-
dek dyplomatyczny katedry kra-
kowskiej s.p. Wawstawię w Kra-
kowie tom I, pod redakcyą
swego cłonka Dr. Fr. Piekosi-
ńskiego, po którym w lat kilka
nastąpił tom II obejmujący akta

ar. do r. 1423. Równocześnie wydania
Komisya historyczna pod redakcyą
lego A. Fiedorowicza kryłony
skadek dyplomatycznego miasto
polskiego, obejmujące tylko spolek
polskiego, oraz dwa tomy do
skadek dyplomatycznego miasta
Krakowa, dochodzące ar. do r.
1506.

Gdy tym sposobem Komisya historyczna
cena Akademii Umiejętności w
Krakowie drapata się zyma około
wydawnictwa, potrzebie całego ka.
pary dokumentów historycznych ma.
Topolskich z doby praskowskiej, we
Lwowie Łaskar, nowadwy umiennic
Ossolinski jakby proznanie umi.
półnie wydawnictwo Akademii
kazaj się wydawnictwem skadek
dyplomatycznego miasta Lwowa
skiego, pod redakcyą A. Fiedorowicza
Kryzyskiego, kar Wyżniat drajowy
z fundacyi s. p. hr. Radwicińskiego
rozfoer pod redakcyą s. p. Kawe.
rego Liskego wydawnictwo skadek
ziemskich i greckich z archiwum
Łaskar zwanego bernardynskiego.
Wszystkie te atoli postrowne wyda.
wnictwa przecignęto Towarzystwo
naukowe prawnicze pryskopirzy
pod redakcyą s. p. Ignacego Ła.
Krewskiego do zupełnego wypłania
dyplomatów wielkopolskich po rok
1400, czego bei dokonato wydaniem
skadek dyplomatycznego miasta
polskiego, w tomach czterech, obejm.
mującego 2073 dokumentów wraz
z starożytną mapą Wielkopolski i
wizerunkami najcięższych pięć.
ci herbowych wielkopolskich.

(1881)

Wydawnictwo kodeksu dyplomatycznego wielkopolskiego jest bardzo staranne ale zupełnie niedokładne, dokumenta fałszywe lub z fałszywymi datami kamieńczone są po między autentycznymi dokumentami bez żadnego ostrzeżenia, tak że fragnąc z którego z dokumentów w tym kodeksie kamieńczoneych skorzystać, potrzeba go sobie po prostu dokładnie zbadać i opracować, co nietylko wymaga wielkiego poświęcenia czasu ale nawet nie dla starożytnego jest morderstwem, tego nie stać na czytelnika biblioteki specjalnej. Niemniej jest kodeks dyplomatyczny wielkopolski wielką dla nauki cenną bytą.

Ostatnim wreszcie kodeksem dyplomatycznym polskim są dokumenta kujawskie i warszawskie, wydane przez prof. Dr. Matuszewskego w publikacyach Komisji historycznej w r. 1887. Temi publikacyami składa się, nie wycofany został z grubości całej kapturki dokumentów z górną partią słowacką, to co może jeszcze uścislić dozwoleniem ich wydawców, może stworzyć drobny suplement; na samą całą materią tego pewno już nie starczy.

Dokumenty średnowieczne dzielą się na dwie grupy: na dokumenta prawnopubliczne, do których poprzedowstwieńaliczają się wszystkie statuta oraz przywileje wydawane dla pewnych klas społecznych, oraz dokumenta

badania

prawno - prywatne. Nie potrzebuje
chyba starać naciskać na to, że dla
nas dokumenta prawno - publiczne
mogą być porównania większe
znaczenie od dokumentów prawno -
prywatnych, zwłaszcza przedmiotem
historji prawa mogą być tylko pra-
wno - publiczne stosunki; to jest
dokumenta prawno - prywatnej na-
tury mogą dla nas o tyle tylko
wartości, o ile one służą nam do
wyjaśnienia stosunków prawno -
publicznych, jeżeli do dokumentów
prawno - prywatnych tak chętnie
się odwołujemy, to czynimy to wła-
śnie tylko dla tego, iż one nie są
zaś dla nas jedynym źródłem do
rozpoznania i badania stosun-
ków prawno - publicznych.

Wobec pomędzy dokumentów że
przedewszystkiem na uwzględnie-
nie zasługują, które się przedsta-
wiają jako statuta. Tędy jest
procent bardzo nieliczny.

1. Najdawniejszym będzie nie-
wątpliwie testamentowe rozporo-
dzenie Bolesława Krzywoustego
w przedmiocie podziału państwa
na części dzielne i "klausowię"
nie senioratu. Ale ten akt nie
utrzymał się w dostawnem brzmie-
niu, a wiadomość o nim prze-
biega tylko z kronikarzy.

2. Drugim z kolei rankiem będą
uchwały zjazdu byli jak między-
rzecz, synodu tryebkiego z r.
1181. Te uchwały nie dochowały
się w autentycznym akcie, lecz tyl-
ko w kilku kopiach
z r. " w stronie Kadłubka.

6. Skośnym są statuta syno-
dalne czyli ustawaodawstwo
kościół polskiego.

3. Trzecim z kolei jest akt two-
bót kościoła polskiego wydany
przez króla polskiego na syno-
dzie borykowskim w r. 1210, które-
go to akt ten "traci" znaczą nam jest
również tylko z był papierach.

4. Czwartym jest niedotowany
statut księcia Bratego wydany
dla górników;

5. Piątym ~~przez~~ jest przywilej
Bolesława króla halickiego z r. 1264
wydany dla rycerzy, wreszcie
Na tem koniec statutów.

Z całego tego zapasu dokumentów
następujące wiadomości dla historii
prawa polskiego w wieku XIII ca-
kowicie się dadzą:

I. Co do prawa osobowego.

Z jaskliwych klas społecznych statutu.
Ta się społeczność polska w XIII wieku
i jaskliwych sferach uprawnień ka-
zaleć z tych klas, już to Panom po-
średnio bardzo szeregowo było
rytmu. Tu tylko przypominam
Panom, iż w Polsce wieków trze-
dnich jest klas społecznych trzy:

a) klasa rycerstwa - szlachty,
najprzedniejsza,

b) klasa rycerstwa - włościanego
czyli półszlachty, wojów, pośrednia
wreszcie

c) klasa plebejusków, do której
należą po wsiach włościanie, po
miastach mieszczanie.

Uprość tego rypa jeszcze w Polsce
wieków średnich rycerz, lecz ci już
żeni są jako element obywatelski,
mają ich swemi osobnymi prawami
i ani osobnej dla siebie klasy spo-

teżnej nie stanowił, ani w stał
innej klasy społecznej nie wchodził.

Śluchowicko również nie stało,
ni dla siebie osobnej klasy społecznej,
przyjęcie kapitału i prowadzenie
innych i godności słuchowickich choć
by najwyższych, nie prowadząc żadnej
zmiany w stanowisku społecznym,
szlachta została szlachta, poro-
stali i nadal szlachcice, włościan
włościan, plebejusz plebejusz.

Cudzoziemcy czyli koczownicy go-
ście nie stanowili również osobnej
klasy społecznej dla siebie; jak dłu-
go się nie osiedlili, umiłowani byli za
obcokrajowców, a gdy się osiedlili
weszli do tej klasy społecznej, do
której należeli. Też byli szlachta,
weszli w drodze adopcji w poczet
szlachty polskiej, jeżeli należeli do
plebejuszów osiedlili się na wsi,
zaliczeni zostali w poczet włościan,
jeżeli zaś osiedlili się w mieście, w
poczet mieszczan.

§. Prawo rodzinne, małżeństwo.

(Flübe)

Kodexa synodalne prowincji gnie-
źnieńskiej postanowił nam dowodzić,
że zawarcie małżeństwa w wieku
XIII. bezwzględnie poddane było pod
rozporządzenie księcia, i że ten był,
do czasu małżeństwa umiłowany
był za prawy, który podległostwo
został przez księcia. Mężczyzna pro-
winy (maritus legitimus) i żona
prawna (uxor legitima) byli i je-
dynie, którzy podobne małżeństwo
zawarli.

Rozporządzenia statutowe, doty-
czące małżeństwa, były następujące:

W r. 1240 na synodzie wrocławskim

skim, pod przewodnictwem legata fran-
 cuskiego Tarküba arcybiskupa
 lewyjskiego; postanowiono, że mat-
 riestwo powinno być zawieszane w
 parafii, do której należy przysłać
 matronki; jeśli zaś należy do
 różnych parafii, aby było zawie-
 sze w parafii panny młodej lub wdo-
 wy wychodzącej za mąż; że po na-
 stąpieniu stwierdzeniu stron
 chci zawarcia związku mat-
 riestwa, powinien wtenciu nastąpić
 w obecności godnych świadków do-
 pełnić aktu parcy, poczem w 3
 dni świadczące zgłosić sąpowiedzi
 i pod karą ekskomuniki zawezwać
 wszystkich, którzyby wiedzieli o
 przestępstwach, ichy o takich w
 ciągu byli dni donosili, i że dopiero
 po upływie tego czasu, gdy nie
 powzięcie wiadomości o istnieniu
 cyklu przestępstw, może przystąpić
 do pobłogosławienia matrymonia.
 Za przestępstwo do zawarcia mat-
 riestwa immanito pokrewieństwo
 (consanguinitas), powinowactwo
 (affinitas) i kumostwo (compa-
 ternitas). Jeżeli panna młoda
 porożną została, nie może przeto
 dać pozwolenia na zawarcie mat-
 riestwa, dopóki nie zostanie
 rozwodna, rozricon lub krewnym.

W r. 1266 Gwidio kardynał legat
 pojechał na synodzie we Wrocławiu
 postanowił, że w razie jeżeliby
 odkryte zostało matrymonium, za-
 warke między osobami w stopniach
 wzbronionych bez dyspensy, że na-
 derzy osoby potężne natychmiast
 rozłożyć i odstąpić ręce całą do
 rozprawy wtenciu dycecal.

neum biskupowi lub probatu.
Podobne rozporządzenie uchwycił
synod prowincjonalny, odbyty w Kę-
sycy w r. 1285 pod przewodnictwem
Tatuli arcybiskupa gnieźnieńskiego,
z którego, a mianowicie, że przed spełnie-
niem obywatelskiego obowiązku powinni być
dopelnione obowiązki w stosunku do
biskupstwa, między innymi, że por-
wana dziewczyna nie przekaże młode
siostrzyczce pozwolenia na kawalerskie
matrimonium, dopóki nie będzie jej
zwolniona. zupełna swoboda, że spra-
wy rodzinne mają być sądzone
przez osoby w prawie dostatecznym
biegłe.

Także przypomnienie dawnych po-
rąbków młoda powołali wykreślić
arbitrów, w sporze między biskupem
wrocławskim a paucem Golanów,
młoda, którego wybraniem, młoda po-
stało sądownictwo spraw maternalskich.

Także w kraju swycar, że kobiety
młodej warstwy społecznej, chcąc
zapisać się w młodość maternalską, obowią-
zane były stać się opłata swą
dzieńnicę i wdowicę. Wiemy na-
wet o dyplomatach marawickich,
że wdowy byłyby jej opłata stała,
ty rąbkę młoda i parą swą
długość, że już przed rokiem
1232 Konrad książę marawicki
za radą swych baronów, młoda
wdowicę. Z innej strony
wiadomo, że Henryk Brodaty
książę markowski, uchwycił w Kę-
sycy swą dziewczynę. Nareszcie
synod wojenny w r. 1262 pod
przewodnictwem arcybiskupa Tai-
miera, wykreślił także, że swą
stronę i postanowił, że w całej
archidiecezji nie mogą być młode
ce, które, a nie, obie powyższe opłata,
ty. Właściwie młoda jest młoda.

za stanowisko uchyłone w całym kraju.

O przenosinach z domu podkierownika, wspomina list Liemowitowski z r. 1249.

§. Wyprawa, porąg, wiano.

Zona przynosiła w dom męża wyprawę i porąg.

Wyprawa składała się z przyniesionych ubiorów, sprzętów i przypraw, dronęgo różnego rodzaju dobytku. Po śmierci męża wyprawa ta wydawała się wdowie w naturę lub składała się z majątku, po mężu porośniętego, wraz z dochodem z rącej przysrodek, jako przyniesienie dobytku. Wynika to z dokumentu Konrada hr. marowieckiego z r. 1232, który opisuje „primum exsoluatur integre estimatio loci suppellectilis, quantum secum adduxit vel attulit, ut sudarium vel aliarum rerum et utilitatis exinde provenientis.”

Dobrych szczegółów o wyprawie dostarcza druga prawa rzycka, węg., której treść już powyżej Panom przedstawiliśmy. Według niej wyprawa żony rycerza składała się: skiewki, stągoc, bydło, ości, obicia, małce, firanki i podobne na tanio. Wszelkie te przedmioty po śmierci męża, gdy wdowa chce wyjść za mąż, powinny jej być wydane, a nadto wyszło to, co wdowa skupiła sobie za ten i inne domowe rośliny, rebrane w czasie małżeństwa, gdyi ładowe, jak druga prawa rzycka, jawnego zapewnia, wyłączone do niej materiały, oraz wyszło, co sama wyrobiła w ciągu trwania małżeństwa, a także frędziwo. Zwróć tego skiedzi męża obowiązki, ni byli zaopatrzeci wdowę i konia do pociągnięcia jej wozu, który miała przedtem i drugiego konia, na

F(violina) 7

2
Którymby jechał jej sługa, prowadzący konia zaprzęgniętego do wozu. Po-
dobnie po śmierci wieśniaka powinien
być wydane porośniętej po nim wolowie:
poduszki, pokrowce na ławy, i to, co
należało do niego, na której się
sypia, o opowie tego, jeśli majątek
wieśniaka przechodzi na pana, pan
winien wolowie dać na utrzymanie
nie mniej jak jedną krowę albo krowę
swinia albo inne jakowe bydło.

Posag (dos) dawał się albo w do-
brach albo w pieniądzu. Posag w
dobrach ustanawiał się albo przez
akt sporządzony w obliczu sędziego i
przez niego skierowany, albo przez
proste świadectwo w przysięgach
świadków, że na posag dają się pe-
wne dobra a karaceni i bratnicy
wzajemni, z czego, w razie potrzeby,
mogą być później spisanymi aktami
cyrkularnymi. Też w posagu dawanym by-
ła suma pieniędzy a takżeowa ka-
rta wyznaczona, nie postać, dający
posag na ubezpieczenie jej przetrwa-
nia w posiadaniu pewne dobra,
pod obowiązkiem wykupienia ich
za płacenie sumy posagowej. Ta-
ko dających posag córce, wydawa-
nej za mąż, spisywamy w dokum-
mentach ojca i matki. Gdy wy-
chodząca za mąż nie miała już
rodziców lub była wdową, a po-
siadająca dobra, zapewne sama
przedstawiała je przyszłemu mę-
żowi jako posag. O ustanawia-
niu posagu przez braci nie ma-
my spisywamy w dokumentach ra-
dnej wzmianki. Rodzice usta-
nawiali posag bezpośrednio przed
zawarciem małżeństwa lub przy
przebiegach. Pierwsze miało
miejsce, gdy sporządzano akt

ustanawiający porąg – drugie, gdy
aktu nie robiono. Porąg ustanowił
się na rzecz i na korzyść wychodzącej
za mąż niewiasty. Najczęściej porąg prze-
nosił na mąż do porągu prawo dzie-
dzicznej własności. Według petna jego
właściciela, mogła nim swobodnie roz-
porządzać w czasie trwania małżeństwa,
a potem więcej po śmierci męża, w stanie
wdowim. Dokument r. 1270 adn. „
Tany przed Bolesławem Wstydliwym,
księciem krakowskim, kasztanem,
że Ludmilla, żona Komora Benona,
wieś swoją porągową Kalitowie ustąpiła
mężowi swemu i pozwoliła na ka-
mianę onę na wieś, ustąpioną przez
Komora Miodłaja. Podobnie selacher-
tua niewiasta Sara, córka rycerza,
Karkusca, zernaje w r. 1280 przed
Konradem księciem mazowieckim, że
ze wsi, danej sobie w porąg przez swe-
go ojca, czyni darowinę na rzecz bi-
skupa i kościoła płockiego. Freci do
dokumentu donosi, że wdowa po Komorze
Grzymisławie, Iwa, wieś swoją ofrzy-
maną w porąg do matki, również
kościołowi darowała.

r. 1249

Niejaki zwrot w tym sposobie po-
mówienia porągów, przedstawia akt
wielkopolski z r. 1273, którym Wi-
stawa wdowa córce Tarostawie daje
w porąg dziedziorno swe dobra a przez
mąż, jak się akt wyraża, jej przę-
szenie matkowdow. Gmberowi, zatem
w przypadku tym porąg ustanawia
się nie już wyłącznie na rzecz ko-
ny, ale i jej męża, któremu oddaje
się w posiadanie.

Wianno (dotalicium) Dotąd spot-
kaliśmy tylko jedną wzmiankę o
wianie, mianem byt odwołującą do
wielu XIII. Akt obejmujący 6 wia-
domości z r. 1314, między nas, że
Komor Stanisław, wojewoda król,

janowski, dat na własność przychodzącej
swej żonie Klucisławie dobra konie,
czyli tytułem wiana (ratione dotacionis
nuptialis) i że po śmierci jego żona,
stanowiąc wdową, sporządzała kartowe
dokumenty włościańskimi. Wynikałoby
stad, że przedtęż pojęci widownych,
dobra wiecznie sławata są własnością
obdarowanej i że przynajmniej po
śmierci matrona wdowa pieni swo-
bodnie rozporządzać mogła.

§. 4. Maż, żona, wdowiec, wdowa.

Maż. Według prawa XIII wie.
w tym politycznym mieście, robizyeli
na rzecz swoich kon darowizny, je-
dne prawem donacyi między żyją-
cymi, drugie na przypadek śmier-
ci. Darowizny między żyjącymi na-
dawały żonie nieograniczone pra-
wo swobodnego rozporządzenia ma-
jatkami darowanymi. Kapisy na
przypadek śmierci bywały albo ka-
pisanie pewnych dóbr na własność
albo na dożywocie i to pod wa-
runkiem porostania do śmierci
w stanie wdowim. Znajdujemy i
kapis na rzecz kony wszystkich
ruchomości, jakie porostają po
śmierci kapisa czyniącego. W zda-
reniu tem maż darował kościo-
łowi na zgodę swej żony wszystkie
swoje dobra, a kapis ruchomości
nieczynił, gdyż się zdaje, na znak
wolażności na przychylene się
jej do obdarowania kościoła.

Żona. Wykazaliśmy już, że żo-
na jako właścicielka dóbr pora-
bizyeli, mogła mieć rozporządzać
przedtęż swojej woli; tu dodajemy,
że przedtęż wyrażenia dokumen-
tów, sama miała rozporządzać.
Tęż samo miało miejsce do co-
do dóbr wiecznych. Nadto z drugi
prawa zwyczajowego dowiadujemy

iż, że podług starodawnych zwyczajów
 polskich, lew i inne pewne rośl.
 ny, staraniem rón pielęgnowane,
 do nich wyłączenie materiały, że rón.
 ny miały prawo je sprzedawać, i że
 kupione ze sprzedawcy łaskowych
 przedmioty, podobno bydło, wdrzeć,
 obicia, materye, starwały się wyłąc.
 czony ich własnością, i jako własność
 materiy, niegaty dowolnemu ich roz.
 ragowaniu. Ale odkryte zostało
 przez łobichy kamienie po odkryciach
 dobra, przechodziły pod ich zarząd,
 i o ile mienni swobodnie rozragować
 mogły, uchy nas dokument z roku
 1278. Kiedymie do jego brzmienia
 wnosić można, że łobichy same
 mienni rozragowały, lecz gdy chodziło
 o ich alienację, musiły na łaskę
 otrzymać zgodę niektórych krewnych
 swych odc i męża. Chodziło tu o
 sprzedawcę łobichy Cherebinowice, potem
 żony w starcelanii wiślickiej,
 które Katarzyna w sprawie po ojcu
 przez sędziego łobichy łaskę otrzymała, i po
 świdata. Naukowcy tedy wrac
 a myślenie swoim Bogusławem przed
 dekretem Cezarym w r. 1278, jego
 baronami, stwierdza, że łobichy
 łaskę sprzedaje swojemu stryjowi
 Klementowi miecznikowi samemu
 miśkiewiczowi za zgodą męża swo
 jego i swoich krewnych. W innym
 przypadku, gdy chodziło o kawar.
 nie łaskę z biskupem łaskę
 łaskę o łobichy odkryte
 po stryjku przez Bogusława, łaskę
 do łaskę staje z mężem
 swoim, ale w akcie wyraźnie
 przewidziano, że głównie i przy
 czynnie rozkreście się części
 łaskę łobichy wychodzi od łaskę
 Bogusławy i łaskę więc może
 być arystokracją łaskę. I drugie

